

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Кафедра правознавства

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для самостійного вивчення навчальної дисципліни**

« МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

для студентів спеціальності 242 «Туризм» ступеня магістра

Полтава - 2016

Укладач:

Лаврик Г.В., д.ю.н., проф., завідувач кафедри правознавства ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Обговорено та схвалено на засіданні кафедри
правознавства

УЗГОДЖЕНО

Начальник науково-методичного центру
управління якістю діяльності

УЗГОДЖЕНО

© Лаврик Г. В., 2016 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	18
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	
Змістовий модуль 1. Загальна частина міжнародного права	
Тема 1. Поняття, предмет правового регулювання та джерела міжнародного права	25
Тема 2. Історія міжнародного права	25
Тема 3. Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво у міжнародному праві.....	32
Тема 4. Визнання та правонаступництво	25
Тема 5. Принципи міжнародного права.....	39
Тема 6. Міжнародно-правове регулювання.	42
Тема 7. Міжнародна законність та міжнародно-правова відповідальність.	42
Тема 8. Територія і міжнародне право.....	49
Змістовий модуль 2. Особлива частина міжнародного права	
Тема 9. Право міжнародних договорів.....	55
Тема 10. Право зовнішніх зносин.....	61
Тема 11. Право міжнародних організацій.....	70
Тема 12. Міжнародне гуманітарне право	74
Тема 13. Міжнародне морське право.....	80
Тема 14. Міжнародне повітряне та космічне право	84
Тема 15. Міжнародне економічне право	92
Тема 16. Міжнародне право прав людини	92
Тема 17. Міжнародне екологічне право.....	92
Тема 18. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю ...	101
Тема 19. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних спорів і конфліктів.....	105
Індивідуальні завдання (навчально-дослідні проекти) для самостійної роботи студента та методичні рекомендації до їх виконання.....	126
Порядок і критерії оцінювання знань студентів.....	128
Термінологічний словник.....	129
Список джерел, основної використаної та рекомендованої для поглибленого вивчення курсу літератури.....	143

ВСТУП

Одним з найголовніших завдань сучасного міжнародного права є пізнання глибинних процесів та особливостей становлення, розвитку і функціонування правової системи своєї держави та інших зарубіжних країн, що перебувають у процесі загальносвітового розвитку. В умовах посилення у світі процесів глобалізації застосування норм та принципів міжнародного права стає для України на сьогодні надважливим з огляду на все більш зростаючу зовнішньополітичну діяльність нашої держави. Міждержавні зв'язки у сфері юридичної співпраці є на сьогодні вагомими і спрямовані на вирішення основних глобальних проблем людства та усунення міждержавних конфліктів. Саме тому вивчення основ міжнародного права є надзвичайно актуальним і потребує скрупульозного відношення до себе.

На сучасному етапі розвитку вітчизняного суспільства право виступає не лише найважливішим нормативним регулятором суспільних відносин, але й однією з базових соціальних цінностей, що знайшло відображення в Основному Законі держави, який закріплює принцип верховенства права. Зазначене зумовлює необхідність системної і ґрунтовної правової освіти і правового виховання студентської молоді, а також надає особливої ваги правовій підготовці майбутніх фахівців у процесі надання освітніх послуг вищими навчальними закладами. Отже, вивчення студентами ПУЕТ дисципліни «Міжнародне право» є важливою складовою їх професійної підготовки й умовою формування правової свідомості та правової культури.

Сучасне міжнародне право допомагає пізнати глибинні процеси й особливості становлення, розвитку і функціонування правової системи своєї держави та інших країн, що перебувають у процесі загальносвітового розвитку. В умовах посилення у світі процесів глобалізації застосування норм та принципів міжнародного права стає для України на сьогодні надважливим з огляду на все більш зростаючу зовнішньополітичну діяльність нашої держави. Міждержавні зв'язки у сфері юридичної співпраці є на сьогодні вагомими і спрямовані на вирішення основних глобальних проблем людства та усунення міждержавних конфліктів. Саме тому вивчення основ міжнародного права є надзвичайно актуальним і потребує скрупульозного відношення до себе.

Предмет навчальної дисципліни загалом становить правове регулювання міжнародних відносин, що включає норми найважливіших галузей міжнародного права та інші правові засоби, за допомогою яких зазначені відносини набувають правового змісту, відбувається застосування та реалізація права, а також охорона міжнародного правопорядку.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Загальна частина міжнародного права.

Змістовий модуль 2. Особлива частина міжнародного права.

Метою дисципліни «Міжнародне право» є ознайомлення майбутніх фахівців у сфері туризму з особливостями, основними поняттями, категоріями, інститутами галузі міжнародного права, включаючи право міжнародних договорів, міжнародне право з прав людини, міжнародне морське право, дипломатичне та консульське право, міжнародне повітряне право, міжнародне економічне право; законодавством у сфері міжнародного туризму тощо.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Міжнародне право» є організація у навчальному процесі педагогічної взаємодії, в результаті якої студентами будуть засвоєні основні поняття теорії міжнародного права, сформовані чіткі уявлення про структуру системи міжнародного права, з'ясовані особливості предмета і метода правового регулювання низки галузей міжнародного права, засвоєні фундаментальні положення найважливіших міжнародно-правових джерел, сформовані вміння і навички самостійного пошуку необхідних міжнародно-правових актів та правильного їх використання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- визначення понять, що характеризують базові елементи механізму регулювання міжнародно-правових відносин;
 - зміст основних принципів міжнародного публічного права;
 - перелік провідних галузей міжнародного права, їх ідентифікуючі ознаки (предмет і метод правового регулювання);
 - назви, структуру і зміст основних положень найважливіших міжнародних договорів;
 - види міжнародно-правової відповідальності, їх відмінності.
- вміти:

- знаходити в системі джерел міжнародного права необхідний для вирішення конкретної юридичної ситуації правовий документ;
- виокремлювати елементи структури окремої матеріально-правової норми права та складові колізійної норми права;
- виявляти співвідношення змісту норм міжнародного і національного права;
- тлумачити зміст норми міжнародного права, використовуючи базові поняття правознавства;
- уміти на практиці застосувати набуті знання.

Міжнародне право не ізольоване від інших юридичних дисциплін. Міждисциплінарні зв'язки визначаються інтегральним характером навчальної дисципліни, міждисциплінарним дискурсом; тісним зв'язком з комплексом базових та гуманітарних, а також юридичних дисциплін. Програма враховує набуті студентами знання під час вивчення курсів «Правознавство», «Правове регулювання туристичної діяльності» та готує їх до вивчення у майбутньому інших навчальних дисциплін.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

Змістовий модуль 1

Загальна частина міжнародного права

Тема 1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Поняття сучасного міжнародного права, його особливості та соціальна природа. Міжнародне право, як сукупність договірних і звичаєвих норм, що регулюють відносини суб'єктів міжнародного права в процесі їх міжнародного спілкування. Предмет і об'єкт міжнародного права. Основні риси сучасного міжнародного права. Об'єктивна потреба забезпечення загальнолюдських цінностей. Природа юридично обов'язкової сили міжнародного права. Функції міжнародного права.

Проблеми аналізу системи міжнародного права. Поняття й основні принципи побудови системи сучасного міжнародного права. Структура міжнародного права. Галузь міжнародного права. Інститут міжнародного права. Специфічні особливості норм міжнародного права, порядку їх створення та застосування. Види міжнародно-правових норм та їхня класифікація. Концепція «м'якого права» (soft law). Ієрархія норм міжнародного права. Взаємодія норм міжнародного права з нормами інших систем регулювання міжнародних відносин. Форми і способи реалізації норм міжнародного права. Міжнародно-правовий та внутрішньодержавний механізм реалізації норм міжнародного права.

Поняття «джерела міжнародного права». Особливості становлення джерел міжнародного права, їх класифікація й загальна характеристика. Міжнародний договір. Міжнародний звичай. Загальні принципи права. Рішення міжнародних органів та організацій. Рішення міжнародних судів та арбітражних трибуналів. Доктрина міжнародного права. Національне законодавство та рішення національних судів.

Значення проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Доктрина міжнародного права про здійснення його норм у внутрішньодержавній сфері. Конституційне право і судова практика держав щодо співвідношення національного та міжнародного права. Національне законодавство та міжнародна

судова практика. Національне законодавство України, її судова практика та міжнародне право.

Тема 2. ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Походження терміна «міжнародне право» та визначення його поняття в сучасній науці. Історія виникнення та розвитку міжнародного права. Міжнародне публічне та міжнародне приватне право.

Історія і наука міжнародного права. Міжнародне право стародавнього світу. Міжнародне право в міжнародних відносинах стародавнього світу. Становлення міжнародного права в епоху Середньовіччя. Інститути міжнародного права Середньовіччя.

Міжнародне право в перехідний період від Середньовіччя до Нового часу. Вестфальський мир 1648 року, його значення для розвитку міжнародного права. Міжнародне право з 1648 до 1815 року. Вплив Великої французької та інших буржуазних революцій на розвиток міжнародного права. Віденський конгрес 1815 р.

Міжнародне право з 1815 року до закінчення Першої світової війни.

Перша світова війна і міжнародне право. Міжнародне право з 1919 року до створення ООН. Друга світова війна і міжнародне право. Вашингтонська декларація. Сучасне міжнародне право.

Тема 3. СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА. ВИЗНАННЯ ТА ПРАВОНАСТУПНИЦТВО У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Поняття міжнародних правовідносин. Основні риси сучасних міжнародних правовідносин. Система міжнародних правовідносин.

Співвідношення понять «суб'єкт міжнародного права» і «суб'єкт міжнародних правовідносин». Поняття і види суб'єктів. Зміст міжнародної правосуб'єктності.

Держави як основні суб'єкти міжнародного права і міжнародних правовідносин. Поняття й ознаки державного суверенітету, суверенітет і внутрішня компетенція держави. Основні права і обов'язки держав. Юрисдикція держави. Імунітет держави. Види держав-суб'єктів міжнародного права і міжнародних правовідносин. Україна як суб'єкт міжнародного права і міжнародних правовідносин. Поняття, види, форми, засоби, типи та юридичне значення міжнародно-правового визнання. Поняття, випадки та види правонаступництва. правонаступництво України.

Міжнародна правосуб'єктність нації. Нації і народи, що виборюють свою незалежність, особливості їхньої міжнародної правосуб'єктності. Способи здійснення права на самовизначення. Нетипові суб'єкти – державоподібні утворення. Правосуб'єктність сучасних міжнародних організацій. Види міжнародних організацій.

Питання міжнародної правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб. Населення і народ в міжнародному праві. Міжнародно-правові питання громадянства. Фізичні особи з особливим правовим статусом. Право притулку. Дипломатичний захист. Правове становище транснаціональних компаній.

Зміст міжнародних правовідносин. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів. Співвідношення суб'єктивного права і міжнародної правоздатності. Види суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суб'єктів. Об'єкт міжнародних правовідносин. Юридичні факти і міжнародні правовідносини.

Тема 4. ВИЗНАННЯ ТА ПРАВОНАСТУПНИЦТВО

Визнання і міжнародна правосуб'єктність. Поняття визнання та його юридичне значення. Види і форми визнання. Правові наслідки визнання у міжнародному праві. Теорії визнання держав. Зміст декларативної теорії про визнання держав. Особливості конститутивної теорії визнання держав.

Міжнародно-правове регулювання правонаступництва. Поняття і види правонаступництва. Правонаступництво держав стосовно міжнародних договорів, державної власності, державних архівів і державних боргів.

Правовий статус правопередника у міжнародному праві. Особливості правового регулювання інституту правонаступництва в результаті військових конфліктів та територіальних змін.

Права та обов'язки правонаступника. Міжнародно-правові засоби, що регулюють правовідносини за участю правонаступника.

Правонаступництво України у зв'язку з припиненням існування СРСР. Основні принципи міжнародного права.

Тема 5. ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Загальна характеристика поняття «принципи права». Поняття принципів міжнародного права. Функції, природа та ознаки основних принципів міжнародного права. Класифікація основних принципів міжнародного права. Юридичний зміст та сфера застосування основних принципів міжнародного права. Співвідношення основних

принципів системи, принципів галузі та інституту, універсальних, регіональних і партикулярних принципів.

Принцип суверенної рівності держав. Принцип незастосування сили та погрози силою. Принцип непорушності державних кордонів. Принцип територіальної цілісності держав. Принцип мирного розв'язання міжнародних суперечок.

Принцип невтручання у внутрішні справи держав. Принцип загальної поваги прав людини. Принцип самовизначення народів і націй. Принцип співробітництва. Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.

Тема 6. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Сутність і принципи міжнародного правотворчого процесу. Односторонні акти держави у міжнародному правотворчому процесі. Участь громадськості у міжнародному правотворчому процесі. Кодифікація і подальший розвиток міжнародного права.

Міжнародне право та міжнародний правопорядок. Функції міжнародного правопорядку. Учасники міжнародного правопорядку та вимоги до їх правового статусу. Загальносоціологічні засади міжнародного правопорядку. Загальні юридичні принципи міжнародного правопорядку. Принципи функціонування міжнародного правопорядку.

Норми міжнародного права, їхні сутність, зміст та призначення. Класифікація норм міжнародного права. Кодифікація норм міжнародного права та їх прогресивний розвиток.

Імплементация норм міжнародного права. Трансформація норм міжнародного права. Апроксимація норм права ЄС. Уніфікація положень сучасного міжнародного права.

Тема 7. МІЖНАРОДНА ЗАКОННІСТЬ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Поняття і сутність міжнародної законності. Структура міжнародної законності. Режим і принципи міжнародної законності, їх особливості на сучасному етапі.

Загальне і особливе міжнародної законності та міжнародного правопорядку. Сутність міжнародного правопорядку.

Відповідальність у міжнародному праві. Поняття, цілі та функції інституту міжнародно-правової відповідальності. Принцип

міжнародної відповідальності. Суб'єкти міжнародно-правової відповідальності. Міжнародно-правові відносини відповідальності.

Підстави міжнародної відповідальності суб'єктів міжнародного права. Поняття й ознаки міжнародного правопорушення. Класифікація та види міжнародного правопорушення. Елементи міжнародно-протиправного діяння.

Види і форми міжнародно-правової відповідальності держав. Діяння держави відповідно до міжнародного права. Порушення міжнародного зобов'язання. Відповідальність держави у зв'язку з діянням іншої держави. Обставини, що виключають протиправність. Зміст міжнародно-правової відповідальності держави. Відшкодування збитків. Відповідальність за правомірну діяльність.

Імплементация міжнародно-правової відповідальності. Заклик до відповідальності.

Контрзаходи і санкції в міжнародному праві, їх поняття і характерні особливості. Типи і види міжнародно-правових санкцій. Умови правомірності застосування міжнародно-правових санкцій. Механізм застосування міжнародно-правових санкцій.

Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки.

Відповідальність міжнародних організацій. Міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб.

Тема 8. ТЕРИТОРІЯ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Поняття і значення території у міжнародних відносинах і міжнародному праві. Види територій. Поняття територіального верховенства.

Юридична природа та склад державної території. Правові підстави зміни державної території. Протиправні зміни державної території. Оренда території. Державні кордони: поняття, види та правовий режим державних кордонів. Види, способи, порядок встановлення й охорона державних кордонів. Правовий режим прикордонних зон.

Територія з міжнародним режимом. Території зі змішаним режимом. Території зі спеціальним міжнародним режимом. «Нічийні території» (*res nullius*).

Міжнародно-правовий режим водних об'єктів. Міжнародні ріки. Режим судноплавства по Дунаю. Прикордонні ріки. Міжнародні канали. Прикордонні озера.

Без'ядерні зони. Договір про Антарктику. Договір Тлателолко. Договір Раротонга. Договір Пеліндаба. Міжнародно-правовий режим

Антарктики. Режим живих ресурсів. Принцип мирного використання Антарктики. Принцип свободи наукових досліджень в Антарктиці.

Правовий статус Арктики. Секторний поділ арктичних територій. Концепція інтернаціоналізації Арктики. Арктична Рада: мета створення і членство.

Поняття і види територіальних спорів. Урегулювання територіальних спорів. Концепція критичної дати, теоретичні критерії її встановлення. Ефективна окупація. Набувальна давність. Принцип *uti possidetis*. Концепція естопелю. Протест у територіальному спорі.

Змістовий модуль 2 Особлива частина міжнародного права

Тема 9. ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Право міжнародних договорів, його система та джерела. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.), Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.), Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями (1986 р.).

Поняття міжнародного договору, суб'єкти права міжнародних договорів, сторони й учасники міжнародних договорів. Укладання міжнародних договорів, правосуб'єктність на укладання договорів, повноваження. Стадії укладання міжнародних договорів. Застереження до договорів та їх юридичні наслідки.

Форма й структура договору. Мова договору. Тлумачення міжнародного договору і види тлумачення. Дія міжнародного договору. Умови чинності договору, визнання договору недійсним. Перегляд договору. Припинення й призупинення дії договору. Підстави припинення дії договору. Функції й повноваження депозитарію. Реєстрація та публікування договору.

Тема 10. ПРАВО ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН

Поняття, функції, принципи й джерела права зовнішніх зносин. Система органів зовнішніх зносин, загальна характеристика: глава держави, парламент, уряд, відомство зовнішніх справ, інші відомства, суд. Привілеї та імунітети посадових осіб

Дипломатичне право: поняття і джерела. Види дипломатичних представництв. Функції дипломатичних представництв. Торгові представництва. Дипломатичний корпус. Привілеї та імунітети дипломатичних представництв та їх персоналу.

Дипломатичне право спеціальних місій і міжнародних організацій. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх персоналу. Привілеї та імунітети представників держав при міжнародних організаціях.

Міжнародно-правовий захист осіб, що користуються дипломатичним імунітетом.

Поняття та джерела консульського права. Консульські зносини. Організація консульських установ, типи консульських установ. Функції консульських установ. Призначення консула та припинення його повноважень. Привілеї та імунітети консульських представництв та їх персоналу.

Тема 11. ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Поняття, функції, принципи й джерела права міжнародних організацій. Становлення й розвиток права міжнародних організацій.

Поняття, класифікація та роль міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах. Історія виникнення міжнародних організацій та їх місце в житті сучасного міжнародного співтовариства. Юридична природа міжнародних організацій, їх компетенція і функції. Членство в міжнародних організаціях, порядок вступу й виходу з міжнародної організації. Органи міжнародної організації, порядок їх формування, компетенція й діяльність. Правотворча діяльність міжнародних організацій та їх органів, юридична сила актів міжнародних організацій.

Організація Об'єднаних Націй: умови, історія створення, цілі та принципи. Членство в ООН. Головні органи ООН. Спеціальні установи ООН. Представництва при міжнародних організаціях.

Регіональні міжнародні організації: створення, цілі, керівні органи. Рада Європи. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Союз незалежних держав (СНД). Ліга Арабських держав (ЛАД). Організація американських держав (ОАД). Організація Африканської Єдності (ОАЄ).

Європейський Союз. Передумови виникнення права Європейського Союзу. Поняття і структура права Євросоюзу. Роль Європейського Союзу в правовому регулюванні європейської інтеграції. Договірний механізм Євросоюзу. Інституційний механізм Євросоюзу. Правове регулювання зовнішніх зносин Європейського Союзу.

Тема 12. МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Проблема співвідношення міжнародного права прав людини та основних свобод і права збройних конфліктів.

Поняття і функції права збройних конфліктів. Система права збройних конфліктів. Становлення та кодифікація права збройних конфліктів. Джерела і принципи права збройних конфліктів. «Право Гааги» і «Право Женеви». Об'єкт і сфера застосування права збройних конфліктів.

Правовий статус учасників збройних конфліктів. Основні інститути права збройних конфліктів. Методи й засоби ведення воєнних дій.

Захист жертв війни: основні положення. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Захист поранених, хворих та осіб, що потерпіли корабельну аварію. Військовополонені. Інтерновані особи. Зони безпеки.

Режим воєнної окупації: поняття окупації, дія режиму в часі. Управління окупованою територією. Правове становище населення окупованої території. Рух опору на окупованій території.

Поняття нейтралітету. Нейтралітет у сухопутній війні. Нейтралітет і воєнні дії на морі й у повітряному просторі. Громадяни нейтральних держав та їх власність на території воюючих держав.

Дія гуманітарних норм в конфліктах неміжнародного характеру. Контроль за виконанням права збройних конфліктів. Право збройних конфліктів і миротворчі сили ООН. Національні і міжнародні засоби забезпечення норм права збройних конфліктів.

Тема 13. МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

Поняття і розвиток міжнародного морського права. Основні принципи та джерела міжнародного морського права. Кодифікація норм міжнародного морського права.

Класифікація та делімітація морських просторів.

Простори, що входять до складу території прибережної держави. Внутрішні морські води, їх правовий режим. Морські порти. Поняття територіальних вод, кримінальна і цивільна юрисдикція. Право мирного проходу через територіальні води. Води архіпелагу.

Простори, що не входять до складу території прибережної держави, але прибережна держава має на неї певні суверенні права, визначені міжнародним правом. Прилегла зона і її правовий режим. Континентальний шельф. Виключна економічна зона: поняття, правовий режим.

Правовий режим відкритого моря. Район відкритого моря. Правовий режим міжнародного морського дна. Замкнені і напівзамкнені моря.

Міжнародно-правове регулювання освоєння мінеральних ресурсів глибинного морського дна, правові проблеми судноплавства, іншої господарської діяльності й проведення науково-дослідницьких робіт. Міжнародно-правовий режим наукових досліджень Світового океану. Міжнародно-правовий режим захисту і охорони морського середовища. Мирне розв'язання спорів, що виникають при дослідженні й використанні Світового океану.

Міжнародні протоки, канали і річки, що використовуються для міжнародного судноплавства.

Міжнародні морські організації. Правові питання надання допомоги та порятунку на морі. Морські судна. Правові проблеми статусу військових кораблів.

Тема 14. МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ТА КОСМІЧНЕ ПРАВО

Поняття міжнародного повітряного права. Основні джерела повітряного права. Юрисдикція держави у своєму повітряному просторі. Міжнародні Правила польотів у повітряному просторі держав і в міжнародному повітряному просторі. Комерційні права в міжнародних повітряних сполученнях. Міжнародна організація цивільної авіації.

Поняття й функції міжнародного космічного права. Джерела та головні принципи міжнародного космічного права. Правовий режим космічного простору, небесних тіл і космічних об'єктів. Космічний екіпаж. Правовий статус космонавтів і космічних апаратів. Правові форми співробітництва держав у космосі. Спеціальні правові режими деяких видів космічної діяльності. Міжнародно-правова відповідальність за космічну діяльність.

Тема 15. МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО

Поняття міжнародного економічного права. Джерела, цілі і принципи міжнародного економічного права. Право стійкого розвитку. Держава в міжнародному економічному праві. Міжнародні організації в галузі міжнародного економічного співробітництва. Транснаціональні корпорації.

Розв'язання міжнародних економічних спорів. Міжнародне торговельне право. Міжнародне фінансове право. Міжнародне

інвестиційне право. Міжнародне податкове право. Міжнародне транспортне право. Поняття, види та система міжнародних економічних договорів. Міжнародний економічний договір, угоди про товарообмін, міждержавні товарні угоди, кредитні угоди, угоди про міжнародні розрахунки. *Lex mercatoria*.

Міжнародно-правове регулювання співробітництва у промисловості та сільському господарстві. Правове регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва. й функції міжнародного митного права. Поняття, принципи та джерела міжнародного митного права. Інститут митного простору. Міжнародні митні договори та їхня інкорпорація у внутрішнє право.

Тема 16. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Поняття, функції та правове закріплення міжнародних стандартів прав і свобод людини. Формування стандартів прав людини на універсальному рівні. Об'єктивні передумови необхідності розвитку співробітництва держав у галузі захисту прав людини.

Поняття, функції та принципи міжнародного права захисту прав людини та основних свобод. Система міжнародного права захисту прав людини та основних свобод. Джерела міжнародного права захисту прав людини та основних свобод.

Класифікація прав людини. Громадянські й політичні права. Економічні, соціальні і культурні права. Право стійкого розвитку. Колективні права. Права народів. Права національних, етнічних, релігійних і мовних меншин. Права корінних народів і таких, що ведуть племінний спосіб життя.

«Хартія прав людини» (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права), її загальна характеристика, юридична сила. Регіональні системи міжнародного захисту прав людини та основних свобод.

Міжнародні договори, які регулюють захист прав окремих категорій індивідів (жінки, діти, національні меншини). Розгляд докладів, петицій, звернень, інспектування. Процедури розгляду індивідуальних скарг, скарг держав. Захист прав людини міжнародними посадовими особами.

Види правових режимів, порядок в'їзду, виїзду, оформлення перебування іноземних громадян. Права і свободи іноземних громадян і осіб без громадянства.

Основні групи міжнародних документів про захист прав людини. Міжнародні органи із захисту прав людини. Формування стандартів прав людини на регіональному рівні. Європейський Суд з прав людини. Контрольні механізми в рамках ОБСЄ.

Тема 17. МІЖНАРОДНЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Поняття, предмет і джерела міжнародного екологічного права. Формування міжнародного права навколишнього середовища.

Принципи міжнародного екологічного права. Міжнародно-правове регулювання вирішення глобальних екологічних проблем.

Охорона рослинного та тваринного світу згідно норм міжнародного права. Охорона атмосфери і навколосемного космічного простору.

Особливості гармонізації норм міжнародного права із чинним українським законодавством.

Міжнародна співпраця з охорони довкілля від радіоактивного забруднення. Міжнародні екологічні організації.

Тема 18. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Міжнародні стандарти в галузі боротьби зі злочинністю і кримінального правосуддя. Міжнародно-правова допомога в кримінальних справах. Видача злочинців. Екстрадиція. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб.

Поняття і розвиток міжнародного кримінального права. Система міжнародного кримінального права.

Загальна частина міжнародного кримінального права. Основні принципи та джерела міжнародного кримінального права. Взаємодія міжнародного і внутрішнього кримінального права. Міжнародно-правове регулювання загальних питань юрисдикції у різних територіальних просторах. Уніфікація кримінального законодавства держав. Відповідальність за міжнародним кримінальним правом. Кримінальна юрисдикція.

Особлива частина міжнародного кримінального права. Поняття міжнародної боротьби зі злочинністю. Її головні форми та тенденції розвитку. Поняття міжнародного злочину. Боротьба з окремими видами злочинів. Транснаціональні злочини. Злочини за загальним міжнародним правом. Конвенційні злочини. Міжнародний тероризм.

Інституційний механізм міжнародного кримінального права. Міжнародні кримінальні судові органи. Нюрнберзький і Токійський військові трибунали. Міжнародні кримінальні трибунали для Югославії і Руанди. Міжнародний кримінальний суд. Міжнародні органи боротьби зі злочинністю. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).

Тема 19. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ І КОНФЛІКТІВ

Поняття мирного розв'язання міжнародних спорів. Види міжнародних спорів. Рекомендації щодо мирного врегулювання міжнародних спорів. Мирні засоби – єдиний правомірний спосіб вирішення спорів і розбіжностей між державами. Класифікація мирних засобів розв'язання міжнародних спорів. Безпосередні дипломатичні акції. Міжнародні процедури примирення як урегулювання спору сторін за допомогою третіх елементів. Міжнародний юридичний розгляд.

Традиційні мирні засоби розв'язання міжнародних спорів. Безпосередні переговори, стадії переговорного процесу. Консультації (факультативні, обов'язкові) та їх особливості. Міжнародна процедура примирення. Добрі послуги. Посередництво. Міжнародні слідчі і погоджувальні комісії.

Міжнародне правосуддя та історія його становлення й розвитку. Постійна палата міжнародного правосуддя. Міжнародний суд ООН: склад, порядок утворення, компетенція, юрисдикція. Сучасна система міжнародних судових установ.

Регіональні та спеціалізовані міжнародні судові установи. Міжнародний трибунал з морського права. Суд Європейського союзу. Європейський Суд з прав людини. Економічний суд СНД. Міжнародні трибунали. Міжнародний арбітраж (третейський суд). Засади міжнародного арбітражу. Постійна палата третейського суду. «Примірні правила арбітражного процесу».

Розв'язання міжнародних спорів у міжнародних організаціях. Механізм розв'язання міжнародних спорів в рамках ООН (Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Міжнародний Суд ООН) і регіональних організацій.

Тематичний план навчальної дисципліни для студентів денної
форми спеціальності 242 «Туризм»

№	Назва модуля (розділу), теми	Кількість годин за видами занять				
		разом	аудиторні		позааудиторні	
			лекції	семінарські заняття	самостійна робота	ПКР
Змістовий модуль 1. Загальна частина міжнародного права						
1	Поняття, предмет правового регулювання та джерела міжнародного права	6	2	–	4	–
2	Історія міжнародного права	2	–	–	2	–
3	Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво у міжнародному праві	4	2	–	2	–
4	Визнання та правонаступництво	2	–	–	2	–
5	Принципи міжнародного права	4	–	2	2	–
6	Міжнародно-правове регулювання	4	–	–	4	–
7	Міжнародна законність та міжнародно-правова відповідальність	4	–	–	4	–
8	Риторія і міжнародне право	4	2	2	2	–
	Разом за змістовий модуль 1	30	4	4	22	–
Змістовий модуль 2. Особлива частина міжнародного права						
9	Право міжнародних договорів	4	–	2	2	–
10	Право зовнішніх зносин	6	2	2	2	–
11	Право міжнародних організацій	6	2	2	2	–
12	Міжнародне гуманітарне право	6	2	2	2	–
13	Міжнародне морське право	6	2	2	2	–
14	Міжнародне повітряне та космічне право	5	2	–	3	–
15	Міжнародне економічне право	5	2	–	3	–
16	Міжнародне право прав людини	6	–	–	6	–
17	Міжнародне екологічне право	5	–	–	5	–
18	Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю	6	2	2	2	–
19	Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних спорів і конфліктів	5	2	–	3	–
	Разом за змістовий модуль 2	54	16	12	32	–
	Разом	90	20	16	54	–

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Загальна частина міжнародного права

Тема 1. Поняття, предмет правового регулювання та джерела міжнародного права

Під час вивчення даної теми, яка є вступною до курсу, в першу чергу студентам варто ознайомитись з визначенням терміну «міжнародне право», яке використовується на сьогоднішній день у порядку терміном «право народів» та офіційно визнається у правовій, дипломатичній і зовнішньополітичній практиці. Потрібно простежити історичні етапи його формування, особливості використання і характеристики різними народами, науковими школами тощо.

Слід запам'ятати, що міжнародне право – це особлива система юридичних норм і принципів, що регулюють міжвладні міжнародні відносини та висловлюють узгоджену позицію учасників цих відносин, обумовлену дією закономірностей міжнародних відносин на певному етапі розвитку цивілізації, шляхом встановлення взаємних прав і обов'язків [65].

Також студентам слід опрацювати поняття та окреслити коло відносин, що становлять предмет міжнародного права. Таким чином, предметом міжнародно-правового регулювання є міжнародні відносини: міжнародні економічні відносини; міжнародні культурні відносини; міжнародні політичні відносини; міжнародні соціальні відносини тощо [70].

Окремо слід зупинитися на видах і класифікації норм міжнародного права. Юридична обов'язковість норм міжнародного права є головною особливістю, що відрізняє їх від інших норм соціальних систем, що функціонують у міжнародній сфері. І хоч це питання в науці є також дискусійним, більшість дослідників схиляється до винятковості міжнародно-правових норм, як і в питанні співвідношення міжнародного і внутрішнього права.

На особливу увагу заслуговує опрацювання поняття джерел міжнародного права. Студентам необхідно визначити поняття й види джерел міжнародного права: міжнародний договір, міжнародний звичай, судові рішення і доктрини, нормативні резолюції міжнародних організацій. Питання, пов'язані з визначенням джерел міжнародного права, становлять для міжнародного співтовариства великий практичний і науковий інтерес. Звідси зрозуміла необхідність

єдиних підходів у їх вирішенні. У п. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН закріплено загальне положення щодо джерел міжнародного права: «Суд, який зобов'язаний вирішувати передані йому суперечки на підставі міжнародного права, застосовує:

- a) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами, які є сторонами спору;
- b) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми;
- c) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями;
- d) із застереженням, вказаним у ст. 59, судові рішення та доктрини найкваліфікованіших фахівців з публічного права різних націй у якості допоміжного засобу для визначення правових норм» [67].

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття сучасного міжнародного права, його особливості та соціальна природа.
2. Предмет і об'єкт міжнародного права.
3. Специфічні особливості норм міжнародного права, порядку їх створення та застосування. Види міжнародно-правових норм та їхня класифікація. Концепція «м'якого права» (soft law).
4. Поняття «джерела міжнародного права». Особливості становлення джерел міжнародного права, їх класифікація й загальна характеристика.
5. Значення проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.

Глосарій основних термінів та понять (далі Глосарій): міжнародне право, предмет міжнародного права, об'єкт міжнародного права, система міжнародного права, міжнародне публічне право, міжнародне приватне право, інститут міжнародного права, норма міжнародного права, джерела міжнародного права, міжнародний договір, міжнародний звичай, принципи міжнародного права.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:

1. З латинської мови термін «*jus gentium*» перекладається як:
 - а) право держави;
 - б) право народів;
 - в) природне право;
 - г) право війни.
2. Принципи міжнародного права закріплені в:
 - а) Загальній Декларації прав людини 1948 р.;
 - б) Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1960 р.;
 - в) Статуті Міжнародного Суду ООН;
 - г) Статуті ООН.
3. Угода між двома й більше державами або іншими суб'єктами міжнародного права, що встановлює, змінює або припиняє їхні взаємні права й обов'язки – це:
 - а) міжнародні відносини;
 - б) міжнародні правовідносини;
 - в) міжнародний договір;
 - г) міжнародний звичай.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 2. Історія міжнародного права

На думку багатьох вчених розвиток міжнародного права розпочався завдяки еволюції розвитку особистості і держави, націй і народів. Вважається, що міжнародне право виникло у Стародавньому світі відтоді, коли між державами зароджуються міжнародні відносини.

Найбільш прийнятною можна вважати таку періодизацію міжнародного права: I. Від найдавніших часів до Вестфальського конгресу (1648). II. Від Вестфальського конгресу до епохи Великої французької революції (межа XVIII-XIX століть). Від епохи Великої французької революції до створення Версальської системи (1919-1939). 1. Від створення Версальської системи до наших днів (сучасна епоха): а) Версальська система (1919-1939); б) міжнародне право періоду протистояння тоталітаризму та демократії (1945- кінець 80-х років); в) міжнародне право часів переходу до поліцентризму (з кінця 80-х років XX ст. до наших днів) [65].

Студентам слід детально опрацювати та визначити характерні риси кожного з етапів генезису міжнародного права. Також слід зазначити, що з-поміж інших тенденцій у розвитку міжнародного права на початку XX ст. слід назвати суперечності між державами,

серед яких основною була суперечність між переможцями і переможеними в Першій світовій війні. Саме ця суперечність стала причиною у 1925 р. Локарнської конференції, яка прийняла 8 актів, що регулюють відносин між західноєвропейськими країнами. На міжнародно-правові відносини держав впливали і світові економічні кризи, прихід до влади фашизму в Німеччині в 1933 р. Мюнхенська угода, підписана 1938 р. Великобританією, Францією, Німеччиною та Італією, стала дипломатичною предтечею Другої світової війни. Вона розпочинала новий розподіл світу та розв'язання інших проблем міжнародного спілкування.

Деякі західні юристи-міжнародники вважають, що зі створенням Ліги Націй почався сучасний етап у розвитку міжнародного права. Багато радянських фахівців вважали, що якісні зміни в системі міжнародного права були визначені перемогою Жовтневої революції 1917 р. у Росії. З цієї події, на їх думку, почався перехідний етап у розвитку міжнародного права - від буржуазного до соціалістичного, а за соціальною суттю міжнародне право цього періоду могло бути охарактеризоване як загальнодемократичне. Проте більшість юристів-міжнародників схиляються до думки, що сучасний етап у розвитку міжнародного права почався зі створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 р. Відмінною рисою цього етапу є міжнародно-правові принципи заборони використання сили або погрози силою і мирного розв'язання міжнародних спорів [67].

Глосарій: міжнародне право, античне міжнародне право, феодальне (середньовічне) міжнародне право, буржуазне (класичне) міжнародне право, сучасне міжнародне право, право народів, Статут ООН.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Міжнародне право у Стародавній період:
 - а) було переважно універсальним;
 - б) взагалі не існувало;
 - в) було переважно регіональним;
 - г) розвивалося між племенами.
 2. Вкажіть, яка значна подія в історії міжнародного права відбулася в 1648 р.:
 - а) підписання кінцевого акта Віденського конгресу;
 - б) підписання Вестфальського миру;

- в) підписання Паризького договору;
 - г) підписання Берлінського договору.
3. Вестфальський мир запровадив у міжнародне право принцип:
- а) політичної рівноваги;
 - б) сумлінного виконання договорів;
 - в) «рівний над рівним не має влади»;
 - г) не зловживання правом.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 3. Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво у міжнародному праві

Враховуючи тривалу дискусію з приводу розуміння природи і сутності міжнародних правовідносин, студенти під час опрацювання даної теми повинні провести аналіз: 1) суб'єктів права; 2) об'єктів правовідносин; 3) змісту правовідносин.

На особливу увагу студентів заслуговує розгляд проблеми співвідношення понять «суб'єкт міжнародного права» і «суб'єкт міжнародних правовідносин». Більшість дослідників схильні ототожнювати ці два поняття, проте, на думку інших, це не є завжди коректним, оскільки суб'єкт міжнародних правовідносин завжди є суб'єктом міжнародного права, але не завжди суб'єкт міжнародного права може бути суб'єктом міжнародних правовідносин. Отже, суб'єкт права – це сторона, потенційно здатна бути учасником даних правовідносин. Характеристика суб'єкта права – це характеристика об'єктивної, юридичної закріпленої можливості. У випадку із суб'єктом правовідносин ця можливість реалізована в дійсності.

Суб'єкти міжнародного права – це сторони, наділені юридичними правами й обов'язками в суспільних відносинах, урегульованих міжнародним правом. Якщо максимально спростити це визначення, то отримаємо таке: суб'єктом міжнародного права є той, хто має права і несе обов'язки відповідно до норм міжнародного права [67].

З огляду на зазначене вище, до числа суб'єктів міжнародного права слід включити й охарактеризувати: державу; державоподібні утворення (Мальтійський орден тощо); міжнародні організації; народ (націю), які борються за створення незалежної держави; фізичну особу; транснаціональні компанії (слід розглядати як невизначену

проблему). Цікавим для студентів є опрацювання категорії «державоподібні утворення», під яку підпадають різні за своєю природою учасники міжнародних правовідносин. Історично першими такими вважали так звані вільні міста – Краків (1815-1846) та Данциг (Гданськ) (1919-1939), а також вільну територію Трієст (1947-1954), що виникли як наслідок вирішення територіальних спорів між сусідніми державами. До об'єднання Німеччини специфічний міжнародно-правовий статус мав Західний Берлін. Сьогодні до державоподібних утворень належить лише центр католицької церкви – Ватикан, – міжнародно-правовий статус якого визначається Латеранськими угодами з Італією від 11 лютого 1929 р., що були переглянуті 18 лютого 1984 р.. Ватикан є членом МАГАТЕ, має статус спостерігача при ООН та її спеціалізованих установах, його представники (нунції) мають дипломатичні імунітети і привілеї [65].

Більш детально студентам варто зупинитися на розгляді держави як основного суб'єкта міжнародного права, а також проблем міжнародно-правового визнання (теорії, види і форми визнання).

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття міжнародних правовідносин. Основні риси сучасних міжнародних правовідносин. Система міжнародних правовідносин.
2. Держави як основні суб'єкти міжнародного права і міжнародних правовідносин.
3. Нетипові суб'єкти – державоподібні утворення.

Глосарій: суб'єкт міжнародного права, суб'єкт міжнародних правовідносин, міжнародна правосуб'єктність, міжнародна правоздатність, міжнародна дієздатність, міжнародна деліктоздатність, держава, міжнародно-правове визнання, імунітет держави, державоподібні утворення».

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Яка організація є традиційним суб'єктом міжнародного права:
 - а) СНД;
 - б) ОАЄ;
 - в) Червоний Хрест;

- г) Компанія «Ксерокс».
2. Принцип суверенної рівності держав дозволяє:
- а) мати однакові з іншим суб'єктом права та обов'язки;
 - б) мати однаковий обсяг прав та обов'язків з іншим суб'єктом;
 - в) мати виключне право участі у міжнародних правовідносинах;
 - г) дає інші юридичні можливості.
3. Дієздатність суб'єкта міжнародного права може бути:
- а) повна і обмежена;
 - б) активна і пасивна;
 - в) повна і неповна;
 - г) повна і звужена.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 4. Визнання та правонаступництво

З проблемою міжнародної правосуб'єктності тісно пов'язані і питання визнання. Визнання – це односторонній добровільний акт держави, у якому вона: а) прямо чи побічно заявляє або про те, що розглядає іншу державу як суб'єкт міжнародного права і має намір підтримувати з нею офіційні відносини, або б) про те, що вважає владу, що затвердилася не конституційним шляхом у державі або на частині її території, достатньо ефективною, щоб виступати в міждержавних відносинах у якості представника цієї держави або населення відповідної території.

Під міжнародно-правовим визнанням у широкому розумінні мається на увазі визнання відповідно до міжнародного права Існуючими державами нових держав чи урядів або інших органів з метою встановлення з ними офіційних або неофіційних, повних або неповних, постійних або тимчасових відносин [70].

Проблема визнання держави виникала у разі її утворення на колишній залежній території в результаті деколонізації. В даний час вона виникає частіше усього при територіальних змінах: при об'єднанні двох і більше держав або при їхньому розпаді (поділі, виділенні). Особливо актуальне визнання при здобутті незалежності, при соціальних революціях, а також при нелегітимних засобах зміни політичного режиму. Визнання нової держави є політичним актом і не регламентується міжнародним правом. Воно здійснюється звичайно за допомогою заяви держави, що визнає, адресованої визнаній державі,

про намір вступити з нею у взаємовідносини як із суверенною державою, зокрема – установити з нею дипломатичні відносини. Деякі вчені, зокрема П.Н. Бірюков, вважають, що виникаючі на основі акту визнання правовідносини існують незалежно від встановлення між суб'єктом, що визнає, і суб'єктом, що визнається, дипломатичних, консульських або інших відносин. Правовідносини визнання і дипломатичні, консульські правовідносини витікають із різноманітних норм міжнародного публічного права. У той же час, визнання як юридичний факт є базою для всіх наступних відносин між суб'єктами міжнародного права, і дипломатичні, і консульські відносини встановлюються після визнання.

Під міжнародним правонаступництвом розуміється перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта міжнародного права (правопередника) до іншого (правонаступника) внаслідок виникнення або припинення існування держави або зміни її території. правонаступництво вважається одним із найдавніших інститутів міжнародного права. Гуго Гроцій у своєму трактаті «Про право війни і миру» увів поняття повного правонаступництва. Емерік де Ваттель у книзі «Право народів» відзначав, що держава- правонаступниця зобов'язана виплачувати борги іншим державам. правонаступництво виникає: – при розпаді федерації; – при інших територіальних змінах (розпаді держави на дві і більше держави, злитті держав або входженні території однієї держави до складу іншої); – при соціальних революціях; – при розпаді колоніальної системи. Об'єктами правонаступництва можуть бути: – територія; – договори; – державна власність; – державні архіви; – державні борги; – членство в міжнародних організаціях.

Існують такі види правонаступництва: – повне – універсальне – коли до правонаступника переходять усі права й обов'язки правопередника (наприклад, Україна є повним правонаступником УРСР); – неповне (часткове) – коли до правонаступника переходить частина прав і обов'язків або тільки права чи обов'язки (наприклад, Україна є частковим правонаступником СРСР з питань ядерної зброї); – відсутність правонаступництва (*tabula rasa* – чиста дошка) – коли новий суб'єкт міжнародного права відмовляється від усіх прав і обов'язків правопередника, у тому числі не зв'язує себе його зобов'язаннями по міжнародних договорах (після поділу англійським урядом у 1947 року Індії на 2 домініона – Індійський Союз і Пакистан – Індія оголосила про прийняття на себе всіх боргів, що належать

території Пакистану, хоча обговорила можливість наступних регресних вимог до Пакистану).

Глосарій: міжнародно-правове визнання, континуїтет, державний суверенітет, автономія, правонаступництво держави, конкордат, фізична особа, юридична особа, населення, громадянство, натуралізація, апатрид, біпатрид, біженці, переміщені особи, вимушені переселенці, оптація, трансферт, «право крові», «право ґрунту».

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Укажіть, який спосіб імплементації можна назвати таким, що дозволяє пряму дію норм міжнародного права в національному правопорядку:
 - а) трансформація;
 - б) рецепція;
 - в) посилання;
 - г) інкорпорація.
 2. Згідно зі ст. 9 Конституції України міжнародні договори, що суперечать Конституції:
 - а) не можна укладати;
 - б) можуть набрати чинності лише після внесення змін до Конституції;
 - в) є чинними одразу після підписання;
 - г) є чинними одразу після ратифікації.
 3. Теорія, згідно з якою міжнародне і національне право становлять одну систему права, має назву:
 - а) моністична;
 - б) дуалістична;
 - в) координації;
 - г) теорія позитивізму.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 5. Принципи міжнародного права

При вивченні даної теми слід звернути увагу на те, що основні принципи міжнародного публічного права – це керівні правила поведінки його суб'єктів, що виникають як результат суспільної практики; юридично закріплені початки міжнародного публічного права. Вони являють собою найбільше загальне вираження і практику поведінки, яка встановилася, і взаємодії суб'єктів міжнародного права на міжнародній арені в рамках міжнародних відносин. Принципи міжнародного публічного права виконують одночасно дві функції: – сприяють стабілізації всього комплексу міжнародних відносин, обмежуючи їх певними нормативними рамками; – закріплюють усе нове, що з'являється в практиці суб'єктів міжнародного права в рамках міжнародних відносин, і в такий спосіб сприяють їхньому розвитку. Загально визнано, що основні принципи міжнародного права – це імперативні норми (*Jus cogens*), тобто відхилення від них ні індивідуально, ні за угодою суб'єктів міжнародного права неприпустиме [67]. Основні принципи міжнародного права закріплені в Статуті ООН (преамбула, статті 1 і 2). Розширювальне тлумачення основних принципів дається в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, прийнятій на XXV сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1970 р.

У Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ), підписаному в Гельсінкі 1 серпня 1975 р. главами 33 європейських держав, керівниками США і Канади, міститься Декларація принципів, якими держави-учасниці будуть керуватися у взаємних відносинах. До загальних принципів міжнародного публічного права належать принципи: – принцип суверенної рівності держав; – принцип незастосування сили або загрози силою; – принцип територіальної цілісності держав; – принцип непорушності державних кордонів; – принцип мирного вирішення міжнародних спорів; – принцип невтручання у внутрішні справи; – принцип загальної поваги прав людини; – принцип самовизначення народів і націй; – принцип співробітництва; – принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Основні принципи міжнародного права мають такі особливості, що дозволяють їм посісти особливе місце в системі норм міжнародного права: – вони є універсальними нормами міжнародного права, їх відрізняє незаперечність і загальна обов'язковість; – вони мають обов'язковий характер для всіх без винятку держав, незалежно

від того, чи є вони членами ООН, та інших суб'єктів міжнародного права; – вони мають першість стосовно всіх інших норм системи міжнародного права; – вони, як виняток із загальних правил дії міжнародно-правових норм, мають зворотну силу, що дозволяє їм поширювати свою дію на будь-яку норму, що виникла раніше самого принципу, аж до її скасування і невизнання пов'язаних із нею наслідків; – тільки діяння, що порушують принципи міжнародного права, розглядаються в якості міжнародних злочинів; – ці принципи можуть виступати правовою основою для регулювання міждержавних відносин при відсутності прямого регулювання.

Звертає на себе увагу тенденція зростання кількості основних принципів сучасного міжнародного права. Якщо в Статуті ООН було спочатку закріплено сім принципів, що знайшли свою детальну регламентацію в Декларації принципів міжнародного права 1970 року, то в Заключному акті НБСЄ 1975 року їх налічувалося вже десять (додані принципи непорушності кордонів, територіальної цілісності, поваги прав людини). Проте і цей перелік не є вичерпуючим. Представляється, що об'єктивні умови розвитку людської цивілізації ставлять на порядок денний необхідність міжнародно-правового визнання принципу екологічної безпеки, що не одержав свого юридичного закріплення. У сучасному міжнародному праві сформувався й активно діє в міждержавних відносинах принцип загального і повного роззброювання під ефективним міжнародним контролем, що не одержав свого закріплення в кодифікаційних актах основних принципів міжнародного права. Отже, зазначена тенденція зберігається. При тлумаченні і застосуванні принципів міжнародного публічного права необхідно враховувати, що усі вони взаємно пов'язані і кожен із них повинен розглядатися в контексті всіх інших принципів. Стаття 18 Конституції України закріплює, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримки мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права» [1].

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика поняття «принципи права».
2. Функції, природа та ознаки основних принципів міжнародного права.
Класифікація основних принципів міжнародного права. Юридичний

зміст та сфера застосування основних принципів міжнародного права.

3. Співвідношення основних принципів системи, принципів галузі та інституту, універсальних, регіональних і партикулярних принципів.

Глосарій: принципи міжнародного права, принцип суверенної рівності держав, принцип територіальної цілісності держав, принцип мирного вирішення спорів, принцип міжнародного співробітництва, принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. У статті 2 Статуту ООН визначені:
 - а) принципи діяльності СНД;
 - б) принципи діяльності ООН та її членів;
 - в) принципи міжнародного публічного та міжнародного приватного права;
 - г) принципи міжнародного співробітництва.
 2. Основні принципи міжнародного права є:
 - а) диспозитивними нормами;
 - б) застосувальними нормами;
 - в) декларативними нормами;
 - г) імперативними нормами.
 3. Основні принципи міжнародного права:
 - а) можуть містити зобов'язання erga omnes;
 - б) не містять зобов'язань erga omnes;
 - в) містять зобов'язання erga omnes;
 - г) здебільшого містять зобов'язання erga omnes.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 6. Міжнародно-правове регулювання.

Міжнародно-правове регулювання - це владний вплив держав на міждержавні відносини з допомогою міжнародного права.

Міжнародно-правове регулювання є різновидом соціального керування, яка, як відомо, є необхідною функцією будь-якої суспільної системи. Підхід до міжнародного права як до елемента системи управління відкриває нові можливості перед теорією і практики.

Основна увага доктрини досі приваблювало правотворчість. Правоосуществлення залишалося осторонь. Тим часом особливо сьогодні здійснення, імплементація міжнародно-правових норм набуває головне значення. Від цього в вирішальною мірою залежить ефективність міжнародного права. Тому не можна не вітати роботи, які розглядають це право у процесі його функціонування, у його взаємодії з навколишнім соціальним середовищем.

Вплив міжнародного права на відносини держав, що не обмежується суто юридичними засобами. Вже відзначалася істотна роль взаємодії права з іншими нормативними явищами. Всі види впливу права на міжнародні відносини охоплюються поняттям "функціонування міжнародного права". Регулювання є частиною процесу функціонування міжнародного права. Відповідно, механізм цього регулювання - структурний підрозділ механізму функціонування міжнародного права.

Система міжнародно-правового регулювання полягає з двох систем або підсистем: регульованим і регулюючої. Першою є система міждержавних відносин, що представляє об'єкт регулювання. Регулюючої є система коштів міжнародно-правового впливу. Її можна розглядати як систему міжнародно-правового регулювання у вузькому сенсі слова. Об'єкту регулювання належить визначальна роль у всьому, що стосується характеру регулювання, його мети, засад, методів й засобів.

Система міжнародних відносин, як і інші соціальні системи, що функціонує на основі саморегуляції. Головна роль тут належить об'єктивним соціальним законам, які значною мірою все ще діють стихійно. Ці закони повинні враховуватися при вирішенні проблем міжнародно правового регулювання.

В управлінні системою міжнародних відносин держави використовують всі наявні в їх розпорядженні засоби - політичні, економічні, юридичні, ідеологічні та ін. В одних випадках особливе місце віддається одним, в інших - іншим. Проте центральне положення в цьому арсеналі засобів займає політика. Політичні відносини - головний елемент керуючої міжнародної системи. Політичне регулювання, як і правове, стосується його нормативним

видів, сенс яких полягає у забезпеченні відповідності фактичних відносин соціальних норм.

Відзначаючи значення політичного регулювання, необхідно звернути увагу на переваги у порівнянні з ним правового регулювання, які й дають підстави для його існування. Система міжнародно-правового регулювання є найбільш цілісною системою регулювання зв'язків глобальних. За рівнем організації та цілісності вона перевершує політичної системи та інших видів регулювання. Вступ як втілення спільних інтересів, будучи загальноновизнаними, норми міжнародного права часто користуються великим авторитетом, ніж політика, з якою зазвичай пов'язують індивідуальні та групові інтереси. Правове регулювання більш стійко, менше залежить від кон'юнктурних політичних коливань, його результати легше передбачити. Воно більш формалізовано і точно, відрізняється визначеністю змісту та обов'язковою силою.

Глосарій: правове регулювання, міжнародного-правове регулювання, система міжнародно-правового регулювання, механізм міжнародно-правового регулювання, інтерналізація, підпорядкування, національна юрисдикція.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Назвіть, яке з джерел міжнародного права не вказано в п. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН:
 - а) міжнародно-правові звичаї;
 - б) загальні принципи права;
 - в) юридично обов'язкові рішення міжнародних міждержавних організацій;
 - г) міжнародні договори.
 2. Звичасві норми в міжнародному праві є:
 - а) юридично необов'язковими;
 - б) факультативним джерелом міжнародного права;
 - в) джерелом міжнародного права, якщо визнані абсолютно всіма державами;
 - г) одним з основних джерел міжнародного права.
 3. Рішення міжнародних судових органів відповідно до п. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН:

- а) вважаються джерелом сучасного міжнародного права;
- б) виступають допоміжним засобом встановлення норм міжнародного права;
- в) у міжнародному праві взагалі не мають будь-якого значення;
- г) є юридично обов'язковими для всіх суб'єктів міжнародного права.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

* * *

Тема 7. Міжнародна законність та міжнародно-правова відповідальність

Міжнародна законність – це політико-правова реальність міжнародних відносин, яка характеризує міжнародно-правову дійсність під кутом зору правотворчої і правозастосовчої діяльності учасників міжнародного співробітництва, морально-політичні засади системи міжнародного права, оціночні критерії її зв'язків з міжнародними політичними інститутами, політичними режимами членів світового товариства.

Міжнародна законність – це основа функціонування політичних інститутів. Стан законності в міжнародних відносинах є спонукальною причиною створення різного роду міжурядових і неурядових міжнародних організацій. Вимоги, щоб міжнародні організації в своїй діяльності не виходили за межі Статутних положень на практиці часто не вирішує всіх проблем їх нормального функціонування. Саме міжнародна законність є показником їх належної поведінки як в рамках установчого договору, так і за його межами.

Важливим компонентом міжнародної законності є сукупні політичні режими, які функціонують в міжнародній сфері. Від політичних режимів залежить склад і характер елементів міжнародної законності, її рівень. Єдина, універсальна міжнародна законність може функціонувати формально або реально. Багато в чому це залежить від політичних режимів, які взаємодіють в тому чи іншому регіоні земної кулі. З цим потрібно рахуватися, хоч не можна не визнати, що поділ міжнародної законності на регіональну, як правило, негативно відбивався на розвитку універсальної законності самі по собі враховують і виходять з особливостей регіонів. Проте доводити цю особливість до заперечення універсальних принципів законності – значить заперечувати загальнолюдські цінності.

Крім основних принципів міжнародного права в основі законності лежать і свої специфічні принципи. Назвіть й охарактеризуйте їх. Також висвітліть основні завдання законності.

Юридичний зміст міжнародної законності полягає у визнанні юридичної сили міжнародно-правових норм, у тому числі й визнанні особливої юридичної сили імперативних норм і положень Статуту ООН; у створенні норм відповідно до існуючої системи міжнародного права; у повазі й захисті прав суб'єктів; в індивідуальній і колективній протидії правопорушникам; у контролі за дотриманням міжнародних норм. Тож правопорядок і законність – поняття взаємозалежні й виражають міжнародне право в дії, у процесі його функціонування.

Питання структури міжнародної законності розглядається відповідно до компонентної, предметної, суб'єктної, юридичної, інтегральної та інших структур, у рамках яких необхідно вказати складові компоненти. За структурою міжнародної законності визначається її рівень. Потрібно вказати його значення, формулу розрахунків, а також проаналізувати систему гарантій.

Особливістю сучасного міжнародного права є те, що за невиконання його розпоряджень суб'єктами міжнародного права для них настає відповідальність.

Міжнародно-правова відповідальність – це сукупність правових відносин, що виникають у зв'язку з правопорушенням, вчиненим якою-небудь державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності. В одних випадках ці правовідносини можуть стосуватися безпосередньо тільки держави-правопорушниці і постраждалої держави, в інших – можуть торкатись прав й інтересів усього міжнародного співтовариства [70]. Отже, можливо стверджувати, що відповідальність суб'єктів міжнародного права є необхідною умовою й елементом визнання їх саме в якості таких суб'єктів. Невиконання або неналежне виконання міжнародно-правових розпоряджень виявляється в тому, що держава-порушниця своїми діями порушила сформований міжнародний правопорядок або своїми діями заподіяла шкоду іншій державі. Зміст правовідносин міжнародно-правової відповідальності полягає в осуді правопорушника й в обов'язку правопорушника понести несприятливі наслідки правопорушення. Суб'єктами міжнародно-правової відповідальності можуть бути тільки держави.

Фізичні і самостійні юридичні особи не несуть такої відповідальності за звичайні правопорушення, оскільки в цих

випадках відповідальність є цивільно-правовою. Слід мати на увазі, що на практиці поведінка суб'єктів міжнародного права виражається в діях їхніх органів і посадових осіб, що виступають саме в цій якості.

Підставами міжнародно-правової відповідальності є передбачені нормами міжнародного права об'єктивні і суб'єктивні ознаки. Розрізняють такі підстави міжнародно-правової відповідальності: – юридичні; – фактичні; – процесуальні.

Під юридичними підставами розуміють міжнародно-правові зобов'язання суб'єктів міжнародного публічного права, відповідно до яких те або інше діяння вважається міжнародним правопорушенням. Слід враховувати, що при міжнародному правопорушенні порушується не сама норма міжнародного права, а зобов'язання суб'єктів додержуватися її розпорядження, що містить міжнародне правило поведінки. Тому перелік джерел юридичних основ відповідальності є більш широким, ніж коло джерел міжнародного права. Юридичними підставами відповідальності є: – міжнародний договір; – міжнародний порядок; – рішення міжнародних судів і арбітражів; – резолюції міжнародних організацій (наприклад, статті 24 і 25 Статуту ООН установлюють юридичну відповідальність для всіх держав-членів ООН рішень Ради Безпеки ООН); – односторонні міжнародно-правові зобов'язання держав, що встановлюють юридично обов'язкові правила поведінки тільки для держави, що взяла такі зобов'язання, (у формі нот, заяв, декларацій і т.д.). Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності є саме міжнародне правопорушення, тобто діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта міжнародного права (його органів або посадових осіб), що порушують міжнародно-правові зобов'язання. Під процесуальними підставами міжнародної відповідальності розуміють процедуру розгляду справ про правопорушення і порядок притягнення винних суб'єктів до відповідальності. В одних випадках такий процесуальний порядок детально регламентований і закріплений у міжнародно-правових актах, в інших – його вибір залишений на розсуд органу, що застосовує міри відповідальності.

Глосарій: міжнародна законність, міжнародно-правова відповідальність, міжнародне правопорушення, санкція, реторсія, репарація, субституція, репресалії.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Міжнародна законність є:
 - а) принципом функціонування міжнародного права;
 - б) додатковою галуззю міжнародного права;
 - в) самостійною галуззю міжнародного права;
 - г) нормою міжнародного права.
 2. Економічна зона, політична зона і соціально-культурна зона належать до:
 - а) компонентної структури міжнародної законності;
 - б) предметної структури міжнародної законності;
 - в) суб'єктної структури міжнародної законності;
 - г) юридичної структури міжнародної законності.
 3. Відношення правомірних дій до всіх юридично значущих дій у конкретній зоні міжнародних відносин – це...:
 - а) принцип міжнародної законності;
 - б) структура міжнародної законності
 - в) рівень міжнародної законності;
 - г) функція міжнародної законності.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 8. Територія в міжнародному праві

Слід зазначити, що в міжнародному праві вже цілком чітко склалися загальновизнані поняття, що стосуються території. У міжнародному праві під територією розуміють природні простори земної кулі (сушу, надра, морське дно, водяні простори), повітряний простір в атмосфері Землі, космічний простір, небесні тіла, а також штучні об'єкти та споруди (космічні об'єкти, стаціонарні морські платформи й ін.) [65]. На основі критерію юридичної природи можна дати таку міжнародно-правову класифікацію територій: 1) державна територія; 2) міжнародна територія спільного користування (МТСК); 3) континентальний шельф [67]. Державна територія – це територія, що правомірно знаходиться під суверенітетом конкретної держави, над якою нею здійснюється територіальне верховенство.

Міжнародна територія – це територія, на яку не поширюється суверенітет якоїсь держави. Таких територій небагато: відкрите море; міжнародний район морського дна – морське дно і його надра за

межами континентального шельфу прибережних держав (за межами національної юрисдикції); повітряний простір за межами державних територій; Антарктика; космічний простір, Місяць та інші небесні тіла. На цій території, що знаходиться в загальному користуванні держав, діють загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Територія зі змішаним режимом – це територія, на якій діють одночасно як норми міжнародного права, так і норми національного законодавства прибережних держав.

Території зі змішаним режимом умовно можна розділити на дві групи: 1) ті, що прилягають, і виняткові економічні зони і континентальний шельф прибережних держав, що не входять до складу державної території прибережних держав; 2) міжнародні ріки, міжнародні протоки, що перекриваються територіальними водами прибережних держав, і міжнародні канали, що входять до складу територій прибережних держав. Своєрідним різновидом територій є території з особливим міжнародним режимом – це демілітаризовані і нейтралізовані зони і зони миру (у разі їхнього встановлення). Виділення таких територій носить суто функціональний характер із метою визначення ступеня їхньої мілітаризації. До складу цих територій можуть входити державні території або державні, міжнародні території і території зі змішаним режимом одночасно: наприклад, архіпелаг Шпіцберген, Аландські острови, Панамський і Суецький канали, Місяць та інші небесні тіла та ін.

Територія однієї держави відокремлюється від території іншої держави за допомогою державних кордонів. У міжнародній доктрині є різні визначення державних кордонів. Одні автори визначають державні кордони як лінію, що встановлює межі сухопутної або водної території держави, інші – як юридично обґрунтовану умовну лінію, що визначає межі не тільки поверхні, але також і надр і повітряного простору, а треті – як фактичні або уявлені лінії на сухопутному, водному і повітряному просторах і надрах, що визначають межі дії державного суверенітету. Проте в цих підходах, що характеризуються поліоб'єктністю складу, можна знайти точки дотику: під державним кордоном розуміється лінія, яка не тільки встановлює просторові межі державної території, але і межі дії державної влади. Є також і нормативні визначення державних кордонів, що містяться в національному законодавстві держав.

Слід відрізнити державні кордони, що розділяють і розмежовують території суміжних суверенних держав, і адміністративно-територіальні або адміністративні кордони, за

допомогою яких здійснюється розмежування окремих частин однієї держави: адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів федерації і т.п. Головне завдання державних кордонів полягає у визначенні просторових меж територіального верховенства держави й в обмеженні приналежної їй території, котра складає матеріальну основу життєдіяльності народу і самої держави. Належним чином закріплені і визнані, державні кордони підтверджують право держави (титул) на дану територію.

Міжнародна територія перебуває за межами юрисдикції держав, тобто за межами державної території даної держави, зокрема, за зовнішніми межами територіального моря, знаходяться великі простори морів і океанів, включаючи товщу морів і океанів, їхні надра і повітряний простір над ними, а також космічний простір, що не знаходиться під суверенітетом якоїсь держави. Юридичний статус цих територій визначається в багатосторонніх міжнародно-правових актах і міжнародній доктрині як територія загального користування або загальна спадщина людства. На практиці юридичний статус таких просторів визначається винятково нормами міжнародного права – звичайно правовими і конвенційними (договірними), а іноді також додатково угодами між суміжними державами.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття і значення території у міжнародних відносинах і міжнародному праві.
2. Види територій.
3. Поняття територіального верховенства.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Міжнародно-правовий режим водних об'єктів. Міжнародні ріки. Режим судноплавства по Дунаю. Міжнародні канали.
2. Без'ядерні зони.
3. Договір про Антарктику. Договір Тлателолко. Договір Раротонга. Договір Пеліндаба.
4. Міжнародно-правовий режим Антарктики.
5. Правовий статус Арктики. Секторний поділ арктичних територій. Концепція інтернаціоналізації Арктики. Арктична Рада: мета створення і членство.
6. Поняття і види територіальних спорів.

Глосарій: територія, міжнародна територія, державна територія, повітряна територія, сухопутна територія, водна територія, територіальне море, квазідержавна територія, державний кордон, делімітація, демаркація, редемаркація, острів, анклав, прилегла зона, виключна економічна зона, континентальний шельф, міжнародна територія, відкрите море, цесія, окупація, військова окупація, анексія, без'ядерна зона.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Основною характеристикою території в міжнародному праві є:
 - а) загальна площа;
 - б) правовий режим;
 - в) географічне положення;
 - г) чисельність населення.
 2. Міжнародний район морського дна є:
 - а) державною територією;
 - б) територією з міжнародним режимом;
 - в) територією зі змішаним режимом;
 - г) територією з особливим режимом.
 3. Анклав є складовою:
 - а) сухопутної території;
 - б) акваторії;
 - в) підземної території;
 - г) повітряної території.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Змістовий модуль 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Тема 9. Право міжнародних договорів

У відповідності зі статтями 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. і Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями 1986 р.:

міжнародний договір означає міжнародну угоду, укладену державами й іншими суб'єктами міжнародного права в писемній формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [4]. Таким чином, визначення «договір», незважаючи на його функціональний характер, охоплює майже всі елементи цього найважливішого і ключового змістовного поняття Конвенцій: – його суб'єктів (учасників); – угоду між ними; – специфічну форму такої угоди, що відрізняє її від інших міжнародних угод; – регулювання такої угоди міжнародним правом. Суб'єктами (учасниками) міжнародного договору за Віденською Конвенцією 1969 р. є тільки держави.

Міжнародний договір – це родове поняття, що об'єднує всі міжнародні угоди, які можуть мати різні найменування та форми: договір, угода, пакт, статут, конвенція, декларація, комюніке, протокол та ін. Чіткого визначення тих або інших найменувань не існує. У теперішній час питання про найменування міжнародних актів стало справою дипломатичної процедури, а не міжнародного права, чинні норми якого зовсім не враховують назви договірних актів. Незалежно від найменування всі договори мають однакову юридичну силу. У той же час існує певна міжнародна практика вибору найменування міжнародного договору. Так, договорами називають основоположні акти, що регулюють найбільш важливі сфери міжнародних відносин (політичні, економічні договори). Угоди зазвичай укладають стосовно менш важливих питань, ніж договори. Обираючи найменування пакт, сторони договору намагаються підкреслити його особливе морально-політичне значення. Конвенції укладаються для врегулювання певних міжнародних проблем економічного, технічного, юридичного або гуманітарного характеру. Статутами називають договори, що засновують і регулюють діяльність міжнародних міжурядових організацій (Статут Ради Європи, Статут СНД тощо). Протоколами часто називають додаткові міжнародні угоди, що змінюють або доповнюють основний міжнародний договір (протоколи до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р.) [65]. У міжнародному праві існують вимоги, які пред'являються до міжнародних договорів, що укладаються: 1) наявність правоздатного суб'єкта; 2) наявність відповідного об'єкта угоди; 3) наявність вільного волевиявлення сторін. В даний час такий примус може послужити підставою для визнання договору недійсним; 4) дотримання установленної форми.

При укладанні міжнародних договорів форма міжнародного договору грає важливу роль і має конституційоване значення для його справжності. Форма міжнародних договорів містить у собі: – мову міжнародного договору. В історичному аспекті найбільш поширеними мовами міжнародного договору були спочатку латинська, а потім французька. В даний час укладання двосторонніх договорів здійснюється мовами договірних сторін, у договорі робиться позначка про те, що тексти договорів мають рівну юридичну чинність (автентичні). Іноді, коли в одній із мов недостатньо розвинена термінологічна база, двосторонні угоди можуть укладатися трьома мовами. Оформлення багатосторонніх договорів відбувається однією або декількома мовами. На інші мови робляться офіційні переклади, що завіряються депозитарієм договору і потім передаються учасникам договору. Іноді такі переклади не робляться. Так, наприклад, ряд договорів, укладених у рамках СНД, був оформлений однією мовою – російською. При укладанні міжнародного договору в рамках міжнародних організацій або міжнародних конференцій використовуються офіційні або робочі мови цих міжнародних структур. Офіційними є мови, якими ведеться дискусія в головних органах конференції або організації, укладаються або публікуються офіційні документи (протоколи, рішення, заключні акти і т.п.).

Міжнародні договори, як правило, складаються з: преамбули (у ній вказуються цілі укладання даного договору, сторони договору, загально визнані принципи міжнародного права, на базі яких укладається договір та ін.); основної (центральної) частини (вона включає предмет, об'єкт договору, права й обов'язки сторін за договором, умови і засоби виконання договірних зобов'язань); заключної частини (у ній встановлюються умови вступу договору в силу, термін його дії, порядок припинення дії, порядок продовження терміну дії і т.п.).

Укладання міжнародних договорів державами являє собою здійснення державного суверенітету і належить до числа основних прав держав. Укладання конкретного договору може бути й обов'язком держав, коли це впливає з інших договорів. Обов'язком може бути і вступ у переговори з конкретного питання. Так, наприклад, за Договором між СРСР і США про обмеження систем протиракетної оборони 1972 р. «сторони зобов'язуються продовжити активні переговори про обмеження стратегічних наступальних озброєнь» (ст. XI). Саме укладання міжнародного договору – це складний процес, що складається з ряду послідовних стадій.

Юридична сутність цього процесу в більшості випадків полягає в практичному становленні договірної норми міжнародного права, формуванні угоди між державами. Водночас деякі юристи-міжнародники нерідко замовчують суть процесу укладання міжнародних договорів, зводячи її до чисто технічного процесу безвідносно до формування угоди.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Стадії укладання міжнародних договорів.
2. Форма й структура договору. Мова договору. Тлумачення міжнародного договору і види тлумачення.
3. Дія міжнародного договору. Умови чинності договору, визнання договору недійсним. Перегляд договору.
4. Припинення й призупинення дії договору. Підстави припинення дії договору.
5. Функції й повноваження депозитарію. Реєстрація та публікування договору.

Глосарій: право міжнародних договорів, міжнародний договір, встановлення автентичності тексту, підписання, підписання ad referendum, парафування, ратифікація, прийняття договору, затвердження договору, приєднання до договору, пролонгація, призупинення дії договору, припинення дії договору, денонсація, анулювання, скасування договору, імплементація, новація.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Норми міжнародного договору діють:
 - а) на території всіх держав;
 - б) на території держав-учасниць;
 - в) поза територією держав-учасниць;
 - г) іншим чином.
 2. Парафування тексту міжнародного договору – це:
 - а) встановлення його юридичної сили;
 - б) встановлення його тотожності;
 - в) остаточне закріплення його тексту;

г) засіб вирішення можливих суперечностей.

3. Конвенція ООН про право міжнародних договорів 1969 р. діє стосовно:

- а) міжнародних договорів між Україною та іншими країнами-учасницями;
- б) міжнародних договорів між Україною і іншими суб'єктами міжнародного права;
- в) міжнародних договорів між міжнародними організаціями;
- г) інших міжнародних договорів.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 10. Право зовнішніх зносин

Вивчаючи дану тему, насамперед необхідно усвідомити, що міжнародне право регулює взаємовідносини між своїми суб'єктами – державами, міжнародними організаціями й іншими міжнародними інституціями. У процесі міжнародного спілкування вони ведуть переговори й укладають міжнародні угоди. Проте для цього їм необхідно бути належним чином представленими уповноваженими на це органами або особами, а також не бути підпорядкованими правопорядку держави, на території її вони знаходяться і діють, щоб вільно і безперешкодно здійснювати свої функції, тобто користуватися визначеними імунітетами та привілеями. Тож, суб'єкти міжнародного права, і насамперед держави, об'єктивно беруть участь у таких зовнішніх зносинах, прагнучи до найбільш повної реалізації своїх економічних, політичних та інших потреб та інтересів. Право зовнішніх зносин – галузь сучасного міжнародного права, що складається із системи юридичних норм, які регулюють правовий статус і діяльність суб'єктів міжнародного права у здійсненні їхніх зовнішніх зносин відповідно до основних принципів міжнародного права [70]. Така система зовнішніх зв'язків кожної держави, взята в сукупності всіх держав, в основному формує в широкому розумінні систему міжнародних відносин.

Державами укладена також значна кількість двосторонніх договорів, що стосуються юридичного статусу і режиму їхніх закордонних органів зовнішніх зносин. Крім того, варто вказати і на звичайні норми загального міжнародного права, норми універсальних і локальних міжнародних договорів, що також регулюють широке

коло питань представництва держав у міжнародному спілкуванні. У своїй сукупності ці міжнародно-правові акти і норми складають право зовнішніх зносин. Право зовнішніх зносин охоплює чотири основні сфери дії органів зовнішніх зносин: 1) дипломатичну – на рівні традиційних каналів (міністерство закордонних справ – посольства і місії за кордоном); 2) консульську сферу; 3) дипломатичну діяльність на рівні спеціальних місій; 4) здійснення зовнішніх зносин у ході діяльності з представництва держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями. Слід зазначити, що в даний час уся сфера зовнішніх зносин держав є достатньо добре розробленою й упорядкованою в правовому відношенні. У рамках світового співтовариства прийнятий ряд багатосторонніх актів, що стали результатом великої і кропіткої роботи з кодифікації і прогресивного розвитку норм міжнародного права в цій галузі. Це Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. (набрала сили з 1964 р.), Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. (набрала сили з 1967 р.), Конвенція про спеціальні місії від 16 грудня 1969 р. (набрала сили з 1985 року), Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р. (набрали сили з 1977 р.) і Віденська конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р. (в силу ще не вступила). Україна є учасником усіх перерахованих вище конвенцій.

Відповідно до цих міжнародно-правових актів можна визначити структуру права зовнішніх зносин, що складається умовно з чотирьох компонентів: дипломатичного права; консульського права; права спеціальних місій; так званого дипломатичного права міжнародних організацій. Зовнішні зносини держави прямо пов'язані з правом на участь у міжнародному спілкуванні. В основі цього права лежить юридична можливість держав діяти самостійно на міжнародній арені, за допомогою реалізації їхньої міжнародної правосуб'єктності в галузі офіційних відносин з іншими державами й іншими суб'єктами міжнародного права. Одночасно тут мова йде не тільки про можливість діяти відповідно до власного волевиявлення, але і про захист такої можливості за допомогою юридичних обов'язків із боку держав-контрагентів, передбачених нормами права зовнішніх зносин. Право на участь у зовнішніх зносинах, будучи одним з основних прав держав, що впливають із їхнього суверенітету, у свою

чергу» складається з ряду елементів. До них насамперед належить так зване право посольства, що є серцевинною частиною загального основного права на участь у зовнішніх зносинах (право на міжнародне спілкування). Розрізняють активне право посольства – право держави спрямовувати своїх дипломатичних і консульських представників у закордонні держави і пасивне право посольства – право приймати в себе дипломатичних і консульських представників закордонних держав. Право посольства активно використовує Україна.

Органи зовнішніх зносин поділяться на: – внутрішньодержавні органи, що постійно знаходяться на території даної держави; – закордонні органи зовнішніх зносин, що перебувають за межами даної держави. У свою чергу, внутрішньодержавні органи зовнішніх зносин діляться на дві групи органів: 1) загальної компетенції і 2) спеціальної компетенції. До першої групи належать органи, що представляють державу у всіх питаннях зовнішніх зносин, так звані органи політичного керівництва (глава держави, парламент, уряд, глава уряду і відомство зовнішніх зносин (частіше усього воно іменується Міністерством закордонних справ), глава відомства зовнішніх зносин). До другої групи належать органи, що представляють державу тільки в одній більш-менш великій галузі її зовнішніх зносин. Звичайно прийнято вважати, що до них належать всі міністерства (крім Міністерства закордонних справ) і центральні відомства, тому що у відповідності зі своєю профільною компетенцією вони здійснюють визначені зовнішні функції, для чого в них створюються відділи (управління) зовнішніх зв'язків. Внутрішньодержавні органи зовнішніх зносин загальної компетенції визначають основи зовнішньої політики держави, розробляють її тактичні і стратегічні цілі і задачі, формують мережу органів зовнішніх зносин держави за кордоном, здійснюють підготовку кадрового складу для цих органів.

Правовий стан органів зовнішніх зносин в середині держави закріплюється в конституції, профільних законах, положеннях про міністерства і відомства, розроблених урядом і підтверджуваних ним же або главою держави. Формування внутрішньої і зовнішньої політики об'єктивно пов'язане із формою держави. Воно повинно проходити не тільки з урахуванням внутрішніх чинників, але і з урахуванням об'єктивних процесів міжнародного розвитку. В Україні був розроблений і прийнятий парламентом – Верховною Радою України – документ, що визначає зовнішньополітичну стратегію держави на тривалу перспективу. Це Основні напрямки зовнішньої політики України, прийняті в 1993 році. У цьому документі закріплена

система пріоритетів зовнішньої політики України. Ці пріоритети виявляються у виді задач із указівкою тимчасової перспективи. Слід зазначити, що основні цілі, поставлені в цьому документі і пов'язані з першочерговими задачами входження незалежної України у світове співтовариство і його інституції, налагодженням двостороннього і багатостороннього співробітництва із суміжними і географічно близькими державами, із державами – членами СНД, РЄ, ЄС, НАТО і т.п., реалізовані.

Глосарій: зовнішні зносини, право зовнішніх зносин, дипломатичне право, консульське право, посольство, місія, дипломатичне представництво, спеціальна дипломатична місія, дипломатичний корпус, агреман, дуайен, нунцій, консульські представництва, спеціальні місії, посол, консул, екзекватура, дипломатичні привілеї та імунітети, персона грата, персона нон грата, меморандум, комюніке, дипломатична нота, вірчі грамоти, відкличні грамоти, консульський патент, дипломатія.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття, функції, принципи й джерела права зовнішніх зносин. Привілеї та імунітети посадових осіб.
2. Дипломатичне право: поняття і джерела. Дипломатичний корпус. Привілеї та імунітети дипломатичних представництв та їх персоналу.
3. Міжнародно-правовий захист осіб, що користуються дипломатичним імунітетом.
4. Поняття та джерела консульського права. Консульські зносини. Організація консульських установ, типи консульських установ. Функції консульських установ.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Система органів зовнішніх зносин, загальна характеристика: глава держави, парламент, уряд, відомство зовнішніх справ, інші відомства, суд.
2. Види дипломатичних представництв. Функції дипломатичних представництв. Торгові представництва.
3. Дипломатичне право спеціальних місій і міжнародних організацій. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх персоналу.

Привілеї та імунітети представників держав при міжнародних організаціях.

4. Призначення консула та припинення його повноважень. Привілеї та імунітети консульських представництв та їх персоналу.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. У випадку збитку, спричиненого дипломатом, він:
 - а) покривається винуватою особою;
 - б) ніким не покривається;
 - в) покривається ООН;
 - г) покривається державою акредитації дипломата.
 2. До постійних закордонних органів зовнішніх зносин належать:
 - а) спеціальні місії;
 - б) консульські установи;
 - в) дипломатичні представництва;
 - г) делегації на міжнародних конференціях.
 3. Агреман – це:
 - а) офіційний протест держави з приводу протиправних дій іншої держави;
 - б) згода держави прийняти конкретну особу в якості глави іноземного дипломатичного представництва;
 - в) староста дипломатичного корпусу;
 - г) дозвіл, який видається особі, призначеній консулом.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 11. Право міжнародних організацій

Сучасні міжнародні відносини характеризуються постійним розширенням сфер взаємодії держав, тому всі нові відносини стають предметом міжнародно-правового регулювання. Однією з таких порівняно нових організаційно-правових форм міждержавного співробітництва є міжнародні організації. Міжнародні організації є основною інституціональною формою співробітництва держав, вони виступають у якості основного організатора міждержавного спілкування. Хоча в сучасному своєму розумінні міжнародні

організації як правовий феномен виникли наприкінці XIX – початку XX століть, коли потреби світового розвитку обумовили необхідність створення постійно діючих колективних міждержавних органів, в історії людської цивілізації вже був накопичений певний досвід створення міжнародних об'єднань.

Міжнародна (міжурядова) організація - це постійно діюче об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору з метою вирішення певних завдань, що має необхідну для цього систему органів і самостійні права й обов'язки [67]. З цього визначення можна виділити такі ознаки будь-якої міжнародної організації: – членство трьох і більше держав. При наявності меншої кількості держав виникає їх спілка, але не міжнародна організація, що створюється з метою колективного вирішення певних задач; – повага суверенітету держав-членів організації і невтручання у внутрішні справи. Ця ознака є основною функціональною ознакою міжнародної організації, тому що в процесі її діяльності всі держави, що є членами організації, мають рівні права і несуть рівні обов'язки в якості суб'єктів міжнародного права незалежно від розміру своєї території, кількості населення, рівня економічного розвитку й інших ознак, що характеризують державу.

Зазвичай, міжнародні організації створюються на основі міжнародного договору (конвенції, угоди, протоколу і т.д.). Об'єктом такого договору є поведінка як суб'єктів договору, так і самої міжнародної організації. Сторонами установчого акта є суверенні держави. Проте в останні роки повноправними учасниками міжнародних організацій є також і міжурядові організації. Наприклад, Європейський Союз є повноправним членом багатьох міжнародних рибальських організацій; – здійснення співробітництва в конкретних галузях діяльності. Міжнародні організації створюються для координації зусиль держав у тій або іншій профільній галузі, наприклад у політичній (ОБСЄ), військовій (НАТО), науково-технічній (Європейська організація ядерних досліджень), економічній (Європейський Союз), валютно-фінансовій (Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд), соціальній (Міжнародна організація праці), у сфері медицини (Всесвітня організація охорони здоров'я) і в багатьох інших галузях. Водночас на міжнародній арені є організації, що уповноважені координувати діяльність держав практично в усіх галузях, наприклад ООН та ін.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття, функції, принципи й джерела права міжнародних організацій.
2. Становлення й розвиток права міжнародних організацій.
3. Поняття, класифікація та роль міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах.
4. Членство в міжнародних організаціях, порядок вступу й виходу з міжнародної організації. Органи міжнародної організації, порядок їх формування, компетенція й діяльність.
5. Організація Об'єднаних Націй: умови, історія створення, цілі та принципи. Членство в ООН. Головні органи ООН. Спеціальні установи ООН. Представництва при міжнародних організаціях.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Регіональні міжнародні організації: створення, цілі, керівні органи.
2. Рада Європи. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Союз незалежних держав (СНД).
3. Ліга Арабських держав (ЛАД). Організація американських держав (ОАД). Організація Африканської Єдності (ОАЄ).
4. Передумови виникнення права Європейського Союзу. Інституційний механізм Євросоюзу.

Глосарій: міжнародна організація, міждержавна організація, міжурядова організація, регіональна організація, універсальна організація, ООН, НАТО, ЄС, Співдружність націй, ОБСЄ, СНД, СОТ.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Організація Об'єднаних Націй була створена в:
 - а) 1943 році;
 - б) 1945 році;
 - в) 1946 році;
 - г) 1948 році.

2. Структурна ланка міжнародної організації, яка створюється на підставі установчого чи інших актів міжнародної організації, наділяється певною компетенцією, повноваженнями та функціями і приймає рішення за встановленою процедурою – це:

- а) філія міжнародної організації;
- б) орган міжнародної організації;
- в) представництво міжнародної організації;
- г) прес-центр.

3. Головним органом ООН, що складається з представників усіх держав-членів ООН, є:

- а) Генеральна Асамблея;
- б) Рада Безпеки;
- в) Рада з Опіки;
- г) Секретаріат.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 12. Міжнародне гуманітарне право

Міжнародне гуманітарне право - це система юридичних норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, які забороняють або обмежують використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечують права індивіда в цей час і встановлюють міжнародно-правову відповідальність за їх порушення [70]. У різних джерелах ця галузь міжнародного права називається по-різному: право, яке використовується під час збройних конфліктів; міжнародне гуманітарне право; право війни; право збройних конфліктів; закони і звичаї війни.

Предмет регулювання міжнародного гуманітарного права становлять специфічні суспільні відносини, що склалися між його суб'єктами під час збройних конфліктів.

Розрізняють міжнародні збройні конфлікти і збройні конфлікти не міжнародного характеру. Міжнародний збройний конфлікт – це збройне зіткнення між державами, між національно-визвольним рухом і метрополією, між повсталою стороною та військами уряду відповідної держави. Збройний конфлікт не міжнародного характеру – це збройне зіткнення організованих антиурядових законів, повстанців

зі збройними силами уряду, що відбувається на території однієї держави.

Міжнародне право регулює поведінку воюючих сторін як в умовах міжнародних збройних конфліктів (війни), так і збройних конфліктів не міжнародного характеру (громадянські війни, державні перевороти).

До основних джерел міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів належить так зване «право Женеви» (Женевські конвенції 1949 р.: про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях; про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які потерпіли аварію корабля, зі складу збройних сил на морі; про поводження з військовополоненими; про захист цивільного населення під час війни; Додаткові протоколи до них 1977 р.) і «право Гааги» (Гаазькі конвенції 1899 і 1907 рр. про закони і звичаї сухопутної війни, про відкриття воєнних дій, про права й обов'язки нейтральних держав і осіб у разі сухопутної і морської війни, Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.).

Учасниками війни є не все населення воюючих держав, а тільки цілком визначена його частина – так звані законні учасники війни, діям яких надається державний характер. Під час збройних конфліктів населення, яке мешкає на території держави, ділиться на дві групи: те, яке стосується збройних сил (збройні сили, партизани і т.д.), і яке не стосується збройних сил (цивільне населення). У свою чергу, міжнародне право розрізняє дві категорії осіб, які належать до збройних сил воюючих сторін: 1) воюючі (комбатанти); 2) ті, які не беруть участь у боях (некомбатанти).

Комбатанти – це особи, які входять до складу збройних сил воюючих сторін, що безпосередньо ведуть бойові дії проти супротивника зі зброєю в руках. Потрапивши в полон, комбатанти набувають статусу військовополонених.

Некомбатанти – це особи, які входять до складу збройних сил, але безпосередньо не приймають участь у бойових діях. Відповідно до міжнародного права до не-комбатантів (невоюючих) належить особовий склад, що правомірно знаходиться в складі збройних сил воюючої сторони, що надає їй допомогу у досягненні успіхів у бойових діях, але в них безпосередньо участі не бере. Це – військові кореспонденти, юристи, медичний персонал, духовництво, інтенданти. Вони не є об'єктом воєнних дій із боку противника і мають право на його заступництво в тому випадку, якщо виявляться під його владою.

Нейтралітет у війні – це особливий правовий статус держави, що не бере участь у війні і утримується від надання допомоги обом воюючим сторонам. Нейтралітет на практиці виявляється як принцип безпристрасності, за яким нейтральна держава не повинна віддавати перевагу жодній з воюючих держав і надавати кожній з них ті права і переваги, що вона надає іншій.

У міжнародному праві розрізняють:

– постійний нейтралітет (Швейцарія з 1815 р., Австрія з 1955 р. та ін.); – евентуальний нейтралітет (у даній війні);

– нейтралітет у силу договору між відповідними державами.

Права й обов'язки нейтральних держав закріплені в нормах V Гаазької конвенції про права й обов'язки нейтральних держав і осіб у випадку сухопутної війни 1907 р. Нейтральні держави, зберігаючи право на самооборону, повинні виконувати правила нейтралітету. Так, постійно нейтральні держави не повинні в мирний час входити у воєнні блоки; надавати свою територію для іноземних військових баз або формування військових загонів воюючих; допускати передачу воюючим техніки і боєприпасів.

Воєнні дії між державами можуть закінчуватися укладанням перемир'я або капітуляцією однієї з них. Перемир'я – тимчасове припинення воєнних дій на умовах, узгоджених воюючими сторонами. Розрізняють місцеве перемир'я (на окремій ділянці фронту) і загальне перемир'я (по усьому фронті). Перемир'я може укладатися на певний строк або бути безстроковим. Місьцеве перемир'я носить тимчасовий характер, воно укладається для обмеженого театру воєнних дій, із конкретними цілями або задачами місцевого значення – добір і транспортування поранених, хворих і вбитих, обмін пораненими, переговори з парламентарем та ін.

Загальне перемир'я або загальне припинення вогню цілком припиняє бойові дії воюючих. Воно, як правило, не обмежується яким-небудь терміном і продовжується до укладання мирного договору або мирного врегулювання. Суттєве порушення перемир'я однією зі сторін може слугувати підставою для поновлення воєнних дій.

Капітуляція – це припинення воєнних дій на умовах, продиктованих переможцем. Розрізняють просту капітуляцію (капітуляцію окремого підрозділу, об'єкта, пункту, району, наприклад капітуляція фашистських військ у Сталінграді в 1943 р.) і загальну капітуляцію (усіх збройних сил, наприклад капітуляція Японії в 1945 р.). Капітуляція може бути беззастережною (без всяких умов із

боку переможеного) або почесною (наприклад, капітуляція гарнізону фортеці з умовою збереження зброї і стягів). На відміну від загального перемир'я, при капітуляції переможена сторона втрачає навіть формальну рівність із переможцем, за винятком випадку почесної капітуляції. Як правило, ні перемир'я, ні капітуляція не означають автоматичного припинення стану війни. Для цього необхідно або видання акту (одностороннього або двостороннього) про припинення стану війни, (наприклад, Указ Президії Верховної Ради СРСР 1955 р. про припинення стану війни між СРСР і Німеччиною) або укладання мирного договору (наприклад, мирний договір між СРСР і Італією 1947 р.). У мирному договорі фіксується припинення стану війни, вирішуються питання про відновлення мирних відносин між державами, про долю довоєнних договорів між воюючими сторонами і т.д. Правові наслідки закінчення війни (стану війни) наступають як для воюючих, так і для нейтральних та інших держав, що не воюють.

З припиненням стану війни для воюючих держав: – перестають діяти багато договорів воєнного часу, у тому числі закони і звичаї війни, і набирають сили угоди, що нормалізують відносини між державами; – устанавлюються нормальні мирні відносини, у тому числі і дипломатичні; – відновляється дія раніше укладених міжнародних договорів і укладаються нові договори; – повертаються усі військовополонені; – провадиться репатріація цивільного населення; – здійснюється виведення окупаційних військ; – передаються карти мінних полів для їхнього тралення і знищення мін; – настає політична і матеріальна відповідальність винної держави і кримінальної відповідальності головних воєнних злочинців; – приймаються гарантії для недопущення війни в майбутньому (денацифікація, розділ військових флотів переможених держав, повна або часткова демілітаризація переможених держав). Для нейтральних держав – припиняється стан нейтралітету у війні; а для всіх інших держав, що не воюють, – ліквідується необхідність дотримання режиму зон ведення війни, відновлюються безпека міжнародної морської і повітряної навігації у Світовому океані, відбувається репатріація їхніх громадян, інтернованих у ході війни, і т.п.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття і функції права збройних конфліктів. Становлення та кодифікація права збройних конфліктів.

2. Джерела і принципи права збройних конфліктів. «Право Гааги» і «Право Женеви».
3. Правовий статус учасників збройних конфліктів. Методи й засоби ведення воєнних дій.
4. Захист жертв війни: основні положення.
5. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Військовополонені. Інтерновані особи.
2. Режим воєнної окупації: поняття окупації, дія режиму в часі. Управління окупованою територією. Правове становище населення окупованої території. Рух опору на окупованій території.
3. Поняття нейтралітету. Нейтралітет у сухопутній війні. Нейтралітет і воєнні дії на морі й у повітряному просторі.
4. Захист поранених, хворих та осіб, що потерпіли корабельну аварію.

Глосарій: міжнародне гуманітарне право, право збройних конфліктів, «право Женеви», «право Гааги», війна, збройний конфлікт (міжнародний і внутрішній), театр війни, анексія, демілітаризована територія, нейтралітет, еventуальний нейтралітет, постійний нейтралітет, капітуляція, перемир'я, воєнна окупація, мародерство, парламентар, комбатант, некомбатант, найманець, доброволець, шпигун, військовополонений, цивільне населення, геноцид, расизм, апартеїд, трофей, приз, морська блокада, воєнна контрабанда.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Комбатант:
 - а) не має права здаватися в полон;
 - б) має право здатися в полон;
 - в) має право здатися в полон після гарантій його безпеки;
 - г) не має права здаватися в полон старший офіцер.
 2. Геноцид кваліфікується як:
 - а) вбивство;
 - б) нанесення тяжких ушкоджень;

в) стерилізація;

г) інший злочин.

3. Військовополонений:

а) не повинен давати свідчення про свої війська;

б) повинен давати свідчення про свої війська;

в) не повинен допитуватися про свої війська;

г) повинен допитуватися без застосування тортур про свої війська.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 13. Міжнародне морське право

Міжнародне морське право – це галузь міжнародного права, яка складається з принципів і норм, що визначають режим морських просторів і регулюють відносини суб'єктів міжнародного права у зв'язку з їхньою діяльністю у Світовому океані [67]. Отже, основним об'єктом міжнародного морського права є Світовий океан і складові його простори і ресурси, в ефективному зв'язку з діяльністю суб'єктів міжнародного права – держав і їхніх об'єднань – міжнародних організацій і органів, наділених певними правами й обов'язками в сфері дії морського права. Тому що просторова сфера дії сучасного міжнародного права містить у собі не тільки води Світового океану, його дно і надра, але і повітряний простір над ним до межі з космічним простором, вважається обґрунтованою і правомірною позиція вчених, що вважають сучасне міжнародне морське право комплексною галуззю, що включає в себе визначені положення і міжнародного повітряного права.

Територіальне море (територіальні води) – це морський пояс, розташований уздовж берега або безпосередньо за внутрішніми морськими водами прибережної держави і розташований під її повним суверенітетом [65]. Острови, що знаходяться за межами територіального моря, мають своє власне територіальне море. Проте прибережні установки і штучні острови територіальних вод не мають. Кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря до межі, що не перевищує 12 морських миль. Водночас є держави, що встановили в односторонньому порядку ширину територіальних вод, що перевищують ліміт, установлений Конвенцією ООН по морському праву 1982 р.

Прилегла зона – це пояс морських вод, що прилягає до територіального моря, у межах якого прибережна держава має право здійснювати контроль із метою недопущення порушень визначених правил (митних, фіскальних (податкових), імміграційних або санітарних). Прилегла зона також установлюється з метою реалізації покарання за порушення таких правил у межах території або територіальних вод прибережної держави. Історія виникнення таких зон починається ще з XVIII сторіччя, коли ширина територіального моря у переважного числа держав не перевищувала 3 миль. Саме тоді деякі держави в односторонньому порядку стали встановлювати спеціальні зони за межами територіального моря, у яких вони претендували на здійснення юрисдикції у відношенні іноземних суден, головним чином із метою боротьби з контрабандою.

Кодифіковані норми про прилеглу зону вперше були встановлені в статті 24 Конвенції про територіальне море і прилеглу зону 1958 року, а потім у статті 33 Конвенції ООН з морського права 1982 року. Слід особливо зазначити те, що за своєю юридичною природою прилегла зона – це частина відкритого моря, але зі спеціальним режимом. Тому обидві зазначені конвенції містять положення про суто цільовий характер прилеглої зони. Вона встановлюється тільки для запобігання прибережною державою порушень митних, фіскальних, імміграційних або санітарних законів і правил, тобто, у точно визначених цілях, і розширення цих цілей, виходячи зі змісту положень конвенцій, неприпустимо. Отже, прилегла зона може бути тільки чотирьох видів: митна; фіскальна; імміграційна; санітарна. За Конвенцією про територіальне море і прилеглу зону 1958 року ширина прилеглої зони не може перевищувати 12 морських миль від тих же вихідних ліній, від яких відміряється і територіальне море. Іншими словами, право на прилеглу зону мають ті держави, територіальне море яких менше 12 миль (розмежування між суміжними державами проводиться по серединній лінії при відсутності угоди про інше).

Конвенція з морського права 1982 року містить два положення, відмінних від профільної Конвенції 1958 року: по-перше, прилегла зона поширюється на відстань до 24 миль, що відраховуються від вихідних ліній; по-друге, у пункті 1 статті 33 опущене посилання на те, що прилегла зона є районом відкритого моря. Незважаючи на таке фактичне її положення, остання зміна була пов'язана з розбіжностями на III Конференції ООН з морського права щодо статусу економічної зони, оскільки у випадку встановлення

такої зони, прилегла зона буде перекрита нею. Прилеглу (санітарну) зону встановили Аргентина, Венесуела, Індія; митну – Сирія, фіскальну – Індія, Югославія, Сирія; імміграційну – Індія, Португалія. Українське законодавство не передбачає створення прилеглої зони. Слід зазначити, що, незважаючи на обмеження видів прилеглих зон у Конвенції про територіальне море і прилеглу зону 1958 року, деякі прибережні держави на практиці почали встановлювати інші види таких зон (наприклад, зони безпеки, карної і цивільної юрисдикції, нейтралітету, запобігання забруднення, фортечні зони та ін.). У тих випадках, коли їхня ширина не перевищувала разом із територіальним морем 12 морських миль, їхнє встановлення не викликало яких-небудь заперечень, тому що мова фактично йшла про максимальне використання своїх прав прибережною державою. Після ж прийняття Конвенції з морського права 1982 року це, безумовно, є неправомірним.

Внутрішні морські води є частиною території відповідної держави, на яку поширюється її суверенітет і юрисдикція в повному обсязі. Правовий режим внутрішніх морських вод регулюється Конституцією України, Кодексом торгового мореплавання України, Законом України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року й інших законодавчих актів, а також нормативно-правовими актами підзаконного характеру. У внутрішні води входять: вода морських портів, заток, бухт, губ, лиманів, історичні води, а також води, розташовані в бік берега від вихідних ліній, прийнятих для відліку територіальних вод. Правовий режим морських портів в основному регулюється нормами національного права. В Україні правовий режим портів установлений розділом IV «Морський порт» Кодексу торгового мореплавання України (КТМ). У відповідності зі статтею 73 КТМ морський порт є державним транспортним підприємством, призначеним для обслуговування суден, пасажирів і вантажів на відведених порту території й акваторії, а також перевезення вантажів і пасажирів на приналежних порту суднах.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття і розвиток міжнародного морського права. Основні принципи та джерела міжнародного морського права. Кодифікація норм міжнародного морського права.
2. Класифікація та делімітація морських просторів.
3. Внутрішні морські води, їх правовий режим. Морські порти.

4. Поняття територіальних вод, кримінальна і цивільна юрисдикція. Право мирного проходу через територіальні води. Води архіпелагу.
5. Прилегла зона і її правовий режим. Континентальний шельф.
6. Виключна економічна зона: поняття, правовий режим.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Правовий режим відкритого моря. Правовий режим міжнародного морського дна. Замкнені і напівзамкнені моря.
2. Міжнародно-правове регулювання освоєння мінеральних ресурсів глибинного морського дна, правові проблеми судноплавства, іншої господарської діяльності й проведення науково-дослідницьких робіт. Міжнародно-правовий режим наукових досліджень Світового океану.
3. Міжнародні протоки, канали і річки, що використовуються для міжнародного судноплавства.
4. Міжнародні морські організації. Морські судна. Правові проблеми статусу військових кораблів.

Глосарій: міжнародне морське право, відкрите море, територіальне море, внутрішні морські води, «історичні затоки», виключна (виняткова) економічна зона, архіпелажні води, замкнуте або напівзамкнуте море, континентальний шельф, міжнародний канал, міжнародний район морського дна, прилегла зона, протока, морське піратство.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Боротьба с піратством на морі може здійснюватися:
 - а) країною реєстрації судна, яке потерпіло;
 - б) країною фрахтувальника (орендаря) судна, яке потерпіло;
 - в) країною-учасницею ООН;
 - г) будь-якою країною.
 2. Ширина прилеглої зони, встановленої прибережною державою від вихідних ліній територіального моря, має становити:
 - а) 24 морських миль;
 - б) 42 морських миль;

в) 54 морських миль;

г) 56 морських миль.

3. Морське судно є:

а) територією країни, яка побудувала це судно;

б) територією країни, чиї громадяни знаходяться на борту судна;

в) територією країни, де зареєстровано це судно;

г) територією країни, під чийм прапором йде це судно.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 14. Міжнародне повітряне та космічне право

Міжнародне повітряне право - це галузь міжнародного права, що складається з норм і принципів, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права у зв'язку з використанням повітряного простору цивільною авіацією [67]. Юридичний статус міжнародного повітряного простору полягає в його непідпорядкованості суверенітету певної держави, тобто у відсутності в його просторових межах виняткової юрисдикції будь-якої держави. Цей простір вільний для досліджень і використовується в мирних цілях усіма громадянами, будь-якими фізичними і юридичними особами, але з урахуванням міжнародних зобов'язань держав. Тому в основі регулювання міжнародних польотів лежать два основні принципи: а) принцип повного і виняткового суверенітету держави над повітряним простором над його територією; б) принцип нерозповсюдження суверенітету держави на повітряний простір, розташований над недержавною, міжнародною територією.

Міжнародне повітряне право – це і система міжнародно-правових норм, що регулюють, зокрема, правове положення національних фізичних і юридичних осіб, що займаються повітряними польотами, крім того, воно містить у собі визначені положення, що передбачають цивільно-правову відповідальність цих осіб. У міжнародне повітряне право також входять різноманітні і численні настанови технічного характеру, що стосуються польотів повітряних суден і маршрутів таких польотів. Вони розробляються відповідно до передбаченої процедури, головним чином у рамках ІКАО, і стають обов'язковими для виконання в силу встановлюючої такий обов'язок міжнародно-правової норми. Назвемо основні договори в сфері міжнародного повітряного права, прийняті під егідою ІКАО:

– Договори Чиказької системи: – Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чикаго, 1944 рік); – Статут міжнародної організації цивільної авіації (Чикаго, 1944 рік); – Угода про транзит міжнародними повітряними лініями, «про дві свободи повітря» (Чикаго, 1944 рік); – Про міжнародний повітряний транспорт, «про п'ять свобод повітря» (1944 рік); – Договір про відкрите небо 1992 року.

– Договори Варшавської системи: – Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень (Варшава, 1929 рік і Гаазький протокол до цієї конвенції 1955 року); – Конвенція про відповідальність авіаперевізника на міжнародних лініях (Варшава, 1929 рік); (3) Договори римської системи: – Конвенція про збитки, завдані іноземному повітряному судну і третім особам на поверхні (Рим, 1952 рік); – Додатковий протокол до конвенції 1952 року (Рим, 1978 рік); (4) Договори про незаконне втручання в діяльність цивільної авіації: – Конвенція про злочини і деякі інші дії на борту повітряного судна (Токіо, 1963 рік); – Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Гаага, 1970 рік); – Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (Мон реаль, 1971 рік і Додатковий протокол до неї 1978 року). Відповідно до цих документів розроблені і застосовуються принципи міжнародного повітряного права: – свободи польотів у міжнародному повітряному просторі; – поваги суверенітету держави над її повітряним простором; – визнання національності судна на основі його реєстрації; – забезпечення безпеки міжнародних повітряних сполучень; – захисту повітряних суден від актів незаконного втручання; – відшкодування збитків, завданих повітряним суднам.

Міжнародне космічне право – це галузь міжнародного права, принципи і норми якої визначають статус космічного простору, включаючи небесні тіла, і регулюють діяльність суб'єктів міжнародного права щодо його дослідження і використання [67]. Потреба міжнародного правового регулювання космічної діяльності була породжена науково-технічним прогресом, що призвів до запуску Радянським Союзом 4 жовтня 1957 року першого штучного супутника Землі, що ознаменував початок освоєння людством космічного простору. Космічною діяльністю займається нині дуже обмежене число високорозвинених держав і держав, що володіють відповідними можливостями. Саме вони і виступають основними суб'єктами міжнародного космічного права. Але в результаті такої діяльності й у

її міжнародно-правовому регулюванні зацікавлені всі держави світу, людство в цілому. Тому правове регулювання космічної діяльності із самого початку стало здійснюватися шляхом укладання, головним чином, універсальних міжнародних угод, відкритих для участі всіх держав. Основна роль у справі розроблення таких договорів належить Організації Об'єднаних Націй в особі Генеральної Асамблеї, її допоміжного органу – Комітету з використання космічного простору в мирних цілях і його підкомітету з правових питань. Як відзначалося раніше, космічний простір – це недержавна (міжнародна) територія, юридичний статус і правовий режим якої визначаються міжнародним правом. В основі правового режиму космічного простору лежать вироблені в рамках ООН або під її егідою міжнародні універсальні договори. У їхньому числі: Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р.; Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, 1975 р.; Угода про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах, 1979 р.

Такими договорами є також: Угода про врятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір, 1968 року; Конвенція про міжнародну відповідальність за збитки, завдані космічними об'єктами, 1972 року. Виходячи з положень цих універсальних міжнародних угод, багато держав уклали угоди про науково-технічне співробітництво в сфері космічної діяльності, їх кількість перевищує десятки, якщо не сотні, і продовжує безупинно рости. До числа джерел міжнародного космічного права універсального характеру належать також договори, що частково регулюють і космічну діяльність. Це, наприклад, Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі і під водою, 1963 року; Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, 1977 року. Крім того, до джерел міжнародного космічного права належать міжнародні договори двостороннього характеру. Так, у 1963 році між СРСР і США була укладена джентльменська угода про нерозміщення в космічному просторі будь-яких об'єктів із ядерною зброєю й іншими засобами масового знищення. Загальне значення цієї угоди було підтверджено в резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1884 (XVIII). У 1998 році Російська Федерація, США, країни, що входять у Європейське космічне агентство, Японія і Канада уклали угоду про створення міжнародної космічної станції.

В основі міжнародного космічного права лежить принцип пов'язаності з дослідженням космосу діяльності і використання космічного простору, включаючи розташовані в межах сонячної системи небесні тіла. Цей принцип має системний характер, і з нього можна виділити ряд інших принципів:

- здійснення діяльності з дослідження і використання космосу і небесних тіл відповідно до принципів міжнародного права; – свобода дослідження і використання космічного простору і небесних тіл;

- заборона національного присвоєння космічного простору і небесних тіл;

- часткова демілітаризація космічного простору і повна демілітаризація небесних тіл;

- збереження суверенних прав держав на космічні об'єкти, що запускаються ними;

- запобігання наслідків потенційно шкідливих експериментів у космічному просторі та на небесних тілах;

- надання допомоги екіпажу космічного корабля у разі аварії, лиха, вимушеної посадки;

- сприяння міжнародному співробітництву в мирному дослідженні і використанні космічного простору і небесних тіл;

- міжнародна відповідальність держав за свою діяльність у космосі.

Зазначені принципи, що стосуються правового режиму космічного простору, передбачені Договором про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 року. Деякі такі принципи були конкретизовані і розвинені в інших універсальних угодах, що згадувалися вище, зокрема, в Угоді про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах, 1979 року.

Відповідно до статті I Договору 1967 року дослідження і використання космічного простору здійснюються на благо й в інтересах усіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку. Він відкритий для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації. Космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, відповідно до ст. II Договору не підлягає національному присвоєнню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні будь-якими іншими способами. Таким чином, чітко встановлюється, що космічний простір є недержавною, міжнародною територією (практично в межах Сонячної системи), правовий режим якої

встановлюється відповідними положеннями міжнародного права. В основі такого режиму – положення про свободу дослідження і використання космічного простору всіма державами на благо й в інтересах усього людства. Результати космічної діяльності є загальним надбанням людства. Далі в Договорі встановлюється, що норми космічного права є інтегральною частиною міжнародного права в цілому і повинні застосовуватися з урахуванням інших його положень. Відповідно до статті III Договору, держави-учасниці (практично всі держави світу) здійснюють космічну діяльність «відповідно до міжнародного права, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй, в інтересах підтримки міжнародного миру і безпеки і розвитку міжнародного співробітництва і порозуміння». Для розвитку цього положення ст. IV Договору передбачає, що держави-учасниці «зобов'язуються не виводити на орбіту Землі будь-які об'єкти з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення, не встановлювати зброю на небесних тілах і не розміщати таку зброю в космічному просторі яким-не-будь іншим чином». Місяць та інші небесні тіла «використовуються всіма державами-учасницями Договору винятково в мирних цілях...». Таким чином, одним із принципів космічного права є принцип демілітаризації космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, хоча це не настільки очевидно й загальноновизнано, оскільки мають місце різноманітні тлумачення відповідних положень Договору, зокрема того, чи стосуються вони будь-яких видів зброї або тільки зброї масового знищення. Наступний основоположний принцип космічного права – міжнародна відповідальність держави за будь-яку космічну діяльність, здійснювану під її керівництвом. Держави-учасниці Договору, говорить його стаття VI, несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими органами, або неурядовими юридичними особами, і за забезпечення того, щоб національна діяльність проводилася відповідно до положень, що містяться в цьому договорі.

У разі діяльності в космічному просторі міжнародної організації, відповідальність за виконання договору несуть, поряд із міжнародною організацією, також держави, що беруть участь у ній. Розвиваючи зазначені положення, стаття VII Договору передбачає, що кожна держава, яка здійснює або організує запуск об'єкта в космічний простір, а також держава, із території або з установок якої провадиться запуск об'єкта, несе міжнародну відповідальність за

збитки, заподіяні такими об'єктами або їхніми складовими частинами на Землі, у повітряному або космічному просторі іншої держави, її фізичним або юридичним особам. Ці положення діють з урахуванням того, що, відповідно до статті VIII Договору, держава-учасниця Договору, у реєстр якого записаний об'єкт, запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль за таким об'єктом і над будь-яким екіпажем цього об'єкта під час їхнього перебування в космічному просторі, що характерно і для інших міжнародних просторів. Держави-учасниці Договору, у відповідності зі статтею IX, здійснюють космічну діяльність таким чином, щоб уникнути шкідливого забруднення космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, а також несприятливих змін земного середовища внаслідок доставки позаземної речовини. Нарешті, держави-учасниці Договору розглядають космонавтів як посланців людства в космос і надають їм всіляку допомогу у випадку аварії, лиха або вимушеної посадки на території іншої держави-учасниці або у відкритому морі. Космонавти, що здійснюють таку вимушену посадку, повинні бути в безпеці і негайно повернені державі, у реєстр якої занесений їхній космічний корабель. Такі основні принципи космічної діяльності. Як уже вказувалося, вони уточнені і розвинені в інших джерелах міжнародного космічного права і міжнародного права в цілому.

Космічна діяльність держав безупинно розширюється в міру розвитку науково-технічних можливостей дослідження і використання космічного простору, що породжує нові потреби в міжнародно-правовому регулюванні такої діяльності, і, з урахуванням відповідних зобов'язань держав у регулюванні їхнім національним правом. З огляду на інтенсивний розвиток науково-технічної революції прогнозоване переселення людей на інші космічні тіла, проблема використання міжнародного космічного простору і його міжнародно-правової регламентації актуалізується. У процесі інтенсивної діяльності з освоєння космічного простору усе частіше зіштовхуються інтереси держав, що об'єктивно утруднює міжнародно-правове регулювання різних аспектів використання міжнародного космічного простору. Проте в даний час державами вироблені основні шляхи і напрямки космічної діяльності, що або знайшли своє адекватне нормативне закріплення в міжнародних договорах багатостороннього характеру, або робота з міжнародної регламентації таких напрямків уже ведеться.

До таких видів діяльності належать: – безпосереднє телевізійне віщання з космічних супутників; – дистанційне зондування землі з

використанням супутників; – геостационарна орбіта; – використання в космосі ядерних джерел енергії; – вивчення проблем охорони біосфери Землі; – міжнародний контракт із використанням космічних засобів; – медичні та біологічні дослідження і спостереження; – вивчення ресурсів інших планет із метою вивчення можливостей їхньої експлуатації; – космічна метеорологія та ін. У той же час слід зазначити, що ряд положень багатьох міжнародних угод потребує певного роз'яснення і конкретизації. Так, наприклад, цього вимагає ряд положень Договору про принципи космічної діяльності. Відповідно до цього міжнародного акту держава, у реєстр якої записаний об'єкт, запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію (владні правомочності) стосовно таких об'єктів, включаючи їхній екіпаж, під час перебування в космічному просторі.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття міжнародного повітряного права.
2. Основні джерела повітряного права. Юрисдикція держави у своєму повітряному просторі.
3. Міжнародні Правила польотів у повітряному просторі держав і в міжнародному повітряному просторі. Комерційні права в міжнародних повітряних сполученнях.
4. Міжнародна організація цивільної авіації.

Глосарій: міжнародне повітряне право, міжнародні авіалінії, міжнародний повітряний простір, міжнародне космічне право, небесні тіла, космічні тіла, міжнародний космічний простір, геостационарна орбіта, космічний держава реєстрації, об'єкт.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Міжнародна співпраця відбувається у сферах (вибрати один варіант відповіді):
 - а) мирного освоєння космосу;
 - б) спільного використання морських ресурсів;
 - в) освоєння Антарктиди;
 - г) освоєння нових сільськогосподарських угідь.
 2. Формою сталого забезпечення двосторонніх міжнародних космічних відносин є:

- а) спеціальні місії ad hoc;
- б) постійні представництва;
- в) міжнародні конференції;
- г) міжнародні організації.

3. Космічне судно є:

- а) територією країни, яка побудувала це судно;
- б) територією країни, чії громадяни знаходяться на борту судна;
- в) територією країни, де зареєстровано це судно;
- г) територією країни, під чийм прапором йде це судно.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 15. Міжнародне економічне право

При вивченні даної теми слід звернути увагу на те, що міжнародне економічне право почало динамічно розвиватися лише з другої половини ХХ ст. унаслідок розуміння того, що ліберальний підхід до регулювання міжнародних економічних відносин, який передбачав повну свободу і дерегулювання дій господарюючих суб'єктів, не є таким ефективним та не враховує інтересів світового співтовариства загалом і, у зв'язку з цим, виникає необхідність створення міжнародних інституційних механізмів та правових норм для координації міжнародного економічного співробітництва держав.

Міжнародне економічне право – це галузь міжнародного публічного права, яка регулює економічні відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного публічного права.

Предметом міжнародного економічного права є міждержавні економічні, в широкому розумінні, комерційні відносини, а також міжнародне економічне співробітництво держав, МО та інших суб'єктів міжнародного публічного права у різних сферах світової господарської діяльності: міжнародній торгівлі, міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносинах, міжнародних інвестиційних відносинах, міжнародних митних відносинах, відносинах міжнародної економічної допомоги, у сфері транспорту, зв'язку, енергетики, інтелектуальної та іншої власності, туризму тощо. Особливістю міжнародного економічного права як самостійної галузі міжнародного права є її комплексний характер, який визначається тісною взаємозалежністю у цій сфері публічно-правових та приватноправових механізмів регулювання.

Важливо, що одним з перших у 1928 р. запропонував концепцію міжнародного господарського права як особливого регулятора міжнародних економічних відносин, на засадах сучасного міжнародного економічного права, визначний український юрист-міжнародник В.М. Корецький, який у свій час був віце-президентом Міжнародного суду ООН у Гаазі.

Хоча міжнародне економічне право базується на нормах і принципах міжнародного публічного права, воно теж має свою систему й складові елементи, галузі та інститути. Залежно від сфери правового регулювання виокремлюють такі галузі міжнародного економічного права:

- міжнародне торгове право, в рамках якого здійснюється правове регулювання торгівлі не тільки товарами, а й послугами, правами інтелектуальної власності тощо;
- міжнародне фінансове право, яке регулює транснаціональний рух капіталів через розрахункові, валютні, кредитні відносини;
- міжнародне інвестиційне право, яке тісно пов'язане з міжнародним фінансовим правом і регулює відносини у сфері руху іноземних інвестицій;
- міжнародне трудове право, яке регулює публічно-правові відносини у сфері руху міжнародних трудових ресурсів;
- міжнародне транспортне право, яке регулює відносини у сфері міжнародного економічного співробітництва з питань використання різних видів транспорту.

Окремо можна назвати також галузі міжнародного економічного права, які регулюють відносини у сфері регіональної економічної інтеграції (зокрема європейської), промислового, сільськогосподарського та науково-технічного співробітництва.

Сучасна система міжнародного економічного права, як і інших галузей права, включає в себе Загальну й Особливу частини. Згадані вище підгалузі становлять Особливу частину міжнародного економічного права.

Таким чином, основним джерелом міжнародного економічного права є міжнародний економічний договір, який визнається таким через особливості «писаного права» («*jus scriptum*»), оскільки саме стосовно міжнародних економічних відносин він є незамінним механізмом регулювання міждержавних господарських відносин, адже особливо в цій сфері вимагається чіткість формулювань і уникнення неточностей (при застосуванні цифр, таблиць тощо).

Крім того, особливостями міжнародних договорів як основних джерел міжнародного економічного права є висока стабільність їх змісту і передбачуваність поведінки учасників, а сам процес його укладання вимагає менше часу, ніж формування міжнародно-правового звичаю, що теж відіграє важливу роль у регулюванні інтенсивних процесів міжнародного економічного співробітництва.

Міжнародні економічні договори можна умовно поділити на договори-закони, які містять загальні, часто рамкові, правостановлюючі положення щодо регулювання міжнародних економічних відносин, і договори-угоди, що регулюють конкретні, локальні, вузькі сфери правовідносин. До перших, наприклад, відносять договори про принципи економічних відносин, установчі договори міжнародних економічних організацій тощо, а до других – договори про поставку товарів, кредитні договори та ін.

За кількістю учасників міжнародні економічні договори поділяють на двосторонні та багатосторонні. У сучасних умовах глобалізації основна увага в міжнародних економічних відносинах звертається на багатостороннє співробітництво, в рамках якого відбувається формування основного масиву міжнародно-правових норм універсального характеру. Прикладами багатосторонніх економічних договорів є Генеральна угода про тарифи і торгівлю (ГАТТ), статuti міжнародних економічних організацій, у тому числі Статут ООН, в якому два окремих розділи присвячені переважно міжнародному економічному співробітництву.

За предметом правового регулювання міжнародні економічні договори поділяють на торгові, клірингові, кредитні, про науково-технічне співробітництво, про уникнення подвійного оподаткування тощо.

Залежно від рівня сторін, які укладають договори, в міжнародному економічному праві виокремлюють також договори міждержавні, міжурядові та міжвідомчі. Стосовно останніх, то, на думку певна частина міжвідомчих угод у сфері міжнародних економічних відносин, зокрема між міністерствами фінансів різних країн про неторгові платежі або між податковими службами про співпрацю і взаємодопомогу стосовно реалізації угод про уникнення подвійного оподаткування, можуть бути джерелами нової галузі, яка швидко формується, – міжнародного адміністративного права.

Суб'єкти міжнародного економічного права – це учасники міжнародних економічних відносин, поведінка яких урегульована нормами міжнародного економічного права.

Відповідно, суб'єктами міжнародного економічного права є суб'єкти міжнародного публічного права: держави, державоподібні утворення, нації, які борються за самовизначення, та міжнародні економічні організації.

Враховуючи специфіку міжнародних економічних відносин, особливий статус у міжнародному економічному праві (з особливостями правового регулювання) мають транснаціональні корпорації (ТНК).

Держави як суверенні одиниці є основними суб'єктами міжнародного економічного права, що володіють універсальною міжнародною правосуб'єктністю.

У сучасному міжнародному економічному праві держави класифікують:

1. За рівнем економічного розвитку:

– економічно розвинуті країни (серед них виокремлюють так звані нові індустріальні держави, тобто найбільш розвинуті в економічному плані - Кувейт, ОАЕ);

– країни, що розвиваються (серед них зазначають найбідніші – Ефіопія, В'єтнам, Непал, Танзанія, всього близько 50 держав Азії та Африки).

2. За рівнем «ринковості» економіки:

– країни ринкової економіки (до них відносять більшість країн світу);

– країни з перехідною економікою (які перебувають на етапі трансформації своїх національних економік у ринкові);

– країни з адміністративно-регульованою економікою (наприклад Куба).

Основні економічні права й обов'язки держав сформульовані в спеціальному міжнародному документі – Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974 р.

Держави мають право:

– вільно реалізовувати повний, постійний суверенітет над усіма своїми багатствами, природними ресурсами й економічною діяльністю;

– регулювати і контролювати іноземні інвестиції в межах дії своєї національної юрисдикції, відповідно до свого законодавства;

– регулювати і контролювати діяльність ТНК у межах дії своєї національної юрисдикції;

– усі держави як юридично рівноправні члени міжнародного співтовариства мають право повністю й ефективно брати участь у міжнародному процесі прийняття рішень для врегулювання світових

економічних проблем, зокрема через участь у відповідних міжнародних економічних організаціях, як на універсальному, так і на регіональному рівнях.

Міжнародне економічне право регулює різні сфери міжнародних економічних відносин. При цьому різні напрями міждержавного економічного співробітництва координуються в рамках своїх інституційних механізмів (міжнародних економічних організацій) та регламентуються спеціальними міжнародно-правовими актами.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття міжнародного економічного права.
2. Джерела, цілі і принципи міжнародного економічного права.
3. Міжнародні організації в галузі міжнародного економічного співробітництва.
4. Транснаціональні корпорації.

Глосарій: міжнародні економічні відносини, міжнародне економічне право, державне співробітництво, міжнародно-правове регулювання, предмет та методи міжнародного економічного права, система та інститути міжнародного економічного права.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Завданням норм міжнародного економічного права є:
 - а) регулювання майнових і пов'язаних з ними немайнових відносин;
 - б) сприяння безперешкодному здійсненню державами їх суверенних прав в галузі міжнародних економічних відносин;
 - в) визначення правового статусу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
 - г) забезпечення миру.
 2. У міжнародному економічному праві діють такі методи:
 - а) імперативний;
 - б) диспозитивний;
 - в) колізійний;
 - г) санкціонуючий.
 3. Внутрішня форма міжнародного економічного права, його будова за галузями та інститутами:
 - а) предмет міжнародного економічного права;

- б) джерела міжнародного економічного права;
- в) система міжнародного економічного права;
- г) інститут міжнародного економічного права.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 16. Міжнародне право прав людини

У міжнародному праві норми про права людини спочатку виникали як реакція на жорстокі та нелюдські способи й методи ведення воєн. На основі цих норм виникло міжнародне гуманітарне право. На межі XVIII-XIX століть під впливом ідей гуманізму в суспільстві стало виникати більш широке розуміння прав людини, яке вплинуло на становлення міжнародного права прав людини. Перші такі міжнародні акти були спрямовані на боротьбу з рабством і работоргівлею (Декларація про заборону торгівлі неграми-невільниками 1815 р., Генеральний акт про Конго 1885 р., Брюссельська конвенція 1889 р., Генеральний акт Брюссельської конференції 1890 р. та ін.). Але лише в XX ст. ідея прав людини опинилася дійсно в центрі світової політики. Після закінчення Першої світової війни Ліга Націй безпосередньо взялася за розробку міжнародно-правових питань захисту прав національних, етнічних, релігійних і мовних меншин. Це мало велике значення для розвитку теорії та практики міжнародного захисту прав людини [65].

Міжнародно-правові норми у сфері забезпечення прав фізичних осіб сьогодні трапляються в кількох галузях. Так, міжнародне гуманітарне право велику увагу приділяє захисту прав людини в період збройних конфліктів. Видається, що інститут захисту прав людини в період збройних конфліктів природніше виглядає у розділі, присвяченому збройним конфліктам. Окрема група норм міжнародного права присвячена міждержавному співробітництву з регулювання питань громадянства, а також визначення у зв'язку з цим правових режимів окремих категорій осіб (наприклад біженців). Тепер таке розмежування виглядає цілком доцільним, воно дозволяє врахувати, наприклад, особливості відносин між державами в період збройних конфліктів. Захист прав людини з боку держав у таких випадках вимагає використання специфічних засобів та методів, а врегулювання питань, пов'язаних з громадянством, значною мірою потребує дипломатичних форм міждержавного спілкування.

Забезпечення загальнолюдських прав індивіда – це доказ поступу всього людства, ознака загальнодемократичних тенденцій розвитку суспільства. У такому випадку критерій громадянства (чи його відсутності) з забезпеченням прав людини, як правило,

безпосередньо не пов'язаний. Звичайно, такий поділ на три групи можна вважати відносним, адже в реальному житті як держави, так і міжнародне співтовариство загалом мають справу з конкретними людьми. Але таке розмежування на групи і навіть галузі права дозволяє більш повно врахувати особливості міждержавних відносин у конкретних сферах.

Глосарій: право, свобода, класифікація прав і свобод людини та громадянина, джерела міжнародного права прав людини, міжнародно-правовий захист прав людини, Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., покоління прав людини.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.:
 - а) розширює перелік прав, передбачених у Пакті;
 - б) передбачає процедуру розгляду повідомлень від осіб, які твердять, що вони є жертвами порушень певною державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті;
 - в) передбачає можливість звернення до Європейського суду з прав людини;
 - г) передбачає перелік додаткових (спеціальних) прав.
 2. Особа, яка вважає, що її право, передбачене загально визнаними міжнародно-правовими нормами, але не передбачене Конституцією України, порушене:
 - а) може звертатися за захистом до національного суду України;
 - б) не може скористатися судовим захистом;
 - в) може звертатися до Європейського суду з прав людини;
 - г) може звернутися до Суду ЄС.
 3. Загальна декларація прав людини 1948 р. за визнанням більшості правників:
 - а) не містить юридично обов'язкових норм;
 - б) містить юридично обов'язкові норми тільки для держав, що її ратифікували;
 - в) містить юридично обов'язкові норми, що зобов'язують усі держави;
 - г) містить норми рекомендаційного характеру.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 17. Міжнародне екологічне право

Міжнародне екологічне право – це галузь сучасного міжнародного права, що складається з норм та інститутів, які регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права у сфері їх взаємодії з навколишнім природним середовищем.

Для радянської науки міжнародного права, як і для пострадянської, характерне широке використання терміна "міжнародно-правова охорона навколишнього середовища" (МПОНС). Основний акцент робиться на тому, що юридичні норми МПОНС мають на меті боротьбу із забрудненням природного і неприродного матеріального середовища існування людини. Проте за такого підходу за межами МПОНС залишається широке коло правових норм, спрямованих на регулювання відносин між людиною і навколишнім середовищем щодо запобігання екологічним катастрофам. Ці норми стосуються насамперед раціональної експлуатації людиною певних компонентів природного середовища: рослинного і тваринного світу, материкових екосистем, Світового океану, атмосфери Землі, космосу.

У сучасній доктрині міжнародного права дедалі більше визнання отримує термін "екологічне право" в найширшому розумінні. Останнє означає, що поняття "екологія" має розглядатись не як розділ біологічної науки, що вивчає відносини живих організмів і утворених ними співтовариств між собою і навколишнім середовищем, тобто у вузькому значенні, а як соціальна категорія, що означає постійну взаємодію людства з матеріальним світом природи, що оточує його.

Міжнародне екологічне право - одна з найновіших галузей міжнародного права. Його поява була обумовлена науково-технічною революцією та її шкідливою побічною дією на середовище, яке оточує людину. Нині можна виокремити три основні напрями міжнародно-правового регулювання в цій сфері міжнародних відносин: 1) обмеження шкідливої антропогенної дії на навколишнє середовище; 2) забезпечення сталого розвитку людства шляхом установа раціонального режиму природокористування; 3) міжнародна екологічна співпраця.

Шкідливий вплив життєдіяльності людини на навколишнє середовище розрізняється як за фізичною природою (хімічне забруднення, радіаційне забруднення, електромагнітні порушення і т. ін.), так і за об'єктом дії (грунт і водоймища, морське середовище, атмосферне повітря, рослинний і тваринний світ, космос).

Дія норм, що регулюють раціональне використання природних ресурсів, має спрямуватися на запобігання шкідливим наслідкам їх

експлуатації і, по можливості, на збереження самого ресурсу. Це, врешті-решт має забезпечити сталий розвиток ("sustainable development") людської цивілізації.

Науково-технічна революція зробила наш світ справді єдиним і взаємопов'язаним. Тому екологічні проблем и однієї держави або регіону мають прямий вплив і на інші держави та регіони, тобто є глобальними. А це передбачає об'єднані зусилля світової спільноти для їх вирішення на універсальному і регіональному рівні.

Багато політиків, учених, міжнародних організацій підкреслюють, що одним із компонентів системи загальної безпеки наприкінці ХХ ст. є екологічна безпека. Ця думка червоною ниткою проходить у Доповіді "Наше спільне майбутнє" (1987 р.) Всесвітньої комісії з навколишнього середовища і розвитку (Комісії Брундтланд).

Нинішній рівень природокористування й економічного розвитку вимагає їх гармонійного, збалансованого поєднання з метою збереження і відтворення природних ресурсів, підвищення якості навколишнього середовища та якості життя людей у цілому. Перед міжнародним співтовариством постала нагальна потреба зробити принцип екологічної безпеки одним із основних принципів міжнародного права.

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку. Це був грандіозний міжнародний захід. 178 держав взяли участь у Конференції, більше 100 делегацій очолювали вищі державні особи. Конференція прийняла Декларацію Ріо, програмний документ "Порядок ХХІ століття" і спеціальну резолюцію про принципи збереження лісових екосистем світу. В рамках Конференції було укладено дві універсальні угоди - Конвенцію про охорону біологічного різноманіття і Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату.

Також Конференція Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку 1992 р. висловила клопотання перед Міжнародною морською організацією про розгляд питання стосовно ухвалення належних правил скидання баластних вод, внаслідок чого була прийнята міжнародна Конвенція "Про контроль суднових баластних вод й осадів та управління ними" 2004 р.

Декларація Ріо на розвиток концепції Стокгольмської декларації 1972 р. зафіксувала низку нових важливих моментів міжнародного екологічного права. Зокрема, право на розвиток, який має відбуватися так, щоб адекватно задовольнялися потреби нинішнього і майбутніх поколінь. Надії міжнародного співтовариства, пов'язані із закріпленням у документах Конференції в Ріо принципу екологічної безпеки як імперативної правової бази для плідної співпраці між трьома основними сегментами людської цивілізації - державною владою, бізнесом і громадськістю, не виправдалися. Проте порядок

денний XXI ст. наполегливо вимагає ухвалення світовою спільнотою цього принципу. Оскільки зволання в договірному закріпленні принципу екологічної безпеки може спричинити фатальні наслідки для всього людства. Міжнародні судові органи намагаються запобігти це упушення. Так, суддя Міжнародного Суду ООН Вірамантрі в особливій думці у справі, що стосується проекту Габчиково - Надьмарош (Угорщина проти Словаччини) від 25 вересня 1997 р. заявив, що як право на розвиток, так і право на охорону навколишнього середовища є принципами, що входять сьогодні до загального змісту міжнародного права. Ці принципи, можливо, і суперечили б один одному, якби в міжнародному праві не містилось якогось принципу, який допомагає примирити їх між собою. Таким є принцип сталого розвитку. У прагненні розвивати цей принцип Суд ООН повинен враховувати весь попередній досвід, накопичений людством, оскільки протягом тисячоліть воно потребувало того, щоб примирити принципи розвитку і турботи про навколишнє середовище. Звідси можна зробити висновок, що ідея сталого розвитку не нова, і сьогодні для її подальшого розроблення є багатий матеріал, накопичений на основі загальносвітового досвіду. На підтримку цієї тези суддя Вірамантрі посилається на приклади стародавніх цивілізацій. На його думку, суду, в якому представлені основні форми цивілізації, слід виходити з багатовікового досвіду всіх культур, особливо коли йдеться про сфери міжнародного права, які сьогодні перебувають у стані розвитку. До принципів, які можна вивести з досвіду названих культур, належать принципи дбайливого ставлення до ресурсів Землі, прав усіх поколінь, охорони флори і фауни, поважного ставлення до землі, максимального використання природних ресурсів за одночасного збереження можливості їх відновлення, а також принцип, згідно з яким процеси суспільного розвитку і охорони природи повинні відбуватися у нерозривному взаємозв'язку.

Глосарій: міжнародне екологічне право, міжнародно-правова охорона навколишнього середовища, Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 р., джерела міжнародного екологічного права, Стокгольмська декларація 1972 р., Міжнародна екологічна організація.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.

2. Розв'язати тести:

1. Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища – це:

а) норми права, що регулюють цивільно-правові відносини у сфері екології;

б) сукупність принципів і норм міжнародного права, що регулюють відносини його суб'єктів у галузі охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів;

в) сукупність норм, що регулюють відносини між різними науками у сфері екології;

г) сукупність норм, що регулюють конфліктні відносини між державами.

2. Основними джерелами права співробітництва держав у сфері охорони навколишнього середовища є:

а) тільки міжнародні звичаї в галузі охорони навколишнього середовища;

б) звичасві норми міжнародних екологічних організацій;

в) тільки рішення міжнародних екологічних організацій;

г) міжнародні договори, міжнародні звичаї, принципи міжнародного права, а також рішення міжнародних організацій в галузі природокористування.

3. Сторонами в міжнародних договорах із питань охорони навколишнього середовища можуть виступати:

а) міжнародні організації у галузі екології та будь-яка особа за угодою сторін;

б) держави, юридичні та фізичні особи;

в) суб'єкти міжнародного права;

г) тільки держави.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 18. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю

Злочинність – це складне соціальне явище, зумовлене комплексом причин. Деякі західні автори, перефразувавши відомий вислів, вважають, що «кожне суспільство має таку злочинність, на яку воно заслуговує». Злочини і злочинність мають, як правило, чітку національну «прописку», оскільки багато в чому залежать від соціальної структури, рівня соціально-економічного розвитку і культури конкретної держави. Разом з тим, також справедливе твердження, що кожний час має свої злочини. Тож, звичайно, злочини періоду науково-технічної революції в кожній державі несуть на собі відбиток часу. Економічні, науково-технічні, культурні й особисті зв'язки, що надзвичайно розширилися, неймовірно високий рівень

розвитку транспортних систем і засобів комунікацій безпосередньо позначаються на масштабах, технічних можливостях та ступені організованості злочинності. В сучасному світі повсякденною дійсністю є міжнародно організовані та професійно скоювані злочинні діяння. Поширилися в юридичному та науковому лексиконі терміни «міжнародна злочинність» і «міжнародний кримінальний злочинець». Відзнакою сьогодення є великі, фінансово потужні, високоорганізовані міжнародні злочинні угруповання.

Переростання національної злочинності в міжнародну вимагало об'єднання зусиль міжнародного співтовариства в боротьбі з цим небезпечним соціальним явищем.

Співробітництво держав у боротьбі з таким міжнародним явищем, як злочинність, спрямоване на вирішення таких завдань: 1) узгодження кваліфікації злочинів, що становлять небезпеку для декількох або всіх держав; 2) координація заходів щодо запобігання і припинення таких злочинів; 3) встановлення юрисдикції над злочинами і злочинцями; 4) забезпечення невідворотності покарання; 5) надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи видачу злочинців.

Важливе місце у справі співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю посідають багатосторонні угоди з припинення злочинів міжнародного характеру і покарання за них.

Злочини міжнародного характеру – це передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні діяння, що скоюються індивідами або групами осіб і зазіхають на нормальні відносини між суб'єктами міжнародного права. Ці правопорушення менш суспільно небезпечні, ніж міжнародні злочини, і, на відміну від останніх, відповідальність за їх вчинення несуть не держави, а тільки фізичні особи. Відповідальність настає на основі міжнародного договору, але за нормами національного кримінального законодавства відповідної держави. Злочини міжнародного характеру, як правило, заподіюють шкоду одній, двом або декільком державам.

З метою вироблення одноманітних підходів до кваліфікації правопорушень такої категорії держави укладають спеціальні конвенції або групу конвенцій. У цих міжнародно-правових актах надається кваліфікація злочинів міжнародного характеру, наприклад, міжнародного тероризму, розкрадання ядерного матеріалу, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, фальшивомонетництва, рабства, работорівлі, торгівлі жінками і дітьми та ін.

Міжнародний тероризм (від лат. terror – страх, жах) – це суспільно небезпечні в міжнародному масштабі діяння, спрямовані на досягнення певної мети, як правило політичної, що супроводжуються безглуздою загибеллю людей, порушенням міжнародних транспортних сполучень, нормального функціонування дипломатичних представництв держав та їх персоналу, що ускладнюють здійснення міжнародних контактів і зустрічей.

У 1937 р. була укладена Міжнародна конвенція щодо запобігання і покарання актів тероризму. Проте чинності вона не набула.

Нині діє група універсальних конвенцій щодо боротьби з міжнародним тероризмом у конкретних сферах: Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р.; Конвенція про запобігання і покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів 1973 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р.; Протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі 1988 р.; Конвенція про захист персоналу ООН і пов'язаного з ним персоналу 1994 р.

Після закінчення Другої світової війни було докладено енергійних зусиль з метою відродження Міжнародної комісії кримінальної поліції, оскільки післявоєнні розруха, голод і бідність створювали сприятливе криминогенне середовище. В 1946 р. у Брюсселі відбувся перший післявоєнний конгрес комісії, в якому взяли участь представники поліцейських відомств із 17 держав. Учасники конгресу висловили тверду рішучість відродити Міжнародну комісію кримінальної поліції. При цьому було визначено її нове місцезнаходження – Париж. Замість старого статуту 1923 р. було прийнято тимчасові положення про мету, завдання і принципи діяльності комісії.

У 1956 р. на сесії Міжнародної комісії кримінальної поліції було прийнято новий статут. З ухваленням цього основоположного документа почалася і нова історія Інтерполу.

В ст. 1 статуту була закріплена нова назва організації – Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол). Термін «Інтерпол» з'явився експромтом у 1947 р. на черговій сесії

Генеральної асамблеї комісії в Празі. Він випадково злетів з вуст представника Італії Д. Доци стосовно організації, проте ця абревіатура назви комісії виявилася дуже вдалою з погляду фонетики і всім сподобалася. В новому статуті скорочена назва організації «Інтерпол» набула офіційного закріплення.

Метою Інтерполу є:

- а) забезпечення і розвиток широкої взаємної співпраці всіх органів (установ) кримінальної поліції в межах наявного законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини;
- б) створення та розвиток установ, які можуть успішно сприяти попередженню і боротьбі із загальною кримінальною злочинністю (ст. 2 статуту).

Прохання про прийняття в члени Інтерполу направляється компетентним урядовим органом Генеральному секретарю організації. Рішення про прийняття виносить Генеральна асамблея більшістю у 2/3 голосів. Україна була прийнята до складу Інтерполу в 1992 р. Нині Інтерпол об'єднує 187 держав. Після ООН це друга за кількістю держав-учасниць організація у світі.

До структури Інтерполу входять: Генеральна асамблея, виконавчий комітет, генеральний секретаріат, національні центральні бюро, радники.

Центральне місце в угодах про надання правової допомоги посідає інститут видачі злочинців. Так, відповідно до Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. (набула чинності з 1994 р., Україна бере участь) видача осіб для притягнення до кримінальної відповідальності проводиться за такі діяння, які за законами запитуючої і запитуваної сторін є карними і за вчинення яких передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше одного року або більш тяжке покарання (п. 2 ст. 56).

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Міжнародні стандарти в галузі боротьби зі злочинністю і кримінального правосуддя.
2. Міжнародно-правова допомога в кримінальних справах. Видача злочинців. Екстрадиція.
3. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб.

Семінарське заняття

Питання для обговорення

1. Поняття міжнародного злочину. Міжнародний тероризм.
2. Міжнародні кримінальні судові органи. Нюрнберзький і Токійський військові трибунали. Міжнародні кримінальні трибунали для Югославії і Руанди.
3. Міжнародний кримінальний суд. Міжнародні органи боротьби зі злочинністю. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).

Глосарій: злочинність, злочини проти міжнародного миру та безпеки, міжнародний тероризм, Інтерпол, терористичний акт, міжнародне кримінальне право, система міжнародного кримінального права, кримінальне переслідування, геноцид, Міжнародний суд ООН.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти опорний конспект питань для обговорення на семінарському занятті.
3. Розв'язати тести:
 1. Згідно норм міжнародного права видачі підлягають:
 - а) особи, що скоїли злочини, відносно яких закінчився строк давності притягнення до кримінальної відповідальності;
 - б) іноземці, що знаходяться на території держави;
 - в) особи, засуджені або звинувачені в скоєнні злочину;
 - г) громадяни своєї держави, що скоїли злочин.
 2. Міжнародна боротьба зі злочинністю включає:
 - а) розшук злочинців;
 - б) видачу всіх злочинців без виключення;
 - в) спільне судочинство;
 - г) обмін злочинцями.
 3. Міжнародна організація кримінальної поліції є органом:
 - а) який діє під егідою ООН;
 - б) представників національних поліцейських структур;
 - в) що розслідує тільки міжнародні злочини;
 - г) з компетенцією на необмежену оперативну – розшукову діяльність.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

Тема 19. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних спорів і конфліктів

Усі держави, вступаючи у світове співтовариство, беруть на себе зобов'язання здійснювати свою міжнародну діяльність відповідно до основних принципів міжнародного права. Одним із таких принципів є обов'язок держав вирішувати свої «міжнародні спори мирними способами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир і безпеку і справедливість» (п. 3 статті 2 Статуту ООН). Проте з моменту закінчення Другої світової війни на планеті спостерігалось більше 100 збройних конфліктів, включаючи такі великі, наприклад, як війни Ізраїлю із сусідніми арабськими державами, участь СРСР у громадянській війні в Афганістані, війна західних країн проти Іраку, збройне втручання країн Заходу в громадянську війну в Югославії, а також збройні конфлікти в Закавказзі, Молдові і Чечні.

До міжнародно-правових способів забезпечення міжнародної безпеки належать: – мирні способи вирішення спорів; – загальна і регіональна безпека (колективна безпека); – роззброювання; – заходи для ослаблення напруженості і припинення гонки озброєнь; – заходи для запобігання ядерній війні; – неприєднання та нейтралітет; – заходи для припинення актів агресії (самооборона); – дії міжнародних організацій; – нейтралізація і демілітаризація територій (ліквідація військових баз); – створення зон миру в різних районах земної кулі; – заходи для зміцнення довіри між державами. Незважаючи на наявний широкий перелік способів підтримки міжнародного миру і безпеки, у міжнародному житті нерідко в результаті зіткнення інтересів виникають конфліктні ситуації між державами. Відповідно до Статуту ООН міжнародні конфлікти діляться на: – ситуацію, тобто конфлікт, що у випадку його розвитку може загрожувати міжнародному миру і безпеці (наприклад, ситуація з Іраком); – спір, тобто ситуацію, коли сторони пред'явили одна одній взаємні претензії (наприклад, спір Англії з Іспанією з приводу Гібралтару). У спорі завжди є учасники, у яких претензії завжди сформульовані і збігаються з предметом спору. При цьому держави свої претензії обґрунтовують законними інтересами і нормами міжнародного права. Якщо претензії держав не збігаються з предметом спору, то вони так і залишаються претензіями, без надії інституціоналізації (формування і розвитку) спору (наприклад, претензії Японії на російські острови південної частини Курил). Міжнародний Суд ООН відзначав, що «односторонні

претензії не утворюють спору». Таким чином, для будь-якого міжнародного спору характерним є наявність розбіжностей з питання факту або норми права, тобто конфлікту інтересів між двома суб'єктами міжнародного права. Використання термінів «ситуація» і «спір» є правомірним із позицій сучасного міжнародного права, тому що саме ці терміни входять у понятійний апарат Статуту ООН (положення Глави VI «Мирне вирішення спорів» (статті 33-38) і Глави VII «Дії у відношенні загрози миру, порушень миру й актів агресії» (статті 39-51) – багатостороннього міжнародного договору, учасниками якого є практично всі держави світу.

Тому відразу ж необхідно відзначити, що перелік способів вирішення міжнародних спорів не є обмеженим і підлягає розширювальному тлумаченню. Безпосередні переговори припускають установлення контакту й обмін думками між державами, що сперечаються, з метою досягнення угоди з різних питань. Під добрими послугами міжнародне право розуміє сукупність дій держав, що не беруть участь у даному спорі, або інших суб'єктів міжнародного права, що спрямовуються на встановлення або поновлення прямих переговорів між тими, хто сперечається, з метою створення сприятливих умов для мирного вирішення спору.

Посередництво – це сприяння держав або інших суб'єктів міжнародного права, що не беруть участь у даній суперечці, з метою мирного врегулювання спорів. Під міжнародною слідчою процедурою розуміється розслідування міжнародним органом конкретних обставин і фактичних даних, що лежать в основі міждержавної розбіжності. Міжнародна погоджувальна процедура припускає розгляд спорів в утворюваних сторонами на паритетних засадах органах із метою виробітки проекту угоди.

Міжнародний арбітраж (третейський суд) – це організований на основі угоди сторін розгляд спору окремою особою (арбітром) або групою осіб (арбітрами). Причому склад арбітрів, порядок діяльності суду, а також підлягаючі застосуванню норми права визначаються угодою сторін, що сперечаються; у процесі беруть участь представники сторін, процес очолює супер-арбітр, що обирається сторонами; рішення арбітражу носить обов'язковий характер. Розгляд міжнародних спорів у Міжнародному Суді припускає звернення сторін, що сперечаються, у спеціально створюваний на основі міжнародних договорів постійний орган, покликаний вирішувати міжнародні спори шляхом судової процедури. Можливо вирішення спорів в міжнародних організаціях, а також вирішення спорів іншими

способами. Розглянемо коротко кожен з названих мирних способів вирішення міжнародних спорів.

Безпосередні переговори – це найбільш простий, зручний і поширений спосіб мирного вирішення спорів між державами. Зміст безпосередніх переговорів полягає в пошуку рішення розбіжностей самими сторонами, що сперечаються, шляхом установаження безпосереднього контакту і досягнення угоди між ними. Таким чином, у них беруть участь заінтересовані (держави, що сперечаються), які вирішують питання про метод, зміст рішень спірної проблеми у певному місці переговорів, частіше усього на території третьої держави або в міжнародній організації, тому що повинен бути дотриманий принцип суверенної рівності сторін.

Багато держав світу при вирішенні міжнародних конфліктів стоять на позиції першочерговості безпосередніх (прямих) дипломатичних переговорів, як найбільш ефективному способі вирішення міжнародних конфліктів. Переговори можуть вестися через звичайні дипломатичні канали або на нарадах, що спеціально скликаються.

Звичайно переговори ведуться в усній формі. Можливі також письмова форма, обмін документами, телеграмами й іншими засобами зв'язку. Прямі дипломатичні переговори проходять без попередніх ультимативних умов, примусу, диктату або погроз. Переговори можна класифікувати: а) стосовно предмету спору (мирні, політичні, торгові і т.д.); б) за кількістю учасників (двосторонні і багато сторонні); в) за рівнем представництва сторін (переговори глав держав і урядів; переговори міністрів закордонних справ; переговори дипломатичних представників; переговори уповноважених або спеціальних місій). Переговори повинні вестися на основі поваги законних прав і інтересів всіх учасників. Вступивши в переговори, учасники зобов'язані утримуватися від дій, здатних зашкодити розв'язанню спору. Одним з різновидів переговорів є консультації. Відповідно до раніше досягнутої домовленості держави зобов'язуються періодично або у випадку виникнення певного роду обставин консультуватися одна з одною для усунення можливих розбіжностей. Метою консультацій є попередження виникнення міжнародних спорів. Добрі послуги полягають в наданні стороною, що не бере участь у конфлікті, допомоги тим, що сперечаються, у налагодженні прямого контакту, в організації безпосередніх переговорів. Звичайно добрі послуги пропонуються третіми державами або міжнародними організаціями самостійно. Після доведення відносин сторін, що сперечаються, до

стадії переговорів функції суб'єкта, що робить добрі послуги, завершуються, тому що він у самих переговорах участь не приймає. Але при згоді сторін він може бути присутнім при переговорах.

Міжнародний арбітраж – це третейський суд для розв'язання спорів між державами, створений на основі угоди сторін, рішення якого мають для них обов'язкову силу. Склад арбітражу (один суддя-арбітр або декілька), порядок його діяльності, а також підлягаючі застосуванню норми права визначаються угодою сторін у спорі, що іменується компромісом. Арбітраж завжди формується з непарного числа членів, один із яких є суперарбітром або головою. Іноді арбітраж складається з одного арбітра. Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів 1949 року встановив, що якщо сторони не погодяться про інше, то арбітраж буде складатися з п'яти членів. Сторони можуть призначити по одному члену зі своїх громадян, два другі третейських судді і супер-арбітр обираються ними за згодою з числа громадян третіх держав. Якщо в компромісі не сказане інше, арбітри повинні застосовувати норми, зазначені в статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН.

Лекційне заняття

Питання для обговорення

1. Поняття мирного розв'язання міжнародних спорів. Види міжнародних спорів.
2. Мирні засоби – єдиний правомірний спосіб вирішення спорів і розбіжностей між державами.
3. Безпосередні переговори, стадії переговорного процесу. Консультації (факультативні, обов'язкові) та їх особливості. Міжнародна процедура примирення.

Глосарій: спір, ситуація, міжнародний конфлікт, арбітраж, арбітражна практика, миро творчість, гуманітарна інтервенція, Міжнародний трибунал, Міжнародний суд ООН, інститут виконання рішень іноземних судів, ексекватура.

Питання та завдання для самоперевірки і контролю засвоєння знань:

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Розв'язати тести:
 1. Спори, які можуть створювати загрозу миру, розглядають:
 - а) Міжнародний суд ООН;
 - б) Міжнародний арбітраж;

в) Рада Безпеки ООН;

г) Економічний суд СНД.

2. Генеральна Рада СОТ має призначити склад комісії для розгляду клопотання уряду про розгляд спору протягом:

а) 20 днів після отримання клопотання;

б) 40 днів після отримання клопотання;

в) 60 днів після отримання клопотання;

г) 80 днів після отримання клопотання.

3. Арбітри мають бути призначені протягом трьох місяців з дня одержання прохання від будь-якого з урядів про проведення арбітражу, а голова протягом:

а) чотирьох місяців;

б) п'яти місяців;

в) шести місяців;

г) одного року.

Джерела і література: [7], [8], [9], [10], [48].

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ (НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ПРОЕКТИ) ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це вид позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни і завершується разом із складанням поточного чи підсумкового контролю з навчальної дисципліни.

Ця група завдань носить науково-дослідницький характер, спонукає до якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів, рекомендована тим з них, хто опанував базовий зміст навчальної програми і має здібності та інтерес до такої роботи. Ці завдання складають варіативну частину модуля і їх виконання заохочується додатковою сумою балів.

Індивідуальні заняття проводяться з урахуванням психофізичних особливостей та академічної успішності студентів, а саме – для здійснення більш ретельного контролю та деталізації навчально-методичних рекомендацій в опануванні дисципліни тим з них, хто має низьку академічну успішність, та створення умов для поглиблення знань та розвитку творчих здібностей обдарованих студентів. Під час проведення індивідуальних занять передбачається робота за такими напрямками: надання допомоги студентам, які потребують додаткових роз'яснень при підготовці до складання проміжного та підсумкового контролю (усне та письмове тестування, співбесіда, розгляд аналітичних оглядів, публікацій за визначеною проблемою, матеріалів розв'язання практичних ситуацій); рекомендації студентам у виконанні індивідуальних завдань написання есе та надання їх роботі творчого спрямування (обговорення матеріалів наукового реферату з визначеної проблеми; підготовлених доповідей на студентську наукову конференцію, для участі у засіданнях гуртка «In Jure», у дебатах на засіданнях клубу «Феміда», матеріалів публікацій у наукових виданнях, розробок сценаріїв дидактичної гри); підведення підсумків виконання письмових робіт студентів (тестів, понятійних диктантів, модульних контрольних робіт) з подальшою корекцією напрямків самостійної роботи.

Есе (франц. *essai* – спроба, нарис, від лат. *exagium* – зважування) – це прозаїчний твір невеликого обсягу та вільної композиції, який виражає індивідуальні враження й міркування з конкретного приводу чи питання, не претендує на визначальне чи вичерпне трактування предмета. Як правило, есе пропонує новий, суб'єктивно забарвлений погляд на проблему, може мати філософський, науково-популярний чи сучасний белетристичний характер.

Написання студентом таких робіт (не більше однієї-двох з навчальної дисципліни) має сприяти виявленню його наукового, творчого підходу до розуміння найважливіших питань теми, запропонованої викладачем або обраної самостійно за погодженням з ним. Кожне есе, що відповідає вимогам до написання наукових робіт, надає можливість отримати позитивну оцінку. Студенту надається можливість виконати презентацію відповідної теми в аудиторії (не більше двох з навчальної дисципліни).

У процесі індивідуальної роботи студенти під керівництвом викладача повинні навчитись аналізувати окремі правові документи, відповідні нормативні акти, вміти оцінювати певні правові ситуації, правильно кваліфікувати окремі протиправні прояви та складати відповідні документи. Такі документи складаються з урахуванням вимог законодавства та повинні носити самостійний характер.

У разі, якщо студент працює над масштабнішою конкурсною науковою роботою, – за погодженням із викладачем вона може бути зарахована замість есе, презентацій (якщо студент не потребує додаткових балів). Крім того, студент запрошується зі своїми роботами з підприємницького права на конкурси наукових праць, конференції. Здобуття призових місць є підставою для нарахування додаткових балів відповідно до наведеної шкали розподілу балів.

Вказівки до виконання індивідуальних завдань

Однією із форм індивідуальної творчої роботи є **написання та захист реферату**.

Робота над рефератом складається із наступних етапів: вибір теми на основі тематики, затвердженої кафедрою; накопичення інформаційного матеріалу; підготовка та написання реферату; захист реферату.

Реферат повинен мати наступну структуру:

- план;
- короткий вступ;
- виклад основного змісту теми;
- висновки;
- список використаних інформаційних джерел.

План – це логічна основа реферату, від нього залежить структура, зміст, логічний зв'язок частин реферату. Розробка плану розпочинається з ознайомлення з відповідною літературою, на основі якої складається попередній план з 2-3 пунктів. План не слід занадто деталізувати – в ньому даються основні, центральні питання теми у логічній послідовності. Доцільно попередньо складений план реферату узгодити на консультації із викладачем.

Маючи попередній план, необхідно звернутися до бібліографії. Суттєву допомогу в ознайомленні із бібліографією можуть надати

бібліотечні каталоги (алфавітний, систематичний, предметний), довідкова література (енциклопедії, словники, статистичні збірники), наукова та періодична література (монографії, журнали, газети).

Основному тексту в рефераті передує вступ. У ньому необхідно показати значення, актуальність проблеми, яка розглядається, обґрунтувати вибір теми, сформулювати основну мету, яка буде розкрита в рефераті.

В основній частині роботи велику увагу слід приділити глибокому теоретичному аналізу як теми в цілому, так і окремих її питань, правильно ув'язати теоретичні положення із практикою, розкрити матеріалу у відповідності зі складеним планом.

Виклад основних питань завершується короткими висновками, де узагальнюються найважливіші положення, розглянуті в рефераті.

Реферат повинен бути написаний грамотно, без помилок, повторів, скорочень.

Важливе значення має правильне оформлення реферату. На титульному аркуші необхідно вказати назву вищого навчального закладу, факультету, реферату, групу, своє прізвище та ініціали, прізвище наукового керівника. На наступному аркуші наводиться план реферату із наведенням сторінок відповідних розділів.

Зазначені у тексті цитати повинні відповідати посиланням на джерела, з яких вони наведені та оформлені таким чином: [1, с. 25], де перша цифра – номер джерела за списком використаної літератури, а друга вказує на номер сторінки. Текст реферату повинен бути набраний на комп'ютері з одного боку аркушу формату А4, шрифт Times New Roman, розмір 14, поля: верхнє та нижнє – 20 мм, лівє – 30 мм, правє – 10 мм, 1,5 інтервал. Кожний розділ плану розпочинається з нової сторінки. Сторінки повинні бути пронумеровані у правому верхньому куті. Обсяг реферату 12-15 сторінок.

У кінці реферату наводиться список використаної літератури (8-10 джерел), розташованої в алфавітному порядку за прізвищем автора, з наведенням назви праці (статті), видавництва, року видання та загальної кількості сторінок по кожному літературному джерелу.

Підготовлений реферат захищається на семінарському або індивідуальному занятті. Аргументом для підготовки до захисту реферату є позитивна рецензія керівника, в іншому випадку його необхідно доопрацювати відповідно до наданих в ній рекомендацій. Реферат не допускається до захисту, якщо текст реферату є компіляцією тексту підручника; основні питання не розкрито або викладено фрагментарно; текст містить помилки; реферат оформлено неправильно.

Підготовка до захисту реферату включає усунення недоліків та помилок, вказаних у рецензії та складання короткого резюме реферату

(визначення важливих понять, фактів, формулювання висновків), що буде сприяти закріпленню матеріалу в пам'яті і вільному його викладу під час захисту.

Підготувати письмову доповідь (есе), реферат на одну із запропонованих тем:

1. Походження терміна «міжнародне право» та визначення його поняття в сучасній науці.

2. Історія виникнення та розвитку міжнародного права.

3. Міжнародне публічне та міжнародне приватне право.

4. Визнання і міжнародна правосуб'єктність. Поняття визнання та його юридичне значення.

5. Види і форми визнання. Правові наслідки визнання у міжнародному праві. Теорії визнання держав. Зміст декларативної теорії про визнання держав.

6. Особливості конститутивної теорії визнання держав.

7. Загальна характеристика поняття «принципи права».

8. Поняття принципів міжнародного права. Функції, природа та ознаки основних принципів міжнародного права. 3.Класифікація основних принципів міжнародного права.

9. Сутність і принципи міжнародного правотворчого процесу. Односторонні акти держави у міжнародному правотворчому процесі.

10. Участь громадськості у міжнародному правотворчому процесі.

11.Кодифікація і подальший розвиток міжнародного права.

12.Поняття і сутність міжнародної законності. 2.Структура міжнародної законності.

13.Режим і принципи міжнародної законності, їх особливості на сучасному етапі.

14..Право міжнародних договорів, його система та джерела.

15.2.Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.), Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.), Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями (1986 р.).

16.Поняття, функції та правове закріплення міжнародних стандартів прав і свобод людини.

17.Формування стандартів прав людини на універсальному рівні.

18.Об'єктивні передумови необхідності розвитку співробітництва держав у галузі захисту прав людини.

19.Поняття, предмет і джерела міжнародного екологічного права.

20. Формування міжнародного права навколишнього середовища.

21. Принципи міжнародного екологічного права.

Поширеною формою індивідуальної роботи є **участь у роботі правознавчого дискусійного клубу «Феміда»** (підготовка доповіді, участь у дебатах, оформлення стінгазети).

Підготовку доповіді рекомендується здійснювати за такими етапами :

- вибір теми доповіді;
- підбір літератури та інших джерел;
- визначення форми і структури доповіді;
- підготовка тексту доповіді.

Обрати тему доповіді можна самостійно або із запропонованого кафедрою правознавства переліку і повідомити про це викладача, обраного в якості консультанта (керівника). Тема роботи визначається в межах загальної проблеми дискусії, запропонованої Радою клубу «Феміда» і затвердженою кафедрою правознавства. Тема доповіді не обов'язково повинна бути цілком юридичною за змістом, але містити певні правові аспекти питань, що пропонуються до розгляду. Важливо, щоб тема була актуальною, становила інтерес під кутом зору ситуації в українському суспільстві та світі і, безперечно, цікавою для самого доповідача. Також при визначенні теми слід враховувати доступність (насамперед, наявність у бібліотеці) необхідних для розгляду відповідної теми правових і літературних джерел. Отже, остаточний варіант теми доповіді доцільно формулювати разом з викладачем-консультантом.

Роботу над темою слід почати з підбору літератури – ознайомлення з підручниками, навчальними посібниками, науковими монографіями, статтями у збірниках і періодичних виданнях, нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, матеріалами юридичної практики тощо. У разі потреби варто звернутися за рекомендаціями до викладача (щодо кількості і якості джерел, необхідних для належного розкриття відповідної теми). У процесі вивчення літератури доцільно робити виписки і записи, поступово формуючи матеріал з окремих питань доповіді. Оскільки доповідь призначена для використання під час дискусії, для її підготовки рекомендується широко використовувати публіцистичні матеріали, особливо ті, що написані «живою» мовою.

При оформленні матеріалів доповіді необхідно дотримуватись певних правил оформлення. Текст доповіді повинен включати титульну сторінку, план та інші структурні частини, передбачені планом. План подається на другій сторінці роботи і повинен включати: «Вступ» (у ньому визначаються актуальність обраної теми,

її взаємозв'язок із загальною проблемою дискусії і мета, якої студент намагатиметься досягти, розглядаючи цю тему); основну частину роботи, що складається з декількох розміщених у певній логічній послідовності питань відповідно до змісту теми; «Висновок» (у ньому підводиться підсумок досягнення визначеної у вступі роботи мети, чітко окреслюється власне ставлення до проблеми, що є предметом дискусії, розкриваються практичні способи вирішення цієї проблеми); «Список літератури».

Робота повинна бути написана грамотно, розбірливим почерком або надрукована. Відповіді подаються відповідно до нумерації питань плану роботи і починаються із заголовків. Сторінки необхідно пронумерувати і скріпити. Обсяг тексту доповіді – 10-12 сторінок на папері формату А-4 (210x297). При цьому обсяг вступу повинен складати не більше 1 сторінки, а висновку – 2 сторінок. На титульній сторінці необхідно вказати: назву навчального закладу, тему роботи, прізвище, ім'я, по-батькові студента, номер групи, прізвище та ініціали викладача-консультанта, рік і місце написання роботи.

Текст доповіді повинен містити посилання на використані літературні джерела. Цитати з використаних джерел необхідно брати в лапки і давати точні і повні посилання на ці джерела. Посилання робляться у вигляді зносок (в нижній частині сторінки). Зноски подаються за існуючими бібліографічними правилами (автор, назва роботи, місце і рік видання, номер сторінки). Посилання повинні бути пронумеровані. В кінці роботи з додержанням бібліографічних правил подається список використаних правових джерел та літератури у такій послідовності: 1) нормативно-правові акти та інші правові документи (подаються за юридичною силою і датою прийняття); 2) література (подається в алфавітному порядку); 3) інші матеріали.

ПОРЯДОК І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

ПОТОЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання (визначення рейтингу) навчальної діяльності студента з навчальної дисципліни «Міжнародне право» здійснюється за модульно-рейтинговою системою.

Рейтингове оцінювання знань студента – це система, яка передбачає перехід від констатуючого до накопичувального статусу балів. Необхідною умовою рейтингової системи є її багатобальність.

Студентом накопичуються бали за різні форми і види роботи.

20 б. – за відвідування всіх лекційних та семінарських занять (за умови наявності конспекту),

1 б. – вирішення питань для самостійного опрацювання,

1-2 б. – вирішення питань та завдань для самоперевірки і контролю засвоєння знань,

0,5 б. – тестування (10 питань – 2 бали),

0,5-1 б. – обговорення питань плану семінарського заняття,

1-5 б. – підготовка реферату за тематикою ІНДЗ (вимоги: повинен мати науковий характер, написаний з використанням не тільки підручників, але й наукових статей, монографій тощо, максимальна оцінка залежить від складності теми),

1-20 б. – участь у конкурсах наукових робіт, наукових конференціях, публікація тез та статей (залежно від досягнень, зайняття призових місць, рівня конкурсу тощо) (додаткові бали).

Середня оцінка за семінарське заняття – 5 балів. Вона може не обмежуватися у разі виконання студентом творчих додаткових завдань. Обмеження вводяться з метою рівномірного розподілу балів між усіма студентами, які прагнуть отримати максимальний бал. Обов'язком викладача є забезпечення дидактичними завданнями усіх студентів, які бажають і можуть набрати максимальний бал. Викладач рівномірно розподіляє завдання між студентами.

Приклад: відповідь – 4 б. + завдання для самостійної роботи – 1 б. = 5 балів

Перелік завдань для самостійної роботи наведено після кожної теми семінарського (практичного) заняття, а їх виконання є частиною оцінки з навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання усної відповіді студента на семінарському занятті:

4б. – вичерпна і глибока відповідь на питання семінарського (практичного) заняття. Студент виявив всебічне, систематичне й глибоке знання матеріалу, глибоко засвоїв основну й додаткову літературу з теми, рекомендовану планом. Доповідає активно й упевнено, не прив'язаний до конспекту. Відповідь вирізняється

багатством і точністю використаних термінів. Матеріал викладається послідовно й логічно. У розумінні та викладі навчального матеріалу студент виявляє науковий підхід і творчі здібності. Після завершення доповіді відповідає на всі питання викладача та товаришів. (При цьому викладач має право поставити до трьох коротких питань за темою заняття загалом, а не лише з питання, яке висвітлював студент).

3 б. – студент виявляє достатньо повне знання матеріалу, не припускається у відповіді суттєвих неточностей, засвоїв основну літературу, рекомендовану викладачем у плані семінарського (практичного) заняття. Дає відповіді на запитання викладача та одногрупників. Часто звертається до конспекту.

2 б. – студент виявляє знання матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і роботи за спеціальністю. Доповідач прикутий до конспекту, припускається помилок. Матеріал частково розкриває проблему. Відповідає на поставлені запитання з помилками, однак спроможний зі сторонньою допомогою виправити їх.

1 б. – студент відповідає, читаючи з конспекту (ксерокопії), без допомоги якого у матеріалом володіє не достатньо, допускає принципові помилки. Матеріал не розкриває проблему. Відповідає на поставлені запитання тільки зі сторонньою допомогою.

0,5 б. – студент читає з конспекту. Матеріал розкриває проблему поверхово чи фрагментарно. На запитання викладачів та студентів відповісти не може.

0 б. – відповіді немає або вона абсолютно не розкриває сутності питання.

Отримані бали складають предметний та загальний рейтинг студента. (За повний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Державне (конституційне) право зарубіжних країн» студент має можливість отримати 5 балів, за підготовку усіх семінарських (практичних) занять з цієї дисципліни – 40 балів. Оцінка за кожне семінарське (практичне) заняття складає 5 балів).

Однією з найважливіших вимог, що висувуються до навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців є інформаційно-дидактичне забезпечення всіх елементів навчального плану. Особливу увагу необхідно приділити методичному забезпеченню організації самостійної роботи та виконанню індивідуальних завдань студента.

Оцінювання самостійної роботи студента здійснюється шляхом перевірки його робочого зошита, де виконуються завдання, передбачені планом самостійної роботи, а також під час поточного тестування чи співбесіди, у ході яких викладач визначає загальний рівень засвоєння студентом вузлових питань кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання (1-2 бали) (зокрема, під час семінарських (практичних) занять). Використання тестів для поточного контролю

дозволяє раціонально використовувати навчальний час і виключити суб'єктивний підхід до оцінки навчальних досягнень студента.

Для ґрунтовного вивчення навчальної дисципліни «Державне (конституційне) право зарубіжних країн» слід самостійно виконати всі дидактичні завдання, передбачені її програмою та відповідним методичним забезпеченням (підготовка словника основних понять і термінів, тезовий виклад відповідей на теоретичні питання, письмове виконання практичних завдань для самостійної роботи). У додатковому контролі засвоєння студентом кожної з тем, винесених на самостійне опрацювання, потреби не має, оскільки цю функцію виконує рубіжний контроль (поточна модульна робота). У ній рівномірно представлений увесь навчальний матеріал модуля.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПОТОЧНОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1. Загальна частина міжнародного права

1. Походження терміна «міжнародне право» та визначення його поняття в сучасній науці. Міжнародне публічне та міжнародне приватне право.

2. Історія виникнення та розвитку міжнародного права.

3. Поняття «джерела міжнародного права».

4. Держави як основні суб'єкти міжнародного права і міжнародних правовідносин. Основні права і обов'язки держав.

5. Співвідношення понять «суб'єкт міжнародного права» і «суб'єкт міжнародних правовідносин». Поняття і види суб'єктів. Зміст міжнародної правосуб'єктності.

6. Поняття, види, форми, засоби, типи та юридичне значення міжнародно-правового визнання.

7. Поняття, випадки та види правонаступництва. правонаступництво України.

8. Нетипові суб'єкти міжнародного права – державоподібні утворення.

9. Загальна характеристика поняття «принципи права». Класифікація основних принципів міжнародного права.

10. Поняття і значення території у міжнародних відносинах і міжнародному праві. Види територій. Поняття територіального верховенства.

11. Правові підстави зміни державної території. Протиправні зміни державної території. Оренда території.

12. Державні кордони: поняття, види та правовий режим державних кордонів. Види, способи, порядок встановлення й охорона державних кордонів.

13. Територія з міжнародним режимом. Території зі змішаним режимом. Території зі спеціальним міжнародним режимом. «Нічийні території» (*res nullius*).

14. Міжнародно-правовий режим водних об'єктів. Режим судноплавства по Дунаю. Прикордонні ріки. Прикордонні озера.

15. Перша світова війна і міжнародне право. Міжнародне право з 1919 року до створення ООН.

16. Правовий режим міжнародних рік та каналів.

17. Міжнародно-правовий режим Антарктики. Режим живих ресурсів. Принцип мирного використання Антарктики. Принцип свободи наукових досліджень в Антарктиці.

18. Поняття і види територіальних спорів. Принцип *uti possidetis*. Концепція естопелю.

19. Друга світова війна і міжнародне право. Вашингтонська декларація.

20. Основні права і обов'язки держав. Юрисдикція держави. Імунітет держави. Види держав-суб'єктів міжнародного права і міжнародних правовідносин.

21. Україна як суб'єкт міжнародного права і міжнародних правовідносин.

22. Міжнародне право та міжнародний правопорядок. Учасники міжнародного правопорядку та вимоги до їх правового статусу.

23. Імплементация норм міжнародного права. Трансформація норм міжнародного права. Апроксимація норм права ЄС.

24. Відповідальність у міжнародному праві. Поняття, цілі та функції інституту міжнародно-правової відповідальності.

25. Контрзаходи і санкції в міжнародному праві, їх поняття і характерні особливості. Типи і види міжнародно-правових санкцій.

26. Правовий статус Арктики. Секторний поділ арктичних територій. Концепція інтернаціоналізації Арктики. Арктична Рада: мета створення і членство.

27. Відповідальність міжнародних організацій.

28. Міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб.

29. Поняття й ознаки міжнародного правопорушення. Класифікація та види міжнародного правопорушення.

30. Значення проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.

Змістовий модуль 2. Особлива частина міжнародного права

1. Розв'язання міжнародних спорів у міжнародних організаціях. Механізм розв'язання міжнародних спорів в рамках ООН (Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Міжнародний Суд ООН) і регіональних організацій.

2. Європейський Суд з прав людини.

3. Традиційні мирні засоби розв'язання міжнародних спорів. Безпосередні переговори, стадії переговорного процесу. Консультації (факультативні, обов'язкові) та їх особливості.

4. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).

5. Поняття міжнародного злочину. Боротьба з окремими видами злочинів. Транснаціональні злочини.

6. Поняття і розвиток міжнародного кримінального права. Система міжнародного кримінального права.

7. Поняття міжнародного економічного права. Джерела, цілі і принципи міжнародного економічного права. Держава в міжнародному економічному праві.

8. Правові форми співробітництва держав у космосі.

9. Правовий режим космічного простору, небесних тіл і космічних об'єктів. Космічний екіпаж.

10. Міжнародна організація цивільної авіації.

11. Правові питання надання допомоги та порятунку на морі. Морські судна. Правові проблеми статусу військових кораблів.

12. Міжнародно-правовий режим наукових досліджень Світового океану.

13. Простори, що входять до складу території прибережної держави. Внутрішні морські води, їх правовий режим. Морські порти. Поняття територіальних вод, кримінальна і цивільна юрисдикція. Право мирного проходу через територіальні води. Води архіпелагу.

14. Поняття нейтралітету. Нейтралітет у сухопутній війні. Нейтралітет і воєнні дії на морі й у повітряному просторі. Громадяни нейтральних держав та їх власність на території воюючих держав.

15. Режим воєнної окупації: поняття окупації, дія режиму в часі. Управління окупованою територією. Правове становище населення окупованої території. Рух опору на окупованій території.

16. Договір про Антарктику. Договір Тлателолко. Договір Раротонга. Договір Пеліндаба.

17. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Захист поранених, хворих та осіб, що потерпіли корабельну аварію. Військовополонені. Інтерновані особи. Зони безпеки.

18. Поняття і функції права збройних конфліктів. Система права збройних конфліктів. Становлення та кодифікація права збройних конфліктів. Джерела і принципи права збройних конфліктів. «Право Гааги» і «Право Женеви». Об'єкт і сфера застосування права збройних конфліктів.

19. «Хартія прав людини» (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права), її загальна характеристика, юридична сила. Регіональні системи міжнародного захисту прав людини та основних свобод.

20. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969р.), Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.), Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями (1986 р.).

21. Поняття, функції, принципи й джерела права міжнародних організацій. Становлення й розвиток права міжнародних організацій.

22. Роль Європейського Союзу в правовому регулюванні європейської інтеграції.

23. Система органів зовнішніх зносин, загальна характеристика: глава держави, парламент, уряд, відомство зовнішніх справ, інші відомства, суд. Привілеї та імунітети посадових осіб.

24. Поняття, функції, принципи й джерела права зовнішніх зносин.

25. Дипломатичне право: поняття і джерела. Види дипломатичних представництв. Функції дипломатичних представництв. Торгові представництва. Дипломатичний корпус. Привілеї та імунітети дипломатичних представництв та їх персоналу.

26. Дипломатичне право спеціальних місій і міжнародних організацій. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх персоналу. Привілеї та імунітети представників держав при міжнародних організаціях.

27. Поняття та джерела консульського права. Консульські зносини.

28. Союз незалежних держав (СНД).
29. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).
30. Організація Об'єднаних Націй: умови, історія створення, цілі та принципи. Членство в ООН. Головні органи ООН.

**ПОРЯДОК НАРАХУВАННЯ БАЛІВ
ЗА ВИДАМИ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ
Спеціальність 242 «Туризм». Курс 5.**

<i>Назва змістового модулю, теми</i>	<i>Вид навчальної роботи</i>	<i>Бали</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Змістовий модуль 1. Загальна частина міжнародного права		
Тема 1. Поняття, предмет правового регулювання та джерела міжнародного права	1. Підготовка конспекту питань, винесених на самостійне опрацювання	2
	2. Підготовка термінологічного словника з теми	2
Тема 2. Історія міжнародного права	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 3. Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво у міжнародному праві	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 4. Визнання та правонаступництво	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 5. Принципи міжнародного права	1. Тестування з теми	1
	2. Розв'язання правової ситуації на семінарі	2
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 6.	1. Тестування з теми	1

<i>Назва змістового модулю, теми</i>	<i>Вид навчальної роботи</i>	<i>Бали</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Міжнародно-правове регулювання	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 7. Міжнародна законність та міжнародно-правова відповідальність	1. Тестування з теми	1
	2. Розв'язання правової ситуації на семінарі	2
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 8. Територія та міжнародне право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Змістовий модуль 2. Основна частина міжнародного права		
Тема 9. Право міжнародних договорів	1. Підготовка конспекту питань, винесених на самостійне опрацювання	1
	2. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 10. Право зовнішніх зносин	1. Тестування з теми	1
	2. Розв'язання правової ситуації на семінарі	2
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 11. Право міжнародних організацій	1. Тестування з теми	1
	2. Розв'язання правової ситуації на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 12. Міжнародне гуманітарне право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1

<i>Назва змістового модулю, теми</i>	<i>Вид навчальної роботи</i>	<i>Бали</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Тема 13. Міжнародне морське право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 14. Міжнародне повітряне та космічне право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 15. Міжнародне економічне право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 16. Міжнародне право прав людини	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 17. Міжнародне екологічне право	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 18. Міжнародне співробітництво боротьбі злочинності	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1
	3. Підготовка термінологічного словника з теми	1
Тема 19. Міжнародно-правові засоби вирішення міжнародних спорів та конфліктів	1. Тестування з теми	1
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарі	1

<i>Назва змістового модулю, теми</i>	<i>Вид навчальної роботи</i>	<i>Бали</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Поточна модульна робота 1		20
Поточна модульна робота 2		20
Загальна кількість балів за поточний модульний контроль		100
Екзамен		100
Загальна підсумкова оцінка		100

Розрахунок загальної підсумкової оцінки за вивчення навчальної дисципліни «Міжнародне право» з формою контролю у вигляді екзамену проводиться за формулою:

$M \times 0,6 + E \times 0,4$, де

M – загальна оцінка за поточний модульний контроль;

E – оцінка за екзамен;

0,6 і 0,4 – коефіцієнти співвідношення балів за поточну успішність і здачу екзамену, тобто максимальна оцінка за поточну успішність не може перевищувати 60 балів, а за здачу екзамену – 40 балів.

Приклад побудови поточної модульної контрольної роботи

Поточна модульна робота складається із різномірневих завдань, серед яких основну масу складають тестові. Тестові завдання з курсу «Міжнародне право», орієнтовані на системну контекстну інтерпретацію тієї чи іншої правової норми чи конструкції, функціонально спрямовані на розвиток професійного мислення. Засвоєні студентом знання, якими він оперує шукаючи правильну відповідь на питання тестового завдання, є необхідною передумовою виконання останнього, а не самоціллю тестування.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кафедра правознавства

Поточна модульна робота

з навчальної дисципліни «Міжнародне право»

для студентів спеціальності

242 «Туризм»

Змістовий модуль 1

Варіант № 1

Теоретичні питання

1. Походження терміна «міжнародне право» та визначення його поняття в сучасній науці. Міжнародне публічне та міжнародне приватне право.

Тестові питання

1. У перекладі з латинської термін «*jus gentium*» означає:

- а) право держави;
- б) право народів;
- в) природне право;
- г) право війни.

2. Загальні принципи міжнародного права закріплені в:

- а) Загальній Декларації прав людини;
- б) Віденській конвенції про право міжнародних договорів;
- в) Статуті Міжнародного Суду;
- г) Статуті ООН.

3. Угода між двома й більше державами або іншими суб'єктами міжнародного права, що встановлює, змінює або припиняє їхні взаємні права й обов'язки – це:

- а) міжнародні відносини;
- б) міжнародні зв'язки;
- в) міжнародний договір;
- г) міжнародний звичай.

Провідний викладач _____ Лаврик Г.В.

ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Поняття сучасного міжнародного права, його особливості та соціальна природа. Предмет і об'єкт міжнародного права. Функції міжнародного права.
2. Структура міжнародного права. Галузь міжнародного права. Інститут міжнародного права.
3. Специфічні особливості норм міжнародного права, порядку їх створення та застосування. Види міжнародно-правових норм та їхня класифікація. Концепція «м'якого права» (soft law).
4. Поняття «джерела міжнародного права». Особливості становлення джерел міжнародного права, їх класифікація й загальна характеристика.
5. Значення проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.
6. Походження терміна «міжнародне право» та визначення його поняття в сучасній науці.
7. Історія виникнення та розвитку міжнародного права.
8. Міжнародне публічне та міжнародне приватне право.
9. Перша світова війна і міжнародне право. Міжнародне право з 1919 року до створення ООН. Друга світова війна і міжнародне право. Вашингтонська декларація. Сучасне міжнародне право.
10. Поняття міжнародних правовідносин. Основні риси сучасних міжнародних правовідносин. Система міжнародних правовідносин.
11. Співвідношення понять «суб'єкт міжнародного права» і «суб'єкт міжнародних правовідносин». Поняття і види суб'єктів. Зміст міжнародної правосуб'єктності.
12. Держави як основні суб'єкти міжнародного права і міжнародних правовідносин. Основні права і обов'язки держав. Юрисдикція держави. Імунітет держави.
13. Україна як суб'єкт міжнародного права і міжнародних правовідносин.

14. Поняття, види, форми, засоби, типи та юридичне значення міжнародно-правового визнання.
15. Поняття, випадки та види правонаступництва. правонаступництво України. правонаступництво України у зв'язку з припиненням існування СРСР.
16. Міжнародна правосуб'єктність нації. Нації і народи, що виборюють свою незалежність, особливості їхньої міжнародної правосуб'єктності. Способи здійснення права на самовизначення.
17. Нетипові суб'єкти – державоподібні утворення.
18. Правосуб'єктність сучасних міжнародних організацій. Види міжнародних організацій.
19. Питання міжнародної правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб. Населення і народ в міжнародному праві.
20. Правове становище транснаціональних компаній.
21. Загальна характеристика поняття «принципи права». Поняття принципів міжнародного права.
22. Принцип суверенної рівності держав. Принцип незастосування сили та погрози силою. Принцип непорушності державних кордонів. Принцип територіальної цілісності держав. Принцип мирного розв'язання міжнародних суперечок.
23. Принцип невтручання у внутрішні справи держав. Принцип загальної поваги прав людини. Принцип самовизначення народів і націй. Принцип співробітництва. Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань.
24. Сутність і принципи міжнародного правотворчого процесу. Односторонні акти держави у міжнародному правотворчому процесі. Участь громадськості у міжнародному правотворчому процесі. Кодифікація і подальший розвиток міжнародного права.
25. Імплементация норм міжнародного права. Трансформація норм міжнародного права. Апроксимація норм права ЄС. Уніфікація положень сучасного міжнародного права.
26. Поняття і сутність міжнародної законності. Структура міжнародної законності. Режим і принципи міжнародної законності, їх особливості на сучасному етапі.
27. Поняття, цілі та функції інституту міжнародно-правової відповідальності. Принцип міжнародної відповідальності.

28. Поняття й ознаки міжнародного правопорушення. Класифікація та види міжнародного правопорушення.
29. Контрзаходи і санкції в міжнародному праві, їх поняття і характерні особливості. Типи і види міжнародно-правових санкцій. Умови правомірності застосування міжнародно-правових санкцій. Механізм застосування міжнародно-правових санкцій.
30. Відповідальність міжнародних організацій.
31. Міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб.
32. Поняття і значення території у міжнародних відносинах і міжнародному праві. Види територій.
33. Юридична природа та склад державної території. Правові підстави зміни державної території. Протиправні зміни державної території. Оренда територій.
34. Державні кордони: поняття, види та правовий режим державних кордонів. Правовий режим прикордонних зон.
35. Види, способи, порядок встановлення й охорона державних кордонів.
36. Територія з міжнародним режимом. Території зі змішаним режимом. Території зі спеціальним міжнародним режимом. «Нічийні території» (*res nullius*).
37. Міжнародно-правовий режим водних об'єктів.
38. Міжнародні ріки. Режим судноплавства по Дунаю. Прикордонні ріки. Міжнародні канали. Прикордонні озера.
39. Без'ядерні зони. Договір про Антарктику. Договір Тлателолко. Договір Раротонга. Договір Пеліндаба.
40. Міжнародно-правовий режим Антарктики. Режим живих ресурсів. Принцип мирного використання Антарктики. Принцип свободи наукових досліджень в Антарктиці.
41. Правовий статус Арктики. Секторний поділ арктичних територій. Концепція інтернаціоналізації Арктики. Арктична Рада: мета створення і членство.
42. Поняття і види територіальних спорів. Урегулювання територіальних спорів. Набувальна давність. Принцип *uti possidetis*. Концепція естопелю.
43. Право міжнародних договорів, його система та джерела.
44. Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.), Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.), Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями (1986 р.).

45. Поняття міжнародного договору, суб'єкти права міжнародних договорів, сторони й учасники міжнародних договорів.
46. Укладання міжнародних договорів, правосуб'єктність на укладання договорів, повноваження. Стадії укладання міжнародних договорів.
47. Форма й структура договору. Мова договору. Тлумачення міжнародного договору і види тлумачення.
48. Дія міжнародного договору. Умови чинності договору, визнання договору недійсним. Перегляд договору.
49. Припинення й призупинення дії договору. Підстави припинення дії договору. Функції й повноваження депозитарію. Реєстрація та публікування договору.
50. Поняття, функції, принципи й джерела права зовнішніх зносин.
51. Система органів зовнішніх зносин, загальна характеристика: глава держави, парламент, уряд, відомство зовнішніх справ, інші відомства, суд.
52. Дипломатичне право: поняття і джерела. Види дипломатичних представництв. Функції дипломатичних представництв. Торгові представництва. Дипломатичний корпус. Привілеї та імунітети дипломатичних представництв та їх персоналу.
53. Дипломатичне право спеціальних місій і міжнародних організацій. Привілеї та імунітети міжнародних організацій та їх персоналу. Привілеї та імунітети представників держав при міжнародних організаціях.
54. Поняття та джерела консульського права. Консульські зносини. Організація консульських установ, типи консульських установ. Функції консульських установ. Призначення консула та припинення його повноважень. Привілеї та імунітети консульських представництв та їх персоналу.
55. Поняття, функції, принципи й джерела права міжнародних організацій. Становлення й розвиток права міжнародних організацій.
56. Поняття, класифікація та роль міжнародних організацій у сучасних міжнародних відносинах.
57. Історія виникнення міжнародних організацій та їх місце в житті сучасного міжнародного співтовариства.
58. Юридична природа міжнародних організацій, їх компетенція і функції. Членство в міжнародних організаціях, порядок вступу

- й виходу з міжнародної організації. Органи міжнародної організації, порядок їх формування, компетенція й діяльність.
59. Організація Об'єднаних Націй: умови, історія створення, цілі та принципи. Членство в ООН. Головні органи ООН. Спеціальні установи ООН. Представництва при міжнародних організаціях.
 60. Регіональні міжнародні організації: створення, цілі, керівні органи. Рада Європи. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Союз незалежних держав (СНД). Ліга Арабських держав (ЛАД). Організація американських держав (ОАД). Організація Африканської Єдності (ОАЄ).
 61. Європейський Союз. Передумови виникнення права Європейського Союзу. Поняття і структура права Євросоюзу. Роль Європейського Союзу в правовому регулюванні європейської інтеграції. Договірний механізм Євросоюзу. Інституційний механізм Євросоюзу. Правове регулювання зовнішніх зносин Європейського Союзу.
 62. Поняття і функції права збройних конфліктів. Система права збройних конфліктів. Становлення та кодифікація права збройних конфліктів. Джерела і принципи права збройних конфліктів. «Право Гааги» і «Право Женеви». Об'єкт і сфера застосування права збройних конфліктів.
 63. Правовий статус учасників збройних конфліктів. Основні інститути права збройних конфліктів. Методи й засоби ведення воєнних дій.
 64. Захист жертв війни: основні положення. Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Захист поранених, хворих та осіб, що потерпіли корабельну аварію. Військовополонені. Інтерновані особи. Зони безпеки.
 65. Режим воєнної окупації: поняття окупації, дія режиму в часі. Управління окупованою територією. Правове становище населення окупованої території. Рух опору на окупованій території.
 66. Поняття нейтралітету. Нейтралітет у сухопутній війні. Нейтралітет і воєнні дії на морі й у повітряному просторі. Громадяни нейтральних держав та їх власність на території воюючих держав.
 67. Дія гуманітарних норм в конфліктах неміжнародного характеру. Контроль за виконанням права збройних конфліктів. Право збройних конфліктів і миротворчі сили

- ООН. Національні і міжнародні засоби забезпечення норм права збройних конфліктів.
68. Поняття і розвиток міжнародного морського права. Основні принципи та джерела міжнародного морського права. Кодифікація норм міжнародного морського права.
 69. Класифікація та делімітація морських просторів.
 70. Простори, що входять до складу території прибережної держави. Внутрішні морські води, їх правовий режим. Морські порти. Поняття територіальних вод, кримінальна і цивільна юрисдикція. Право мирного проходу через територіальні води. Води архіпелагу.
 71. Простори, що не входять до складу території прибережної держави, але прибережна держава має на неї певні суверенні права, визначені міжнародним правом. Прилегла зона і її правовий режим. Континентальний шельф. Виключна економічна зона: поняття, правовий режим.
 72. Правовий режим відкритого моря. Район відкритого моря. Правовий режим міжнародного морського дна. Замкнені і напівзамкнені моря.
 73. Міжнародно-правове регулювання освоєння мінеральних ресурсів глибинного морського дна, правові проблеми судноплавства, іншої господарської діяльності й проведення науково-дослідницьких робіт. Міжнародно-правовий режим наукових досліджень Світового океану. Міжнародно-правовий режим захисту і охорони морського середовища. Мирне розв'язання спорів, що виникають при дослідженні й використанні Світового океану.
 74. Міжнародні протоки, канали і річки, що використовуються для міжнародного судноплавства.
 75. Міжнародні морські організації. Правові питання надання допомоги та порятунку на морі. Морські судна. Правові проблеми статусу військових кораблів.
 76. Поняття міжнародного повітряного права. Основні джерела повітряного права. Юрисдикція держави у своєму повітряному просторі. Міжнародні Правила польотів у повітряному просторі держав і в міжнародному повітряному просторі. Комерційні права в міжнародних повітряних сполученнях. Міжнародна організація цивільної авіації.

77. Поняття й функції міжнародного космічного права. Джерела та головні принципи міжнародного космічного права. Правовий режим космічного простору, небесних тіл і космічних об'єктів.
78. Космічний екіпаж. Правовий статус космонавтів і космічних апаратів. Правові форми співробітництва держав у космосі. Спеціальні правові режими деяких видів космічної діяльності. Міжнародно-правова відповідальність за космічну діяльність.
79. Поняття міжнародного економічного права. Джерела, цілі і принципи міжнародного економічного права.
80. Міжнародне торговельне право.
81. Міжнародне фінансове право.
82. Міжнародне інвестиційне право.
83. Міжнародне податкове право.
84. Міжнародне транспортне право.
85. Міжнародно-правове регулювання співробітництва у промисловості та сільському господарстві.
86. Правове регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва. й функції міжнародного митного права.
87. Поняття, принципи та джерела міжнародного митного права. Інститут митного простору. Міжнародні митні договори та їхня інкорпорація у внутрішнє право.
88. Поняття, функції та правове закріплення міжнародних стандартів прав і свобод людини. Формування стандартів прав людини на універсальному рівні.
89. Поняття, функції та принципи міжнародного права захисту прав людини та основних свобод. Система міжнародного права захисту прав людини та основних свобод. Джерела міжнародного права захисту прав людини та основних свобод.
90. Класифікація прав людини. Права народів. Права національних, етнічних, релігійних і мовних меншин. Права корінних народів і таких, що ведуть племінний спосіб життя.
91. «Хартія прав людини» (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права), її загальна характеристика, юридична сила.
92. Міжнародні договори, які регулюють захист прав окремих категорій індивідів (жінки, діти, національні меншини). Розгляд докладів, петицій, звернень, інспектування. Процедури розгляду індивідуальних скарг, скарг держав.

93. Види правових режимів, порядок в'їзду, виїзду, оформлення перебування іноземних громадян. Права і свободи іноземних громадян і осіб без громадянства.
94. Основні групи міжнародних документів про захист прав людини. Формування стандартів прав людини на регіональному рівні.
95. Європейський Суд з прав людини..
96. Міжнародні органи із захисту прав людини.
97. Поняття, предмет і джерела міжнародного екологічного права. Формування міжнародного права навколишнього середовища.
98. Принципи міжнародного екологічного права. Міжнародно-правове регулювання вирішення глобальних екологічних проблем.
99. Охорона рослинного та тваринного світу згідно норм міжнародного права. Охорона атмосфери і навколоземного космічного простору.
100. Особливості гармонізації норм міжнародного права із чинним українським законодавством.
101. Міжнародна співпраця з охорони довкілля від радіоактивного забруднення. Міжнародні екологічні організації.
102. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю. Міжнародні стандарти в галузі боротьби зі злочинністю і кримінального правосуддя.
103. Міжнародно-правова допомога в кримінальних справах. Видача злочинців. Екстрадиція. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб.
104. Поняття і розвиток міжнародного кримінального права. Система міжнародного кримінального права.
105. Міжнародно-правове регулювання загальних питань юрисдикції у різних територіальних просторах. Уніфікація кримінального законодавства держав. Кримінальна юрисдикція.
106. Поняття міжнародного злочину. Боротьба з окремими видами злочинів. Транснаціональні злочини. Злочини за загальним міжнародним правом. Конвенційні злочини.
107. Міжнародний тероризм.
108. Інституційний механізм міжнародного кримінального права. Міжнародні кримінальні судові органи. Нюрнберзький і

- Токійський військові трибунали. Міжнародні кримінальні трибунали для Югославії і Руанди.
109. Міжнародний кримінальний суд.
 110. Міжнародні органи боротьби зі злочинністю.
 111. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол).
 112. Поняття мирного розв'язання міжнародних спорів. Види міжнародних спорів. Рекомендації щодо мирного врегулювання міжнародних спорів.
 113. Мирні засоби – єдиний правомірний спосіб вирішення спорів і розбіжностей між державами. Класифікація мирних засобів розв'язання міжнародних спорів.
 114. Традиційні мирні засоби розв'язання міжнародних спорів. Безпосередні переговори, стадії переговорного процесу. Консультації (факультативні, обов'язкові) та їх особливості. Міжнародна процедура примирення. Добрі послуги. Посередництво. Міжнародні слідчі і погоджувальні комісії.
 115. Міжнародне правосуддя та історія його становлення й розвитку. Постійна палата міжнародного правосуддя.
 116. Міжнародний суд ООН: склад, порядок утворення, компетенція, юрисдикція.
 117. Сучасна система міжнародних судових установ.
 118. Регіональні та спеціалізовані міжнародні судові установи. Міжнародний трибунал з морського права. Суд Європейського союзу. Європейський Суд з прав людини. Економічний суд СНД.
 119. Міжнародні трибунали. Міжнародний арбітраж (третейський суд).
 120. Розв'язання міжнародних спорів у міжнародних організаціях. Механізм розв'язання міжнародних спорів в рамках ООН (Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Міжнародний Суд ООН) і регіональних організацій.

Шкала оцінювання знань студентів за результатами підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Міжнародне право»

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Зразок екзаменаційного білету

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ по Вищому
навчальному закладу
Укоопспілки
«Полтавський
університет
економіки і торгівлі»
від 8 липня 2015 року
№ 152-Н «Про
запровадження форм
документів з
підготовки кадрів у
вищих навчальних
закладах»
Форма № П-4.01

Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Кафедра правознавства

Освітній ступінь *магістр з туризмознавства, туризмознавець,
екскурсознавець*

Напрямок підготовки 242 «Туризм»

Семестр 9

Навчальна дисципліна **міжнародне право**

Екзаменаційний білет № 115

1. Поняття сучасного міжнародного права, його особливості та соціальна природа. Предмет і об'єкт міжнародного права. Функції міжнародного права.
2. Міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб.
3. Передумови виникнення права Європейського Союзу. Поняття і структура права Євросоюзу. Роль Європейського Союзу в правовому регулюванні європейської інтеграції.
4. «Хартія прав людини» (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права), її загальна характеристика, юридична сила.

Зав. кафедри _____ Г.В. Лаврик

Екзаменатор _____ Г.В. Лаврик

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Агреман – (фр. *agrement*, від *agreer*–схвалити) – згода держави прийняти конкретну особу як главу дипломатичного представництва іншої (акредитуючої) держави. Без отримання агреману не можна офіційно призначити відповідну особу в якості дипломатичного представника до приймаючої держави.

Агресія – (лат. *aggressio*–напад) – застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави або яким-небудь іншим чином, несумісною із Статутом Організації Об'єднаних Націй (ст. 1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. «Визначення агресії»).

Ад'юдикація – спосіб придбання території за допомогою вирішення міжнародного арбітражу або суду у разі мирного вирішення територіального спору. Ад'юдикація є правомірним способом придбання території, т. к. розгляд спору в міжнародному суді чи арбітражі повинно припускати, що спрощує держави мають у сукупності достатні правові підстави на володіння оспорюваної території.

Адаптація – пристосування діючих внутрішньодержавних правових норм до нових міжнародних зобов'язань держави без внесення яких змін в його законодавство.

Акреції – (від лат. *Accreti* – прирощення, збільшення) – природне прирощення території держави знову утвореними сухопутними ділянками. До збільшення території веде освіту в гирлі річки дельти, яка вважається приростом сухопутної території тієї держави, якому належить річка. До акреції відноситься утворення нових островів до меж територіальних вод.

Альтернатив – правило, згідно з яким у примірнику міжнародного договору, призначеному для даної договірної сторони, найменування цього боку в загальному переліку сторін, підписи її уповноважених, печатки, а також текст договору на мові даної сторони містяться на першому місці і для підпису залишається місце з лівого боку або зверху, якщо підписи розташовуються одна над іншою.

Анексії – (від лат. *Annexio* – приєднання) – насильницьке приєднання державою території іншої держави.

Анклав – (від лат. *Inclavo* – замикаю на ключ) – частина території однієї держави, повністю оточена сухопутною територією іншої держави або держав.

Антарктика – міжнародна територія, район земної кулі, географічним центром якого є Південний полюс; охоплює південний полярний материк Антарктиду, прилеглі до нього острови та шельфові льодовики, а також частини Атлантичного, Індійського і Тихого океанів. Міжнародно-правовий режим Антарктики регулюється Договором про Антарктику, 1959 р.

Апартеїд – міжнародний злочин, спрямований проти людства, політика расової сегрегації, дискримінації.

Арктика – північна область Землі, що включає глибоководний Арктичний басейн, мілководні окраїнні моря з островами і прилеглими частинами материкової суші Європи, Азії та Північної Америки.

Біженці – особи, які покинули країну, в якій вони постійно проживали (найчастіше країну свого громадянства), внаслідок переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин.

Визнання де-факто – одна з традиційних форм офіційного визнання існуючими державами й урядами нової держави або уряду в тій чи іншій країні.

Визнання де-юре – одна з традиційних форм офіційного визнання існуючими державами й урядами нової держави або уряду, що виникає в країні. У міжнародній практиці воно має місце зазвичай у випадках, коли держава, що визнає, не сумнівається в законності походження визнаного або змушена в силу обставин погодитися з необхідністю вступити в нормальні дипломатичні відносини та співпрацювати з тим, кого вона визнає.

Визнання уряду – визнання державами нового уряду, якої-небудь країни, який прийшов до влади неконституційним шляхом.

Вина – в міжнародному публічному праві встановлений факт вчинення суб'єктом міжнародно-протиправного діяння, що тягне його міжнародну відповідальність.

Військові злочини – виключно серйозні порушення законів і звичаїв війни: вбивства, катування і відведення в рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства або катування військовополонених чи осіб, що знаходяться в морі; вбивства заручників; пограбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування населених пунктів та ін.

Внутрішні води – вся водна частина території держави, за винятком територіального моря.

Геноцид – міжнародний злочин, скоєний з наміром знищити повністю або частково яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку.

Держава – первинний і основний суб'єкт міжнародного права, а також учасник міжнародних відносин. Держава являє поєднання трьох елементів: певної території, населення, на ній проживає, і політичної організації (влади).

Екзекватура – 1) приведення у виконання в даній країні судового рішення, винесеного в іншій країні; 2) офіційний документ, що засвідчує визнання консула урядом приймаючої держави.

Економічна зона – прилеглий до територіальних вод морський район шириною до 200 морських миль від узбережжя, в якому прибережна держава здійснює певні суверенні права. Відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р., прибережна держава в Економічній зоні має суверенні права в цілях розвідки, розробки і збереження природних ресурсів, як живих, так і неживих, у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо інших видів діяльності по економічній розвідці та розробці зазначеної зони, таких, як виробництво енергії шляхом використання води, течій і вітру; створення та використання штучних островів, установок і споруд; морських наукових досліджень; захисту і збереження морського середовища.

Економічна і соціальна Рада ООН (ЕКОСОР) – один з головних органів ООН, що під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН координує економічну і соціальну діяльність ООН, спеціалізованих установ ООН, а також численних органів ООН. ЕКОСОР складається з 54 членів.

Європейський Союз (ЄС) – міждержавне об'єднання, що поєднує в собі риси міжнародної організації та федеративної держави; виникло в 1993 р. на базі Європейських Співтовариств.

Заборонені засоби ведення війни – засоби, застосування яких є неприпустимим з позиції міжнародного права і розглядається як військовий злочин проти людяності, який тягне юридичну відповідальність.

Закритий міжнародний договір – договір, відповідно до положень якого коло його учасників обмежене якими-небудь критеріями.

Затвердження міжнародних договорів – одна з форм останньої стадії укладення міжнародного договору, складається в розгляді і схваленні договору компетентним державним органом, від імені якого він був підписаний, з метою введення його в силу.

Збройні сили ООН – об'єднані збройні сили держав-членів Організації Об'єднаних Націй, створювані і застосовувані в Відповідно до Статуту ООН за рішенням Ради Безпеки ООН і під його керівництвом. Вони призначаються для підтримки або відновлення міжнародного миру та безпеки у випадках загрози миру, порушень миру чи актів агресії (ст. 39 Статуту ООН) лише у виняткових ситуаціях, коли інші заходи можуть виявитися або вже виявилися недостатніми (ст. 42 Статуту ООН).

Злочини міжнародного характеру – передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні діяння, що не відносяться до міжнародних злочинів, які посягають на нормальні відносини між державами і завдають шкоди мирному співробітництву в різних областях. На відміну від міжнародних злочинів відповідальність за злочини міжнародного характеру несе не держава, а індивіди. Відповідальність настає на основі міжнародного договору, але по національному праву.

Злочини проти людства – найтяжчі міжнародні злочини, які загрожують основам існування націй і держав, їх прогресивному розвитку і мирному міжнародному спілкуванню. До злочинів проти людства відносяться: колоніалізм, геноцид, апартеїд, масове забруднення атмосфери або морів (екоцид).

Злочини проти людяності – найтяжчі міжнародні злочини, що включають у відповідності з кваліфікацією Статуту Міжнародного військового трибуналу вбивства, винищування, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами з метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були вчинені, чи ні.

Зупинення дії міжнародного договору – тимчасове припинення застосування міжнародного договору, що виникає в силу різних обставин: домовленості учасників, укладення наступного договору, порушення договору одним з учасників, подальшої неможливості виконання договору та ін

Імплементация (міжнародного права) – фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні; здійснюється шляхом трансформації міжнародно-правових норм у національні закони та підзаконні акти.

Індульт – відповідно до законів і звичаїв війни строк, наданий у разі оголошення війни суднам, для того щоб вони покинули порти ворожої держави. Після закінчення цього терміну судна підлягають конфіскації.

Інтерпол – скорочена назва Міжнародної організації кримінальної поліції. Інтерпол виступає в якості міжнародного центру реєстрації злочинців, а також здійснює координацію міжнародного розшуку злочинців (підозрюваних; осіб, зниклих безвісти; викрадених цінностей). До теперішнього часу членами Інтерполу є більше 150 держав.

Колективна безпека – система спільних дій держав з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, встановлена Статутом ООН і здійснювана в рамках цієї всесвітньої організації, регіональних організацій безпеки, організацій та угод про колективну самооборону.

Колізійна норма – норма, яка вказує, право якої держави повинно бути застосоване до цивільного, сімейного, трудового відношенню міжнародного характеру, тобто відношенню, учасником якого є іноземний громадянин або іноземна юридична особа, або об'єктом відносин є річ, що знаходиться за кордоном, або юридичні факти, з якими пов'язані виникнення, зміна або припинення відносин, що мають місце за кордоном.

Комюніке – офіційне повідомлення про події міжнародного характеру.

Мирне населення – особи, які перебувають на території воюючої держави та не належать до числа комбатантів.

Мирний договір – вид міжнародного договору, яким юридично закріплюється припинення стану війни і відновлення мирних відносин між воюючими державами. Як правило, мирний договір містить положення про припинення військових дій і стану війни, врегулювання територіальних питань, відшкодування шкоди, заподіяної війною, повернення військовополонених, відповідальності військових злочинців, долю ув'язнених до війни договорів і угод.

Міжнародне повітряне право – галузь міжнародного права, що представляє собою сукупність міжнародно-правових принципів і норм, регулюють відносини між державами з метою здійснення міжнародних повітряних сполучень.

Міжнародне право (міжнародне публічне право) – особлива правова система, що складається з договірних і звичаєвих норм і принципів, що регулюють відносини між його суб'єктами, виражають їх відносно узгоджену волю. Міжнародне право регулює відносини між державами, створеними ними міжнародними організаціями і деякими іншими суб'єктами міжнародного спілкування. Джерелами міжнародного права є міжнародні договори і міжнародно-правові звичаї, допоміжні джерела – акти міжнародних організацій, рішення міжнародних судових та арбітражних органів, міжнародно-правова доктрина.

Міжнародне право прав людини – галузь міжнародного права, яка представляє собою систему норм і принципів міжнародного права, регулюють міжнародний захист прав і основних свобод індивідів і виступаючих в якості міжнародних стандартів для національного права.

Міжнародне приватне право – комплекс правових норм, що регулюють цивільно-правові відносини, які мають міжнародний характер. Міжнародний характер цих правовідносин проявляється, зокрема, в тому, що в них беруть участь іноземні громадяни, іноземні юридичні особи та іноземні держави; вони пов'язані з територією двох або декількох держав; об'єктом таких правовідносин є річ, що знаходиться за кордоном. Джерелами міжнародного приватного права є як акти внутрішнього законодавства держав, так і міжнародні договори.

Міжнародний договір – угода між двома або кількома державами або іншими суб'єктами міжнародного права щодо встановлення, зміни або припинення їх взаємних прав та обов'язків у політичних, економічних чи інших відносинах. Міжнародний договір є основним джерелом міжнародного права. Міжнародний договір – родове поняття, що охоплює всі міжнародні угоди, які можуть мати самі різні найменування: договір, угода, конвенція, пакт, хартія, комюніке, протокол та ін.. Незалежно від свого конкретного найменування усі договори мають однакову юридичну силу.

Міжнародний звичай – правило, що склалося в результаті тривалого застосування у відносинах між всіма або деякими державами, але не закріплене в міжнародному договорі. Є джерелом міжнародного права в тих випадках, коли відносини не врегульовані міжнародним договором.

Міжнародний Суд ООН – один з 6 головних органів ООН і головний судовий орган цієї організації. Статут Міжнародного Суду,

підписаний 26 червня 1945 і вступив в чинності 24 жовтня 1945 р., становить невід'ємну частину Статуту ООН.

Міжнародні ріки – річки, що протікають по території двох і більше держав та використання яких є предметом міжнародно-правових відносин між прибережними державами. Кожна частина міжнародної ріки знаходиться під суверенітетом тієї держави, в межах якої протікає.

Мораторій (від лат. *Moratorium* – уповільнюючий, відстрочується) – відстрочка виконання державою своїх міжнародних зобов'язань, зокрема, за договорами, як правило, на певний строк або до закінчення війни, стихійних лих або інших надзвичайних подій. Поширюється на всі зобов'язання або на деякі з них.

Найманці – в міжнародному праві особи (зазвичай громадяни інших держав), що добровільно вступають у збройну боротьбу на боці одного з учасників збройного конфлікту. Найманець не має статусу комбатанта або військовополоненого.

Національна належність повітряного судна – визначається виходячи з реєстрації судна в тій чи іншій державі. Кожне повітряне судно, зайняте в міжнародній авіонавігації, має на борту поряд з іншими документами свідоцтво про його реєстрацію, що підтверджує національну належність повітряного судна.

Нейтралітет збройних – висунуте Росією в 1780 р. поняття, що означає право нейтральних країн захищати силою зброї свободу морської торгівлі з воюючими державами під час війни.

Перемир'я – призупинення або припинення військових дій з угодою між воюючими сторонами або на вимогу Ради Безпеки ООН.

Персона нон грата (лат. – *persona non grata*) – небажане особа. Оголошення персоною нон грата – заява держави в тій чи іншій формі про те, що подальше перебування даного дипломата, члена його сім'ї або якого іншого співробітника дипломатичного представництва на його території небажано.

Підтримка міжнародного миру і безпеки – діяльність держав та міжнародних організацій, яка має на меті недопущення порушення миру і виникнення загрози міжнародній безпеці.

Піратство – (морський розбій) – неправомірний акт насильства, затримання або грабежу у відкритому морі або в місці, що перебуває поза юрисдикцією якої держави, що чиниться з особистими цілями екіпажем чи пасажирями приватновласницького судна або літального апарата і спрямований проти осіб або майна, які

перебувають на їх борту. Піратство є злочином міжнародного характеру (ст. 100–103 Конвенції ООН з морського права 1982 р.).

Право міжнародних договорів – галузь міжнародного права, норми якої визначають умови дійсності, порядок укладання, дії, зміни і припинення міжнародних договорів. Об'єктом цієї галузі є сам міжнародний договір у широкому сенсі слова, що давно вже став провідним джерелом міжнародного права.

Правонаступництва урядів – правонаступництво прав та обов'язків при внутрішніх змінах у державі.

Правонаступництво держав – перехід прав та обов'язків однієї держави до іншої. Питання про правонаступництво виникає: 1) при соціальної революції, в результаті якої відбувається зміна суспільного ладу; 2) при виникненні нових незалежних держав у результаті національно-визвольної боротьби; 3) при утворенні декількох держав на території їх попередника і при утворенні нової держави в результаті об'єднання двох або більше держав; 4) при територіальних змінах.

Правопорушення міжнародне – міжнародно-протиправне діяння, представляє собою порушення державою або іншим суб'єктом міжнародного права своїх міжнародних зобов'язань.

Прелімінарний мирний договір – попередня угода, в якій воюючі сторони встановлюють основні умови майбутнього мирного договору.

Прийняття міжнародного договору – одна з форм вираження згоди держави на обов'язковість для неї міжнародного договору.

Принцип міжнародного права – юридично узагальнене правило поведінки суб'єктів міжнародного права в певній галузі правовідносин.

Припинення міжнародного договору – втрата міжнародним договором своєї обов'язкової сили.

Рада по опіці – один з головних органів ООН. Відповідно до Статуту ООН складається з: 1) держав-членів ООН, які управляють територіями під опікою; 2) постійних членів Ради Безпеки ООН, які не управляють територіями під опікою; 3) такого числа інших членів ООН, обраних Генеральною Асамблеєю ООН на 3-річний строк, яке може бути необхідним для забезпечення того, щоб загальне число членів Ради розподілялося порівну між членами ООН, керівниками й не управляючими територіями під опікою.

Співдружність незалежних держав (СНД) – міждержавне об'єднання, створене на основі Угоди про утворення Співдружності

Незалежних Держав, підписаної в Мінську 8 грудня 1991 представниками трьох республік колишнього СРСР – Республіки Білорусь, РРФСР і України.

Спiр мiжнародний – формально визнана суперечнiсть мiж суб'єктами мiжнародного права, що виникає з питання факту або права. Може бути двостороннiм або багатостороннiм, виникати в рiзних сферах дiяльностi держав щодо тлумачення або застосування того чи iншого мiжнародного договору, вiдповiдальностi конкретної держави.

Статут ООН – багатостороння мiжнародна угода, розроблена провiдними державами антигiтлерiвської коалiцiї (СРСР, США, Великобританiєю, Францiєю та Китаєм) в роки другої свiтової вiйни.

Суб'єкти мiжнародного договору – сторони, якi беруть участь в укладеннi мiжнародного договору, його учасники. Суб'єктами мiжнародного договору можуть бути всi суб'єкти мiжнародного права, тобто держави, народи (нацiї), що борються за свою незалежнiсть i мiжнароднi органiзацiї.

Суверенiтет держави (фр. *Souverainete* – верховна влада) – вся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади держави на її території, що виключає всяку iноземну владу, а також пiдпорядкування держави властям iноземних держав у сфері мiжнародного спiлкування, крiм випадкiв явно вираженої i добровiльної згоди з боку держави на обмеження свого суверенiтету.

Театр вiйни – сухопутна, повітряна та морська територія держав, а також вiдкрите море i повітряний простiр над ним, в межах яких вiдбувається збройний конфлiкт.

Територiальнi води (територiальне море) – смуга прибережних морських вод певної ширини, вiдлiчувана вiд лiнii найбільшого впливу як на материк, так i на островах.

Територiя державна – частина поверхнi земної кулi, що знаходиться пiд суверенiтетом певної держави.

Територiя мiжнародна – територія, що лежить за межами державної території; географічні простори, які не належать виключно одній державі окремо, а знаходяться в загальному користуванні всього людства, всiх держав i правовий статус та режим яких визначаються мiжнародним правом. До неї вiдносяться вiдкрите море, повітряний простiр над ним, морське дно за межами континентального шельфу, Антарктика, космiчний простiр, Мiсяць та iншi небеснi тiла.

Термiн дiї мiжнародного договору – перiод часу, протягом якого дiє договiр. Нерiдко вiн визначається в самому договiрi.

Тероризм міжнародний (від лат. *teror* – страх, жах) – злочин міжнародного характеру, дії окремих осіб і організацій, спрямовані на досягнення якихось цілей (зазвичай політичних) шляхом застосування акцій насильства, терористичних актів.

Тлумачення міжнародних договорів – з'ясування справжнього наміру сторін договору та дійсного сенсу його положень. Мета тлумачення – по можливості найбільш повна реалізація умов міжнародного договору, що тим самим забезпечує проведення в життя один з основних принципів міжнародного права – *pacta sunt servanda* (договори повинні дотримуватися).

Трансферт – обмін населенням між державами на основі міжнародної угоди, автоматична зміна громадянства.

Трансформація – один із способів перетворення норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного права.

Третейський запис – міжнародна угода про вирішення суперечки з допомогою третейського розгляду, часто – третейського суду (арбітражу).

Треті держави – держави, які не є учасниками даного міжнародного договору.

Ультиматум – категоричний акт, що не допускає ніяких подальших суперечок і заперечень; вимога уряду однієї держави, що пред'являється уряду іншої держави, під загрозою, що в разі невиконання цієї вимоги будуть застосовані певні заходи.

Факультативний протокол – різновид багатостороннього міжнародного договору, що підписується в формі самостійного документа, зазвичай у зв'язку з укладенням основного договору і в якості додатку до нього.

Філіація - набуття громадянства за народженням.

Форс-мажор – непереборна сила, надзвичайна і невідворотна за даних умов подія у вигляді повеней, землетрусів, ураганів та інших стихійних лих, а також військові дії. У міжнародному праві форс-мажор означає обставину, що звільняє державу від міжнародно-правової відповідальності.

Цесія – передача території однієї держави за угодою між ними. Передбачає відповідну компенсацію, яка може бути виражена в різній формі. Здійснюється на основі міжнародного договору між відповідними державами, який повинен відповідати всім основним принципам сучасного міжнародного права.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ, ОСНОВНОЇ ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – Ст.2598.
2. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118/page
5. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a04
6. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_185
7. Всесвітня поштова конвенція від 1 січня 1996 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_297
8. Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень від 12 жовтня 1929 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_181
9. Европейская конвенция о внешнеторговом арбитраже от 21 апреля 1961г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_d08
10. Європейська ландшафтна конвенція від 7 вересня 2005 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_154

11. Європейська угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (ДОПНВ) від 8 вересня 1975 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_217
12. Конвенція Організації Об'єдинених Націй по морському праву от 10 декабля 1982 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_183
13. Конвенція з примирення і арбітражу в рамках НБСЄ від 26 вересня 2003 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_181
14. Конвенція о Кодексе поведения линейных конференций от 6 октября 1983 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_020
15. Конвенція о мирном решении международных столкновений от 18 октября 1907 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_938
16. Конвенція Організації Об'єдинених Націй о морской перевозке грузов от 31 марта 1978 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_391
17. Конвенція о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений от 10 июня 1958 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_070
18. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_003
19. Міжнародна конвенція про вантажну марку від 5 квітня 1966 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896_007
20. Конвенція про відкрите море від 29 квітня 1958 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_180

21. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011
22. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_038
23. Конвенція про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14 червня 1974 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_002
24. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18 травня 1965 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_060
25. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 4. 11. 1950 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
26. Заключний акт НБСС, підписаний 1 серпня 1975 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_055
27. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28 травня 1988 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_263
28. Загальна декларація прав людини ООН. Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
29. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН. Міжнародний документ від 16.12. 1966 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
30. Декларація о принципах міжнародного права, касаючихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций от 24 октября 1970 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569

31. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055
32. Статут ООН. Міжнародний документ від 26. 06. 1945 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_010
33. Декларація тисячоліття ООН від 8 вересня 2000 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_621
34. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25 березня 1957 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
35. Договір про створення Економічного союзу від 24 вересня 1993 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_051
36. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства від 25 жовтня 2005 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_926
37. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 г.) // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055
38. Манильская декларация о мирном разрешении международных споров от 15 ноября 1982 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_568
39. Марракешское соглашение о создании Всемирной торговой организации от 15 апреля 1994 г. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/152_002
40. Міжнародна угода по цукру від 1992 р. від 20 березня 1997 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_097
41. Угода про створення зони вільної торгівлі від 4 квітня 1999 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_051

42. Резолюція 45/158 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1990 року // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_202
43. Решение об Основах таможенных законодательств государств-участников Содружества Независимых Государств (Алматы, 10 февраля 1995 г.) // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakonuz.com/?document=16528>
44. Угода про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) від 9 травня 1980 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_291
45. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077
46. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_002
47. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
48. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – ст. 131.
49. Про національні меншини: Закон України від 25 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – ст. 529.
50. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. – Ст. 12.
51. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
52. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 199; 2003. – № 30. – Ст. 247.
53. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
54. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1648.

55. Про приєднання України до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів: Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №41. – Ст. 601.
56. Щодо відносин України і Організації Північно-Атлантичного Договору (НАТО): Постанова Верховної Ради України від 23 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 20-74. – Ст. 193.
57. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.
58. Про правовий статус іноземців: Закон України від 4 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 23. – Ст. 161.
59. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 46. – Ст. 617.
60. Про ратифікацію Конвенції ООН з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції ООН з морського права 1982 року: Закон України від 3 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 254.
61. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 1. – Ст. 65.
62. Про дипломатичні ранги України: Постанова Верховної Ради України від 31 січня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 18. – Ст. 236.
63. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.
64. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

Література

Основна:

65. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В.Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 336с.
66. Міжнародне право: підручник / за ред. В.А Ліпкана. – Київ: КНТ, 2009. – 752 с.
67. Міжнародне право: Підручник / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631 с.

68. Міжнародне публічне право: у 3 Т. / [В.Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О.В. Беглий, О.А. Радзівілл та ін.]; за заг. ред. В.Ф. Антипенка. – К.: НАУ, 2012. – Т. 1. – 420 с.
69. Міжнародне публічне право: у 3 Т. / [В.Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О.В. Беглий, О.А. Радзівілл та ін.]; за заг. ред. В.Ф. Антипенка. – К.: НАУ, 2012. – Т. 2. – 348 с.
70. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навчальний посібник/ Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2008. – 344 с.
71. Черкес М.Ю. Міжнародне право [Текст]. – К.: Знання, 2009. – 397 с.

Додаткова:

62. Аверочкіна Т.В. Сучасний стан здійснення суверенітету державами в морських просторах / Т.В. Аверочкіна // Митна справа. – 2012. – № 5. – С. 113-121.
63. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право: підручник / М.О. Баймуратов. – Харків: Одиссей, 2008. – 704 с.
64. Блощаневич А.В. Проблеми та перспективи розвитку міжнародного права у XXI столітті / А.В. Блощаневич // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 390-393.
65. Буткевич В. Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу / В. Буткевич // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 12-50.
66. Буткевич О. Генезис науки історії міжнародного права / О. Буткевич // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 268-285.
67. Бюньон Ф. Красный крест. Красный полумесяц. Красный Кристалл / Ф. Бюньон. – М.: Международный Красный Крест, 2007. – 100 с.
68. Волошин Ю.О. Міжнародне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: еволюція та особливості сутнісних характеристик / Ю.О. Волошин // Бюлетень міністерства юстиції України. – 2011. – № 4. – С. 88-94.
69. Вылегжанин А.Н. Международный обычай как основной источник международного права / А.Н. Вылегжанин // Государство и право. – 2012. – № 6. – С. 78-89.
70. Гом'єн Д. Кроткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д.Гом'єн. – Вид. 3-тє. – К.: Фенікс, 2006. –192 с.
71. Гринюк Н. Поняття принципу суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві / Н. Гринюк // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 11. – С. 112-114.

72. Гулима Ю. Тенденції у розвитку науки міжнародного права, нові підходи до вивчення міжнародного права / Ю. Гулима // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 174-177.
73. Дмитрієв А.І. Історія міжнародного права: монографія / А.І. Дмитрієв, Ю.А. Дмитрієва, О.В. Задорожній; Укр. асоціація міжнародного права, Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Т.Г. Шевченка, Укр. держ. ун-т фінансів та міжнародної торгівлі. – Київ: Промінь, 2008. – 384 с.
74. Дэйвис К. Право Европейского Союза / К.Дэйвис; пер.со 2-го англ. изд. – К.: Знання, 2005. – 406 с.
75. Заблоцька Л.Г. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи: навчальний посібник / Л.Г.Заблоцька, А.Л. Федорова, Т.І.Шинкаренко. – К.: Фенікс, 2007. – 224 с.
76. Зінченко В.В. Англо-американська модель права та конституціоналізму як інтегративна традиція і вагоме джерело нормативних цінностей сучасної міжнародної правової системи і демократії / В.В. Зінченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 3. – С. 89-101.
77. Іванов Ю.А. Міжнародне право: посібник для підготовки до іспитів / Ю.А. Іванов. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Паливода А.В., 2008. – 202 с.
78. Іванченко О. Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права / О. Іванченко // Юридичний вісник. – 2013. – № 2. – С. 178-182.
79. Калашник Г.М. Вступ до дипломатичного протоколу та етикету: навч. посібник / Г.М.Калашник. – К.: Знання, 2007. – 143 с.
80. Копійка В.В. Європейський Союз: Історія і засади функціонування: навчальний посібник / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губернського. – Київ: Знання, 2009. – 751 с.
81. Маргело М.В. Міжнародне контрактне право: проблеми визначення предмету / М.В. Маргело // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С. 131-139.
82. Мартиненко А.К. Міжнародні відносини 1945-1975 років: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / А.К.Мартиненко, Б.А.Мартиненко. – К: Ліра-К, 2007. – 366 с.
83. Мельник А.Я. правонаступництво України щодо міжнародних договорів СРСР: монографія / А.Я.Мельник; А. Я. Мельник; Ін-т

- держави і права Національної академії наук, Ін-т законодавства України. – К.: Юридична думка, 2005. – 424 с.
84. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія / О.О.Мережко. – К.: Таксон, 2002. – 344 с.
 85. Міжнародне приватне право: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В. П. Жушмана та доц. І. А. Шуміло. – Х.: Право, 2011. – 320 с.
 86. Міжнародне публічне право. Підручник / за ред. Репецького В.М. – Київ: Знання, 2011. – 437 с.
 87. Міжнародне судочинство / за аг. ред. Ю.С. Шемшученка. – Київ: Юридична думка, 2009. – 260 с.
 88. Моца А. Інтеграція як особлива форма міжнародного співробітництва держав / А. Моца // Юридична Україна. – 2012. – № 12. – С. 117-122.
 89. Павко А.І. Джерела міжнародного права: загальне і особливе / А.І. Павко, Я.А. Павко // Юридична наука. – 2012. – № 7. – С. 116-123.
 90. Павко Я. Поняття міжнародного договору, його джерела та суб'єкти: термінологічні аспекти проблеми / Я. Павко // Віче. – 2013. – № 12. – С. 23-26.
 91. Парфенюк Б. Приёмка яхты в чартер / Б. Парфенюк // Фарватер. – 2013. – № 6. – С. 68-74.
 92. Репецький В.М. Міжнародне гуманітарне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Мисик. – К.: Знання, 2007. – 467 с.
 93. Резнева М. Визнання, що мається на увазі: теорія та практика міжнародного права / М. Резнева // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 3. – С. 156-159.
 94. Сагайдак О.П. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи: навчальний посібник / О.П.Сагайдак, П.Д.Сардачук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 295 с.
 95. Сидор В.Д. Міжнародне економічне право: навчальний посібник / В.Д. Сидор. – Київ: Дакор, 2010. – 248 с.
 96. Старжинский В.С. NATO – North Atlantic Treaty Organization. Организация Североатлантического Договора: история, структура, цели и задачи: учебное пособие / В.С. Старжинский, С.В. Старжинский. – Харьков: Бурун и К, 2008. – 160 с.
 97. Старжинский В.С. Интерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції: навчальний посібник / Старжинський В.С.,

- Старжинський С.В., Хотенець П.В. – Харків: Бурун книга, 2006. – 112 с.
98. Точицький М. Європейський правовий простір: сучасні функціональні та інституціональні проблеми / М. Точицький // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 293-305.
99. Ушаков Н.А. Международное право: учебник/ Н.А.Ушаков; Н.А. Ушаков. – М.: Юристъ, 2005. – 304 с.
100. Ушаков Н.А. Международное право: ученик / Н.А.Ушаков; Н.А. Ушаков. – М.: Юристъ, 2005. – 304 с.
101. Хмельова І.Є. Визнання держав у міжнародному праві / І.Є. Хмельова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 418-421.
102. Цимбрівський Т. Концепція правосуб'єктності у сучасному міжнародному праві: загальнотеоретичні проблеми / Т. Цимбрівський // Юридичний журнал. – 2012. – № 1. – С. 21-25.
103. Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: навчальний посібник / М.В. Цюрупа. – К.: Кондор, 2008. – 364 с.
104. Чайковський Ю. На захист цілісності сучасного міжнародного права / Ю. Чайковський // Юридичний вісник. – 2013. – № 2. – С. 172-177.
105. Чехович Т.В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами / Т.В. Чехович // Наук. вісник Нац. Академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 277-283.
106. Шайгарданова В.В. Уніфікація норм міжнародного права / В.В. Шайгарданова // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 403-408.
107. Шинкарецькая Г.Г. Международно-правовые проблемы враждебного воздействия на информационные системы / Г.Г. Шинкарецькая // Государство и право. – 2013. – С. 82-88.